

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Taloustieteiden tiedekunta

**SARBANES – OXLEY LAIN VAIKUTUKSET
SUOMALASEEN TILINTARKASTUKSEEN**

Marraskuu 2005

Laatineet: Jani Helviö

Timo Siikanen

Ohjaaja: Professori Marko Järvenpää

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO TALOUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Tekijät Helviö, Jani. Siikanen, Timo.	
Työn nimi Sarbanes – Oxley lain vaikutukset suomalaiseseen tilintarkastukseen	
Oppiaine Laskentatoimi	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Marraskuu 2005	Sivumäärä 96 + liitteet
Tiivistelmä – Abstract <p>Tilintarkastus on tällä hetkellä muutosten kourissa. Kirjanpitoskandaalit ovat muuttaneet tilintarkastuksen vaatimuksia Yhdysvalloissa ja nämä vaikutukset näkyvät myös Suomessa.</p> <p>Tutkimuksen tavoitteena on selvittää Sarbanes – Oxley lain vaikutukset tilintarkastukseen Suomessa. Tutkimuksemme on kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelun ja strukturoidun haastattelun yhdistelmää. Tutkimuksemme aineisto koostuu Sarbanes – Oxley laista, tilintarkastusyhteisöjen tuottamista materiaaleista sekä neljän tilintarkastajan haastatteluista.</p> <p>Tutkimus tulokset osoittavat että, laki on kasvattanut tilintarkastajien vastuita, velvollisuuksia ja työmäärää. Samoin koventuneet rangaistukset lain rikkomisesta vaikuttavat tilintarkastajiin. Sarbanes – Oxley lain vaatimusten täyttäminen on kasvattanut yritysten ja tilintarkastusyhtiöiden kustannuksia. Suurimpana muutoksena on SOX404 sisäisten kontrollien tarkastaminen ja riippumattomuusasioiden nouseminen entistä tärkeämmiksi. Tilintarkastajiin kohdistuva valvonta on kiristynyt.</p>	
Asiasanat Sarbanes-Oxley laki, tilintarkastus, tilintarkastajat, tilintarkastuskomitea, tilintarkastajan riippumattomuus, sisäiset kontrollit, laadullinen tutkimus, teemahaastattelu.	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Taloustieteiden tiedekunta	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Aiheen merkittävyys	2
1.2 Tutkimusongelma ja tavoitteet.....	3
1.3 Tutkimusmetodi.....	3
1.3.1 Kvalitatiivinen tutkimus.....	4
1.3.1.1 Kvalitatiivisen tutkimuksen piirteitä.....	5
1.3.1.2 Kritiikkiä kvalitatiivisesta tutkimuksesta	5
1.3.2 Tulkitseva tutkimus	6
1.3.2.1 Hermeneuttinen kehä	6
1.3.2.2 Kritiikkiä tulkitsevasta tutkimuksesta.....	7
1.3.3 Teemahaastattelu	7
1.3.3.1 Teemahaastattelun piirteitä	8
1.3.3.2 Kritiikkiä teemahaastattelusta	9
1.3.4 Strukturoitu haastattelu	9
1.4 Haastatteluista.....	10
1.5 Tutkimuksen vaiheet	13
1.6 Tutkimuksessa käytettyjä määritelmiä ja käännöksiä	15
2 SARBANES – OXLEY LAKI	18
2.1 Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB)	19
2.2 Tilintarkastajan riippumattomuus (Auditors Independence).....	22
2.3 Yrityksen vastuut (Corporate Responsibility)	24
2.4 Julkistettavan taloudellisen informaation laatuvaatimukset (Enhanced Financial Disclosures)	26
2.5 Analyytikon eturistiriidat (Analyst Conflicts of Interest).....	29
2.6 SEC:n resurssit ja toimintavaltuudet (Commission Resources And Authority).....	29
2.7 Tutkimukset ja raportit (Studies And Reports)	30
2.8 Väärinkäytösten kontrollointi (Corporate And Criminal Fraud Accountability).....	30

2.9 Talousrikosten rangaistukset (White-Collar Crime Penalty Enhancements)	31
2.10 Yrityspetokset ja tilivelvollisuus (Corporate Fraud And Accountability)	32
2.11 PCAOB:n standardit.....	33
2.11.1 Tilintarkastusstandardi 1	33
2.11.2 Tilintarkastusstandardi 2.....	33
2.11.3 Tilintarkastusstandardi 3.....	36
3 TILINTARKASTUSYHTEISÖJEN TUOTTAMA KIRJALLINEN AINEISTO.....	38
3.1 Tilintarkastajien valvonta	38
3.2 Tilintarkastajan riippumattomuus	41
3.3 Sisäiset kontrollit.....	46
3.4 Tilintarkastuskomitea	52
3.5 Läpinäkyvyys	57
4 HAASTATTELUAINEISTO	59
4.1 Taustatilanne Suomessa haastatteluhetkellä.....	59
4.2 Haastateltavat tilintarkastajat.....	60
4.3 Tilintarkastusprosessin muutos	60
4.3.1 Muutokset asiakashankinnassa ja myynnissä	60
4.3.2 Muutokset tilintarkastuksen suunnittelussa	62
4.3.3 Muutokset tilintarkastuksen suorittamisessa	62
4.3.4 Muutokset raportoinnissa ja dokumentoinnissa	63
4.4 Työllistävimmät Sarbanes – Oxley lainkohdat	65
4.5 Mielipiteitä muuttuneista tilintarkastajan vastuista, velvollisuuksista ja koventuneista rangaistuksista	66
4.6 Koulutus ja työskentelyvalmiudet	68
4.7 Sarbanes – Oxley lain vaikutuksesta aiheutuneita muita muutoksia.	70
4.8 Tilintarkastajien ajatuksia tulevaisuuden kehityksestä	72
4.9 Tilintarkastajien arviot Sarbanes – Oxley laista.....	74
4.10 Esille nousseita erilliskysymyksiä	76
4.10.1 Sarbanes – Oxley lain kustannukset	76

4.10.2 Suomalaisen Sarbanes – Oxley lain vaikutuspiiriin kuuluvien tytäryritysten tarkastus.....	77
4.10.3 Tilintarkastajien rotaatio- ja rekryointivaatimukset	79
4.10.4 Sarbanes – Oxley lain vaikutukset muuhun tarkastustoimintaan ...	80
5 TULOKSET	81
5.1 Tilintarkastustyön muutokset	81
5.2 Riippumattomuus ja tilintarkastuskomitea	82
5.3 Sisäiset kontrollit.....	83
5.4 Muita muutoksia	84
5.5 Miten lain vaikutukset koetaan	86
5.6 Tulevaisuuden näkymät.....	87
6. POHDINTA	90
LÄHTEET	95
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Uuden vuosituhatosen kirjanpitoskandaalien jälkimainingeissa on paljastunut miljardien dollareiden huijauksia, suuria yhtiöitä on kaatunut, tuhansien ihmisten eläkevaroja on hukattu, yksi suuri tilintarkastusyhteisö on lopettanut toimintansa ja tilintarkastajat ovat altistuneet useille oikeudenkäynneille. Julkisen paineen ja rahoitusmarkkinoiden toimivuuden vuoksi Yhdysvalloissa säädettiin laki korjaamaan vanhan järjestelmän puutteita. Sarbanes – Oxley laki (SOX) muuttaa yrityksen sisäistä tarkastusta ja asettaa johdon entistä vastuullisempaan asemaan omistajia ja yhteiskuntaa kohtaan. Yrityksen valvontavastuuta on siirretty enemmän tilintarkastajille.

Laki hyväksyttiin Yhdysvaltain kongressissa lähes yksimielisesti. Edellinen laki oli jo 30 vuotta vanha ja rahoitusmarkkinoiden ja yritysmaailman toiminta oli tuolloin varsin erilaista. Voidaankin sanoa, että uuden lain aika oli jo tullut. Vaadittiin kuitenkin vakava kriisi, jotta uudistukset saatiin läpi. Joku voi sanoa, että käsillä oli taas perinteinen ylilyönti tapahtuneen johdosta. Onkin mielenkiintoista, että uuden lain nojalla talousrikoksista voidaan tuomita vankeutta enemmän kuin toisen asteen murhasta. Oli laki ylilyönti tai ei, niin se on todellisuutta ja sen mukaan talouselämän eri toimijoiden on työskenneltävä.

30. heinäkuuta 2002 voimaan astunut Sarbanes – Oxley lailla on myös vaikutuksia Suomessa. Sarbanes – Oxley laki vaikuttaa kaikkiin Yhdysvaltoihin listautuneisiin suomalaisiin yhtiöihin sekä niihin suomalaisiin yhtiöihin, joiden emoyhtiö on listautunut Yhdysvaltalaiseen pörssiin. Laki kasvattaa tilinpäätösaineiston ja yritykseltä vaadittavien selvityksien määrää sekä muuttaa yrityksen johdon vastuita. Yrityksen vaatimusten kasvaessa muuttuu myös tarkastettavan aineiston määrä ja laatu. Tämä tosiasia asettaa tilintarkastajat uuteen haastavaan tilanteeseen.

1.1 Aiheen merkittävyys

Uusi laki koskettaa suoranaisesti vain viittä suomalaista pörssiyhtiötä, jotka ovat listattuna pörssiin Yhdysvalloissa. Välillisesti laki koskettaa kuitenkin suomalaisia yrityksiä, joilla on Yhdysvalloissa listattu emoyhtiö. Laki oli päätös, joka vaikuttaa merkittävästi myös toimintaan täällä Suomessa. Uuden lain vaatimat muutokset ovat yrityksissä varsin työläitä ja kalliita. Myös tilintarkastuksen muutokset vaativat tilintarkastajilta mittavaa uuden opettelua ja uuteen tilanteeseen sopeutumista.

Suuret tilintarkastusyhteisöt ovat aloittaneet valmistautumisen jo hyvissä ajoin ennen lainmuutoksen voimaantulua. Tilintarkastusyhteisöt ovat tuottaneet valtavia määriä sisäistä aineistoa koskien Sarbanes – Oxley lakia. Tilintarkastusyhteisöt ovat tehneet myös paljon yhteistyötä asian tiimoilta. Ne ovat muun muassa tuottaneet yhteistä aineistoa Sarbanes – Oxley laista.

Akateemista tutkimusta Sarbanes – Oxley laista ei ole tehty paljoa. Luonnollisesti tutkimusta tehdään, mutta sykli tutkimuksen aloittamisesta sen julkaisuun tieteellisessä kirjallisuudessa on varsin pitkä. Lain vaikutukset näkyvät myös täällä Suomessa, joten suomalainen akateeminen tutkimus aiheesta on tärkeää ja aiheellista.

Aihe on vielä niin uusi, että alan toimijatkin vasta opettelevat toimintatapoja ja muodostavat käytäntöjä. Tässä on mahdollisuus saada arvokasta erikoisosaamista aihealueesta, jonka vaikutukset tulevat olemaan hyvin tärkeitä monen yrityksen toiminnassa tulevaisuudessa. Tutkimuksen tekeminen aiheesta, jota ei ole aikaisemmin tutkittu, on varsin haastavaa. Tutkimusta aloitettaessa ei pysty tarkasti tietämään, kuinka tutkimus tulee rakentumaan ja etenemään. Toisaalta tutkimuksesta voi tällöin helpommin muokata omanlaisensa kokonaisuuden, kun aikaisempien tutkimusten ohjaava vaikutus on poissa.

1.2 Tutkimusongelma ja tavoitteet

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on kartoittaa, kuinka Sarbanes – Oxley laki vaikuttaa tilintarkastukseen täällä Suomessa. Työ on rajoitettu koskemaan vain tilintarkastusta ja tavoitteena on kuvata muutoksia ja uusia haasteita tilintarkastajan työssä.

Tutkimusongelma voidaan kiteyttää kysymykseen:

Miten tilintarkastajan työ on muuttunut Sarbanes – Oxley lain seurauksena Suomessa?

Aihetta lähestytään kolmesta näkökulmasta.

1. Sarbanes – Oxley laki: Selvitetään lain merkittävimmät kohdat ja keskitymme sen aiheuttamiin muutoksiin.
2. Tilintarkastusyhteisöt: Selvitetään tilintarkastusyhteisöjen tuottamien kirjallisten aineistojen avulla, mitä ja miten tilintarkastusyhteisöt Sarbanes – Oxley lakia käsittelevät. Esitetään tilintarkastusyhteisöjen omia näkemyksiä ja mielipiteitä aiheesta.
3. Tilintarkastajat: Tarkoituksena on haastattelujen avulla selvittää, miten tilintarkastajat kokevat Sarbanes – Oxley lain ja sen tuomat muutokset. Tavoitteena on keskittyä tilintarkastajien kokemuksiin muutoksiin.

1.3 Tutkimusmetodi

Metodi on Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (1997, 183) mukaan. ”... sääntöjen ohjaama menettelytapa, jonka avulla tieteessä tavoitellaan ja etsitään tietoa tai pyritään ratkaisemaan käytännön ongelmia.” Metodi on siis tapa tai ohje tieteentekemiseen ja uuden tiedon löytämiseen. Jokainen meistä löytää uutta tietoa jatkuvasti. Mikä siis erottaa tieteellisen tiedon jokaisella itsellään olevasta henkilökohtaisesta tiedosta?

Tieteen yksi perustavoitteista on totuuden löytäminen. Nykyisin tieteellisellä tutkimuksella saadulla tiedolla on merkittävä vaikutus yhteiskunnassamme. Tutkijoilla, tiedeyhteisöllä ja muulla yhteiskunnalla tulee olla mahdollisuus tuon tiedon todenmukaisuuden arvioimiseen. Metodi on yksi väline tuon tiedon oikeellisuuden varmentamisessa. Tieteellinen tieto on mielestämme tuotettava tiettyjen yleisesti hyväksytyjen ja testattujen menetelmien avulla, jotta tiedon totuudenmukaisuus on arvioitavissa. Metodi antaa siten niin meille aloitteleville kuin myös enemmän kokeneille tutkijoille välineitä tutkimuksen tekemiseen.

1.3.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvantitatiivinen tutkimus Hirsjärven ym. (1997, 137) luonnehdinnassa korostaa yleistettävissä olevan syy-seuraussuhteen löytämistä. Heidän mukaan kvantitatiivisessa tutkimuksessa todellisuuden rakentavat objektiiviset tosiasiat. Tutkimusta ohjaavat muun muassa hypoteesit, muuttujien luominen, aineiston taulukointi ja sen analysointi tilastollisin menetelmin. Tämän kaltainen tutkimus soveltuu laajojen aineistomäärien analysointiin ja yleistysten tekemiseen.

Sana kvalitatiivinen korostaa prosessia ja merkityksiä, joita ei ole tinkimättömästi mitattu määrissä, intensiteetissä tai frekvenssissä. Kvalitatiiviset tutkijat korostavat todellisuuden luonnetta sosiaalisena tuotoksena, läheistä yhteyttä tutkijan ja kohteen välillä sekä tilannetekijöitä, jotka muokkaavat tutkimusta. Kvalitatiiviset tutkijat etsivät vastauksia kysymyksiin, jotka koskettavat sitä kuinka sosiaalinen kokemus muodostuu ja kuinka sille annetaan merkityksiä. (Denzin & Lincoln 1998, 8.)

Kvalitatiiviset tutkijat tutkivat asioita niiden luonnollisessa ympäristössä, pyrkien ymmärtämään tai tulkitsemaan ihmisten luomia merkityksiä ilmiölle (Denzin & Lincoln 1998, 3). Pyrittäessä tulkitsemaan ihmisen tai yhteisön toiminnan todellisuutta, antaa kvalitatiivinen tutkimusote mielestämme soveltuvia metodeja ja toimintatapoja tuon todellisuuden ymmärtämiseen. Hirsjärvi ym. (1997, 76) toteavat laadullisen tutkimuksen olevan joustavaa. Tämä onkin tutkimuksen edetessä välttämätöntä, koska pyrimme pureutumaan sellaiselle alueelle, josta ei entuudestaan ole paljon tietoa. Tästä johtuen ovat yllätykset todennäköisiä. Voimme odottamattoman

tapauksen sattuessa arvioida tilannetta uudestaan ja joustavasti kohdentaa toimintaamme oikeaan suuntaan.

1.3.1.1 Kvalitatiivisen tutkimuksen piirteitä

Hirsjärvi ym. (1997, 165) esittävät laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä. Seuraavassa käymme läpi tuon listan ja korostamme siitä esille tulevia asioita viitaten tutkimukseemme. Hirsjärven ym. (1997, 165) mukaan laadullinen tutkimus on kokonaisvaltaisen tiedon hankkimista, aineisto on koottu luonnollisissa, normaaleissa ja todellisissa tilanteissa sekä ihminen on tiedon keruun pääinstrumentti. Hirsjärvi ym. (1997, 165) jatkavat, että pyritään suosimaan laadullisia metodeja aineistonhankinnassa sekä kohdejoukon valinnassa ei käytetä satunnaisotoksia vaan se valitaan tarkoituksenmukaisesti. Lisäksi heidän tulkintansa mukaan laadullisessa tutkimuksessa käsiteltävät tapaukset ovat ainutlaatuisia, tutkimuksessa analysoidaan induktiivisesti ja tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen eri vaiheissa.

Tässä tutkimuksissa pyrimme saamaan kuvan tilintarkastuksen muutoksista Sarbanes – Oxley lain myötä. Keräsimme aineiston muun muassa haastatteluilla, joten tilanteen luonnollisuutta ja todellisuutta voidaan kritisoida. Haastattelu suoritettiin osittain strukturoituna teemahaastatteluna, jossa kuitenkin vain ohjasimme haastateltavan ajatuksia kohdennettuihin teemoihin. Haastateltaviin ei siten vaikutettu keinotekoisesti, vaan he saivat luonnollisesti kertoa omista ajatuksistaan. Käytimme induktiivista analyysiä, jossa tutkitaan tutkimuskohteen ilmiöitä ja pyritään niistä luomaan kokonaisvaltainen ymmärrys. Tutkimusongelman ajankohtaisuus ja aikaisempien tutkimusten puuttuminen pakottivat meidät muokkaamaan tutkimussuunnitelmaamme työn edetessä törmättyjen ongelmien ratkaisemiseksi ja kattavan tutkimuksen luomiseksi.

1.3.1.2 Kritiikkiä kvalitatiivisesta tutkimuksesta

Tutkimusongelmamme ratkaisu vaatii selvästi metodia, jolla on kvalitatiivisen tutkimusotteen piirteitä. Emme voi kuitenkaan unohtaa metodin kriittistä tarkastelua ja kvalitatiivisen tutkimusotteen puutteita. Käytettäessä tieteellisesti varmennettuja

tilastollisia menetelmiä oikein, saadaan tuloksia, joihin tutkijan mielipide ja tavoitteet eivät luo vääristymiä. Kvalitatiivisen tutkimusotteen ehkä yksi suurimmista haasteista on se, että tutkija ei voi irtisanoutua omista arvolähtökohdistaan, sillä arvot muokkaavat tutkimuksen ja sen aineiston ymmärtämistä (Hirsjärvi ym. 1997, 161). Tutkimusta tehtäessä tutkija uppoutuu tutkittavan todellisuuteen ja tutkija ja tieto kietoutuvat toisiinsa, täten perinteistä objektiivisuutta ei ole mahdollisuutta saavuttaa (Hirsjärvi ym. 1997, 161). Tätä ongelmaa voimme lähestyä, vain kuvaamalla tutkimusprosessia ja aineistoa kattavasti. Raportissa on tultava esille kriittisiä näkökulmia niin metodiin, aineistoon kuin tuloksiin nähden, millä pyrimme varmistamaan tutkimuksen todenmukaisuuden.

1.3.2 Tulkitseva tutkimus

Tamminen toteaa tulkinnan olevan tutkimuksessa keskeisessä asemassa silloin kun halutaan tutkia ihmisiä tai heidän todellisuuttaan. Aivan ääritilanteissa tulkinta voi kohdistua yksittäiseen ihmiseen ja vain tietyn todellisuuden osan tulkitsemiseen, mutta tyypillisemmin tutkitaan jonkin ihmisjoukon todellisuutta tai todellisuuden muuttumista ajassa. (Tamminen, 1993, 83–84.)

Tässä tutkimuksessa käytettiin tulkitsevaa tutkimusotetta, koska tavoitteena nimenomaan oli tietyn ihmisjoukon todellisuuden kuvaaminen muutoksessa. Tamminen kuvaa tulkitsevan tutkimusotteen prosessia hermeneuttisella kehällä. Seuraavassa kuvataan Tamminsen esityksen mukaisesti hermeneuttisen kehän prosessi. (Tamminen 1993, 89–90.)

1.3.2.1 Hermeneuttinen kehä

Tammisen (1993, 89–90) kuvaama hermeneuttisen kehän mukaan tutkijalla on ensin tietynlainen käsitys tutkittavasta asiasta, niin sanottu esiymmärrys. Esiymmärryksen avulla tutkija luo kontaktin tutkittavaan kohteeseen. Tämän jälkeen tutkija uppoutuu aiheeseen, hankkii tietoa ja laajentaa tulkintapotentialiaan. Tämän ensimmäisen kierroksen jälkeen tutkija vetäytyy miettimään materiaalinsa pohjalta mitä on selvitetty, mitä opittu ja miten materiaalia voidaan tulkita. Hän pyrkii perustelemaan tulkintansa ja huomaa ennen pitkään tarvitsevansa lisätietoja joko tulkinnan

hyväksymiseen tai hylkäämiseen, hän teoretisoi. Teoretisoinnin tuloksena tutkija ymmärtää paremmin kohdettaan. Tällöin kohteen lähestyminen yleensä hieman muuttuu ja tarkentuu. Tämän jälkeen tutkija teoretisoi lisää. Lopuksi tutkija kirjoittaa raportin, jolla hän pyrkii osoittamaan tutkimuksen validiuden. Tähän hän pääsee kuvaamalla prosessinsa mahdollisimman tarkkaan.

Hermeneuttinen kehä kuvaa oivalla tavalla meidän toimia tämän tutkimuksen suorittamiseksi. Meillä oli olemassa kohtuullinen ymmärrys tämän hetken tilanteesta, mutta vain aavistus tulevista muutoksista. Perehtyessämme aineistoon, meille heräsi kysymyksiä, joiden avulla pyrimme täyttämään aukot tiedoissamme. Tämän jälkeen meillä oli ensimmäinen mahdollisuus nähdä tutkimusongelma kokonaisuutena. Se herätti meille vielä lisäkysymyksiä. Vastaukset näihin lisäkysymyksiin saatuamme, kirjoitimme havainnoistamme tämän raportin, jolla pyrimme osoittamaan havaintojemme todenmukaisuuden.

1.3.2.2 Kritiikkiä tulkitsevasta tutkimuksesta

Tulkitsevan tutkimuksen validiuden osoittaminen on ehkä tutkimuksen haastavin tehtävä. Tamminen (1993, 89) toteaa, ettei tulkinnalla sinänsä ole totuusulottuvuutta. Hänen mukaansa validiuden osoittaminen vaatii kertomista siitä, miten tulkinnan tietoaaines on hankittu, millainen tulkintapotentiaali tutkijalla on sekä kriittisen näkemyksen tulkinnassa puolesta ja vastaan. Näihin vaatimuksiin vastaaminen luonnollisesti määrittää tutkimuksemme merkittävyyden.

1.3.3 Teemahaastattelu

Haastattelut on kvalitatiivisen tutkijan suosituin metodologinen työkalu. Haastattelu on keskustelua, kysymysten kysymisen ja kuuntelemisen taito. Haastattelu ei ole neutraali työkalu, koska haastattelija luo haastattelutilanteen todellisuuden. Tähän metodiin vaikuttaa haastattelijan henkilökohtaiset ominaisuudet kuten rotu, sosiaaliluokka, etnisyys ja sukupuoli. (Denzin & Lincoln 1998, 36.)

Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin elektronisena aineistona, kuten itse Sarbanes – Oxley laki ja tilintarkastusyhteisöjen sisäiset aineistot sekä työtään tekeville

tilintarkastajilta. Haluttaessa tulkita yksittäisen ihmisen henkilökohtaista todellisuutta, on haastattelu yleensä päämenetelmä. Haastattelulla saadaan järjestelmällisesti kerättyä tietoa yksi ihminen kerrallaan. (Tamminen, 1993, 89, 98.) Tutkimuksen tavoitteena oli suorittaa haastattelut teemahaastatteluina. Haastatteluissa oli kuitenkin piirteitä myös strukturoidusta haastattelusta, jota käsitellään myöhemmässä luvussa.

Edellisessä kappaleessa kuvattiin tutkimusprosessia hermeneuttisen kehän avulla. Myös teemahaastattelu kulkee samankaltaisen prosessin läpi. Aluksi tutkijalla on kirjallisuuden ja elämäkokemuksen pohjalta alustava käsitys asian rakenteista ja sisällöstä. Tämän tiedon päälle tutkijalle muodostuu teemoja, joihin hän kaipaa lisää tietoja. Tutkijalle mielenkiintoisten teemojen pohjalle muodostuu keskustelutyypinen haastattelu. Toisin sanoen tutkijalla on alussa esiymmärrys. Tämän jälkeen hän hankkii lisää tietoja aiheesta ja tulkitsee aineistoaan. Voidaan sanoa, että teemahaastattelutilanteessa tutkija teoretisoi ja testaa tulkintaansa haastateltavalla. Ohjatessaan keskustelua, tutkijalle mielenkiintoiset asiat ja tulkinnat luonnollisesti dominoivat. Haastateltavalta saatavat vastaukset ja tiedot muuttavat tai tarkentavat tutkijan tulkintaa ja kehä pyörähtää uudelleen. (Tamminen 1993, 100.)

1.3.3.1 Teemahaastattelun piirteitä

Teemahaastattelu sijoittuu lomake- ja avoimen haastattelun väliin. Tyypillistä teemahaastattelulle on se, että haastattelun teema-alueet ovat tiedossa, mutta tarkat kysymykset ja niiden järjestys puuttuu. (Hirsjärvi ym. 1997, 204–205.) Tässä tutkimuksessa näistä teemahaastattelun vaatimuksista oli joustettava. Haastateltavat tilintarkastajat halusivat kysymykset ja käsiteltävät teemat tietoonsa etukäteen, jotta he voisivat paremmin valmistautua haastatteluun. Haastatteluissa tilintarkastajat saivat esittää asiansa kuitenkin vapaasti. Haastattelun aikana teimme lisäkysymyksiä ja siten ohjasimme keskustelua haluamillamme teema-alueille.

Meidän kantavana teemanamme pohtiessamme tätä tutkimusta oli joustavuus. Alueelle, josta ei ole valmiina paljon kirjallista aineistoa ja, joka on meillekin hieman tuntematon, tarvitaan joustavia menetelmiä tutkimusongelman ratkaisemiseksi. Valitsemamme metodit ovat heijastelleet tätä perusteemaa. Myös teemahaastattelua

on kuvailtu joustavaksi tiedonkeruumenetelmäksi, jossa voidaan tilanteen edellyttämällä tavalla säätää aineistonkeruuta (Hirsjärvi ym. 1997, 201). Teemahaastattelu on myös menetelmä, joka sallii haastateltavien mahdollisimman luotettavan reagoinnin (Hirsjärvi & Hurme, 1993, 8).

Teemahaastattelun eduiksi voidaan mainita se, että siinä ollaan "... kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa" (Hirsjärvi ym. 1997, 200–201). Tutkija pystyy suorassa kontaktissa ohjaamaan keskustelua ja varmistumaan siitä, että haastateltava on ymmärtänyt kysymyksen luonteen ja sisällön. Samalla voidaan haastattelussa "... suorittaa validiustarkastus muista tiedoista, esimerkiksi observoimalla." (Hirsjärvi & Hurme, 1993, 15). Lisäksi tutkijat voivat motivoida henkilöitä paremmin kuin lomaketutkimuksessa (Hirsjärvi & Hurme, 1993, 15) Kaikki nämä ominaisuudet parantavat tiedon laatua, mikä on todenmukaisten tulkintojen tekemisen edellytys.

1.3.3.2 Kritiikkiä teemahaastattelusta

Kaikista eduistaan huolimatta, on teemahaastattelussa aihetta myös kritiikkiin. Haastatteluun voidaan Hirsjärven ym. (1997, 202) mukaan sisältyä myös monia virhelähteitä, jotka johtuvat niin haastattelijasta kuin haastateltavastakin, jonka lisäksi itse tilanne saattaa aiheuttaa virheitä. Haastattelu antaa tutkijalle paljon myös epärelevanttia informaatiota (Hirsjärvi & Hurme, 1993, 16). Lisäksi luotettavuutta heikentää se, että haastateltava saattavat antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia (Hirsjärvi ym.1997, 126). Aineistoa tulkittaessa ja nämä kritiikit mielessä pitäen, voidaan tutkimuksen todenmukaisuuteen uskoa.

1.3.4 Strukturoitu haastattelu

Strukturoitu haastattelu on tilanne, jossa haastattelijä kysyy jokaiselta haastateltavalta sarjan ennakkoon luotuja kysymyksiä joihin on rajatut vastauskategoriat. Haastattelijä tallentaa vastaukset valmiiksi luodun koodauksen mukaisesti. Haastattelijä kontrolloi haastattelutilanteen etenemistä standardoidusti ja suoraviivaisesti. Kaikki haastateltavat saavat samat kysymykset kysyttynä samassa

järjestyksessä. Kysymysten kysymisessä on hyvin vähän joustoa. (Denzin & Lincoln 1998, 52.)

Strukturoidussa haastattelussa haastattelijan on oltava mahdollisimman neutraali. Hän ei saa milloinkaan esittää omia mielipiteitään tai näkemyksiään haastateltavalle. Haastattelijan tulee olla kiinnostunut kuuliija, joka palkitsee haastateltavan osallistumisen mutta ei arvostele vastauksia. Strukturoidun haastattelun jäykkyyden tarkoituksena on minimoida virheet. Kuitenkin haastattelut suoritetaan sosiaalisessa kanssakäymisessä, joka aina vaikuttaa haastatteluun. (Denzin & Lincoln 1998, 52-53.)

1.4 Haastatteluista

Aloitimme haastattelukohteiden kartoittamisen käymällä erään Jyväskyläläisen tilintarkastajan luona keskustelemassa aiheesta. Tästä palaverista saimme alustavan kuvan kiinnostavista haastatteluaiheista sekä yhteystietoja mahdollisista haastateltavista. Tämän palaverin, ohjaavan opettajan kanssa käymämme keskustelun sekä lähdemateriaalin pohjalta suunnittelimme aihealueet haastatteluille. Tämän jälkeen lähetimme haastattelupyynnöt PricewaterhouseCoopersille (PWC), KPMG:lle ja Ernst & Youngille. Haastateltaviksi saimme kolme PWC:n tilintarkastajaa ja KPMG:ltä yhden. Yksi näistä haastatteluista tapahtui Jyväskylässä ja kolme Helsingissä. PWC:n asiakkaina on tällä hetkellä kaikki viisi suomalaista yritystä, jotka ovat listautuneet yhdysvaltoihin. Nämä kyseiset Yhdysvalloissa listautuneet yritykset ovat Metso, UPM-Kymmene, Stora-Enso, Nokia ja Dynea. Tästä syystä PWC:llä on mielestämme paras kokonaisnäkemys uuden lain tuomista muutoksista.

Haastateltavat halusivat tietää käsiteltävät asiat etukäteen, jotta he pystyivät paremmin valmistautumaan niihin. Meidän mielestä tämä oli hyvä ajatus. Täten saisimme tutkimukseemme täsmällisempää tietoa ja olisi epätodennäköisempää, että joku oleellinen muutos jäisi huomaamatta. Suostuimme haastateltavien pyyntöön ja päätimme lähettää heille ennakkoon listan kysymyksiä haastattelussa käsiteltävistä aiheista.

Haastattelukysymyksillä pyrittiin selvittämään Sarbanes – Oxley lain aikaansaamia muutokset suomalaisen tilintarkastajan työssä. Kysymyksillä katettiin seuraavat kokonaisuudet;

- tilintarkastusprosessi. Tämä sisältää tilintarkastuksen ajalliseen perspektiiviin, ensikontakti asiakkaan kanssa – suoritettavat työt – jälkikäteen suoritettavat tehtävät.
- tilintarkastuksen erilliset kysymykset
- tilintarkastajan valmiudet ja koulutus
- näkemys tulevaisuuden kehityksestä
- tilintarkastajan oma arvio Sarbanes – Oxley laista

Etukäteen lähetetyt haastattelukysymykset ja kysymyksillä haettavat asiat olivat seuraavat:

1. Minkä lain säädösten mukaan yhtiöt, jotka nyt kuuluvat Sarbanes – Oxley lain piiriin Suomessa, aikaisemmin tarkastettiin?

Tämän kysymyksen tarkoituksena oli saada tietoon, ne lait ja normit, joiden mukaan yrityksessä on toimittu ennen Sarbanes – Oxley lain voimaan tuloa. Tällä halusimme kartoittaa ne ulkomaiset sekä kotimaiset lait ja säädökset, jotka vaikuttivat tilintarkastukseen.

2. Mitä muutoksia Sarbanes – Oxley laki on tuonut myyntiin, asiakashankintaan, tilintarkastustehtävän vastaanottoon?

Tavoitteena oli kartoittaa ensitapaaminen tulevien asiakkaiden kanssa. Minkälainen muutos syntyi asiakashankintaan ja itse tilintarkastustehtävän vastaanottoon. Samalla yritimme kartoittaa asiakashankinnan prosesseja.

3. Mitä muutoksia Sarbanes – Oxley laki on tuonut suunnitteluun?

Halusimme selvittää onko laki vaikuttanut tilintarkastuksen suunnitteluun.

4. Mitä muutoksia Sarbanes – Oxley laki on tuonut tilintarkastuksen suorittamiseen?

Miten itse tilintarkastustyön tekeminen on muuttunut.

5. Mitä muutoksia Sarbanes – Oxley laki on tuonut raportointiin ja dokumentointiin?

Halusimme selvittää miten laki vaikuttaa tarkastuksen dokumentointiin.

6. Mitkä Sarbanes – Oxley lain kohdat työllistävät eniten?

Tällä pyrimme kartoittamaan ne lain kohdat mitkä vaikuttavat tilintarkastajan työhön eniten. Miten tilintarkastajien työmäärä on muuttunut lain vaikutuksesta?

7. Mitä mieltä olet Sarbanes – Oxley lain mukaisista vastuista, velvollisuuksista ja koventuneista rangaistuksista?

Laki määrittää tarkasti tilintarkastajan tehtävän, vastuut ja laiminlyönnistä seuraavat rangaistukset. Halusimme tietää kuinka ne vaikuttavat tilintarkastajan työn tekemiseen.

8. Koetko, että sinulla on riittävät valmiudet työn suorittamiseen?

Tässä selvitämme miten yrityksessä valmistaututtiin lain tuloon ja kuinka hyvin tilintarkastajat olivat valmistautuneet siihen. Kuinka hyvin valmistautumisessa on onnistuttu? Mikä on tilanne nyt?

9. Miten olet kouluttautunut työn suorittamiseen?

Miten tilintarkastajat ovat kouluttautuneet uuteen lakiin? Onko riittävää koulutusta tarjolla ja minkälaista se on.

10. Tuleeko mieleen, jotain muita työhösi liittyviä asioita, mitkä olisivat muuttuneet lain seurauksena?

Tämän kysymyksen tarkoituksena on löytää ne muutokset, joita muuten ei haastattelussa olisi tullut esiin.

11. Mitä ajatuksia tulevaisuuden kehitys herättää tässä asiassa?

12. Mitkä muutokset ovat mielestäsi hyviä mitkä huonoja?

Halusimme tietää tilintarkastajan oman arvion lain hyvydestä tai huonommuudesta

1.5 Tutkimuksen vaiheet

Alussa käytimme paljon aikaa siihen, että molemmat tutkijat ymmärtävät mitä ollaan tekemässä ja miten. Tämän tutkimusaiheen valintaan päädyimme osaksi siitä syystä, että tähän aiheeseen oli molempien helppo sitoutua. Tämän lisäksi valintaan vaikutti aihealueen ajankohtaisuus ja se tieto, että tutkimuksia ei tästä aiheesta ollut vielä tehty. Aihealueesta oli myös helppo löytää mielenkiintoisia näkökulmia. Tässä vaiheessa rajasimme aihetta sopivan kokoiseksi ja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Tutkimuksemme sai ensimmäisen muotonsa ja esittelimme aiheen perustan ensimmäistä kertaa ohjaajallemme. Hän hyväksyi tutkimusaiheemme ja me jatkoimme, useita eri näkökulmia käyttäen, tutkimuksen ydinajatuksen kehittämistä ja mahdollisten ongelmakohtien etsimistä.

Alusta asti oli havaittavissa, että tutkimuksen rajaaminen mielekkääksi kokonaisuudeksi tulisi olemaan tutkimuksemme yksi haastavimmista kohdista. Toisaalta myös kirjallisen lähdeaineiston löytäminen tulisi olemaan varsin haastavaa. Koska aiheenamme oli tilintarkastus, jolla on vankka lainsäädännöllinen perusta, aloitimme tutustumisen aiheeseen lain kautta. Koetimme saada mahdollisimman laaja-alaisen yleiskuvan lain sisällöstä. Toisin sanoen koitimme sisäistää lain ydinajatuksen ja merkittävyyden.

Lain läpikäynnin yhteydessä aloimme myös kartoittaa sitä, miten tutkimusaineistoa voimme kerätä. Mielestämme oli ensiarvoisen tärkeää saada tilintarkastajat mukaan haastatteluihin. Lähestyimme tutkimusaiheemme kanssa erästä tilintarkastajaa, jonka kanssa keskustelimme alustavasti aiheesta. Häneltä saimme arvokkaita mielipiteitä tutkimuksen rajaamisesta, ongelmakohtista sekä lainuudistuksen kriittisistä kohdista. Hän myös antoi useita arvokkaita yhteystietoja tutkimusalueemme parissa työskentelevistä muista tilintarkastajista.

Tutkimusaiheeseen tutustumisen ja ohjaavan opettajan kanssa käymiemme keskustelujen pohjalta pystyimme laatimaan selkeän aiheanalyysin. Tutkimusongelmamme oli jo varsin pitkälti kiteytynyt, aineiston keruun ongelmia oli pohdittu ja olimme pohtineet tutkimuksessa käytettäviä näkökulmia.

Tutkimussuunnitelmassa pohdimme metodologisia valintoja, teoreettista viitekehystä sekä aineiston hankintaa. Tämän jälkeen alkoi sitten tutkimuksen kirjoittaminen ja haastattelujen tekeminen.

Työskentely aikataulumme oli varsin tiukka ja haastattelut oli alun perin tarkoitus suorittaa alkukevällä 2005. Kevät on kuitenkin juuri tilintarkastajien kiireisintä aikaa ja jouduimme pitkittämään haastattelujen suorittamista loppukevälle ja alkukesälle. Haastatteluaiheiden muokkaaminen oli vaativa prosessi. Mielestämme kysymysaiheiden ja kysymysten sisällön saaminen sopiviksi tutkimusongelmaamme oli tutkimuksemme kannalta erityisen tärkeä osa-alue. Kävimme useita keskusteluja ohjaajamme kanssa koskien haastattelukysymyksiä. Valmistuneet kysymykset lähetimme etukäteen haastateltaville tilintarkastajille heidän toivomustensa mukaisesti. Itse haastattelut suoritettiin avoimessa ilmapiirissä, jossa tilintarkastajien vastauksiin pyrittiin vaikuttamaan mahdollisimman vähän. Haastattelut nauhoitettiin ja myöhemmin litteroitiin. Näistä litteroiduista teksteistä muodostettiin taulukko, johon kuului haastattelukysymykset ja tiivistetyt vastaukset.

Haastatteluista saamamme informaation perusteella lisäsimme tutkimuksemme uuden näkökulman, tilintarkastusyhteisöt. Tilintarkastusyhteisöt ovat tuottaneet paljon materiaalia koskien Sarbanes – Oxley lakia. Aiheesta saatavan akateemisen kirjallisuuden vähyydestä sekä haastatteluissa saamamme runsaasta kirjallisesta materiaalista johtuen, halusimme nostaa tilintarkastusyhteisöjen tuottaman aineiston osaksi tutkimustamme.

Tutkimuksemme eteni Sarbanes – Oxley lain, tilintarkastusyhteisöjen tuottaman aineiston ja haastattelumateriaalin tutkimisella ja auki kirjoittamisella. Tässä vaiheessa näkemykset vaikuttivat toisiinsa. Haastatteluaineiston ja tilintarkastusyhteisöjen tuottaman aineiston tutkiminen lisäsi tutkimusaluetta myös Sarbanes – Oxley lain piirissä. Lakia käsittelevään osioon lisättiin tärkeäksi havaittu PCAOB:n standardit ja muutamia muitakin kohtia kirjoitettiin tarkemmin auki. Viimeisenä tutkimusmateriaalin työvaiheena kirjoitimme haastattelut omaksi kokonaisuudeksi tutkimukseemme.

Tutkimuksemme kolmen eri näkökulman vertailusta ja tutkimisesta tiivistyi tuloksia. Tulokset esitettiin laveasti tutkimuksessamme tekstimuodossa ja tiivistetyssä muodossa taulukkona. Viimeisenä vaiheena keräsimme tutkimukseen aikana heränneet pohdinnat yhteen ja analysoimme tutkimusta.

1.6 Tutkimuksessa käytettyjä määritelmiä ja käännöksiä

AICPA = American Institute of Certified Public Accountants. AICPA on Yhdysvaltalainen kansallinen organisaatio, jonka jäseniä ovat hyväksytyt julkiset tilintarkastajat (CPA:t). AICPA:n tehtävinä on toimia jäsenten edustajana ja edunvalvojana, laillistaa ja lisensoida CPA – tarkastajat, edistää CPA – tarkastajien julkista arvostusta, kouluttaa jäseniä, asettaa standardeja ja vaatimuksia jäsenille, kehittää jäsenten osaamista ja ammattitaitoa.

Audit Committee = tilintarkastuskomitea. Haastateltavat käyttivät käännöstä tilintarkastuskomitea, mutta myös käännöstä tilintarkastusvaliokunta käytetään puhuttaessa Audit Committee:sta.

Certified Public Accountant (CPA) = hyväksytty julkinen tilintarkastaja.

Control Deficiency = Kontrollipuute: järjestelmän suunnittelu tai käyttö ei mahdollista johdon tai työntekijän, normaalissa työskentelyssään, havaita virheitä kohtuullisessa ajassa.

COSO = Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. Organisaatio, joka on keskittynyt sisäisten kontrollien kehittämiseen.

Design Effectiveness = Järjestelmätehokkuus: suunnittelussa/järjestelmässä kun vaadittava kontrolli puuttuu tai on suunniteltu siten, että se ei kontrolloi sitä, mikä on tarkoitus.

FED = Federal Reserve. Yhdysvaltojen keskuspankki.

Havaittu riippumattomuus = Havaitaanko tai koetaanko tilintarkastajan toiminta riippumattomaksi.

Internal Controls over Financial Reporting = taloudellisen raportoinnin sisäiset kontrollit.

Material Weakness = Materiaalinen heikkous: Merkittävä puute tai useampia merkittäviä puutteita, jotka muodostavat mahdollisuuden sille, että tilinpäätökseen tai

osavuositarkastukseen pääsee huomaamatta materiaallinen virhe. Materiaalinen heikkous ei tarkoita sitä, että materiaallinen virhe on tapahtunut tai tulee tapahtumaan. Se vain merkitsee sitä, että materiaallinen virhe voi tapahtua.

Operating Effectiveness = Toiminnallinen tehokkuus: Puute tehokkuudessa on silloin, kun oikein suunniteltua järjestelmää ei käytetä, kuten sitä on suunniteltu tai kun suoritteiden suorittajalla ei ole oikeuksia suorittaa kyseistä toimintoa.

PCAOB = Public Company Accounting Oversight Board. Tämä on järjestö, jonka tehtävänä on valvoa ja ohjata tilintarkastustoimintaa Yhdysvalloissa. Se perustettiin Sarbanes – Oxley lailla.

Raportointiketju = Kaikki ne toimenpiteet, jota suoritetaan toiminnan rekisteröimisestä tilinpäätöksen julkaisemiseen.

SEC = Securities Exchange Commission on osakeyhtiöiden kirjanpitoa, tilinpäätöstä ja tilintarkastusta Yhdysvalloissa säätelevä toimielin. SEC valvoo rahoitusmarkkinoita.

Section = pykälä.

Sarbanes – Oxley Act = Sarbanes – Oxley laki.

Significant Deficiency = Merkittävä puute: Kontrollipuute tai useampia kontrollipuutteita, jotka vaikuttavat haittaavasti yrityksen mahdollisuuksia tallentaa tai raportoida ulkoista taloudellista tietoa luotettavasti US GAAP:n mukaisesti.

Sisäisten kontrollien toimivuuden odotuskuilu = Sijoittajat odottavat tilintarkastajan tarkastaneen sisäiset kontrollit tarkemmin kuin mitä tilintarkastaja on todellisuudessa tehnyt.

Sisäiset kontrollit = "Sisäiset kontrollit ovat mitä tahansa johdon toimenpiteitä, joilla kasvatetaan organisaation tavoitteiden saavuttamisen todennäköisyyttä" (Cascarino & van Esch 2005, 54) "Sisäiset kontrollit ovat johdon suunnittelun, organisoinnin ja ohjauksen tulos" (Cascarino & van Esch 2005, 140). Tässä tutkimuksessa sisäisillä kontrolleilla tarkoitetaan sitä järjestelmää, jolla valvotaan taloudellisen raportoinnin oikeellisuutta ja taloudellisen informaation tuottamista. Sisäiset kontrollit määritellään Sarbanes – Oxley laissa ja PCAOB:n tilintarkastusstandardi 2:ssa.

SOX = Sarbanes – Oxley laki.

SOX103 = Tällä merkinnällä viittaamme tutkimuksessamme Sarbanes – Oxley lain tiettyyn pykälään. Tässä esimerkissä viitataan Sarbanes – Oxley lain pykälään 103.

Title = luku.

Todellinen riippumattomuus = Tilintarkastajien faktoihin perustuva riippumattomuus.

USGAAP = Generally Accepted Accounting Principles, US viittaa Yhdysvaltoihin.

USGAAS = Generally Accepted Auditing Standards, US viittaa Yhdysvaltoihin.

2 SARBANES – OXLEY LAKI

Tutkimuksemme on perusluonteeltaan muutosta kartoittava ja se pyrkii ymmärtämään muutosta kokonaisuutena. Siksi pyrimme antamaan Sarbanes – Oxley laista mahdollisimman kokonaisvaltaisen kuvan, mutta kuitenkin keskittyen tärkeämmiksi havaittuihin muutoksiin.

Sarbanes – Oxley Act (2002) sisältää yksitoista päälukua. Lain pääkohdat ovat seuraavat:

- Luku I, Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB)
- Luku II, Auditor Independence (tilintarkastuksen riippumattomuus)
- Luku III, Corporate Responsibility (yrityksen vastuut)
- Luku IV, Enhanced Financial Disclosures (julkistettavan taloudellisen informaation laatuvaatimukset)
- Luku V, Analyst Conflicts of Interest (sisäiset eturistiriidat)
- Luku VI, Commission Resources and Authority (SEC:n resurssit ja toimintavaltuudet)
- Luku VII, Studies and Reports (tutkimukset ja raportit)
- Luku VIII, Corporate and Criminal Fraud Accountability (väärinkäytösten kontrollointi)
- Luku IX, White Collar Crime Penalty (talousrikosten rangaistukset)
- Luku X, Corporate Tax Returns (yritysverojen palautukset)
- Luku XI, Corporate Fraud and Accountability (yrityspetokset ja tilivelvollisuus)

Sarbanes – Oxley lain ensimmäinen pykälä sisältää lain sisällysluettelon. Toisessa pykälässä määritellään laissa käytettyjen termien sisältö. Kolmannessa pykälässä annetaan PCAOB:n (Public Company Accounting Oversight Board) säännöille ja määräyksille sama lain voima kuin vanhalla vuoden 1934 lailla (Securities Exchange Act) oli.

2.1 Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB)

Ennen Sarbanes – Oxley lakia tilintarkastuksen valvonta ja ohjaus on ollut Yhdysvalloissa hajautettuna useille eri organisaatioille. Nyt Sarbanes – Oxley lailla perustettiin uusi yksityisen sektorin voittoa tavoittelematon organisaatio, Public Company Accounting Oversight Board eli PCAOB. Organisaatio valvoo keskitetysti Yhdysvalloissa listattujen yhtiöiden tilintarkastajia. Sen tarkoituksena on suojella sijoittajien intressejä sekä julkisia intressejä valmistelemalla informatiivisia, luotettavia ja itsenäisiä tilintarkastuskertomuksia. (www.pcaob.com)

Pykälä 101 määrittelee PCAOB:n hallinnolliset säännöt. Tässä määritellään PCAOB:n johtokunnan toimikausi, nimittäminen, erottaminen sekä PCAOB:n tehtävät. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 101)

PCAOB:n tehtävät ovat

- 1) rekisteröidä Sarbanes – Oxley lain alaista tilintarkastusta harjoittavat tilintarkastusyhteisöt.
 - 2) luoda tai ottaa käyttöön jo olemassa olevia standardeja koskien tilintarkastusta, laadunvalvontaa, etiikkaa, riippumattomuutta ja muita standardeja, jotka koskevat julkisten yhtiöiden tilinpäätöksen valmistelua.
 - 3) suorittaa tilintarkastusyhteisöjen tarkastuksia.
 - 4) suorittaa tutkimuksia ja kurinpitotoimia, sekä määrittää sopivat rangaistukset.
 - 5) suorittaa muita sopivaksi katsomiaan tehtäviä.
 - 6) saattaa voimaan Sarbanes – Oxley laki, johtokunnan säännöt, ammattistandardit sekä ne arvopaperilait, jotka koskevat tilintarkastusraportteja ja tilintarkastajien velvollisuuksia ja vastuuta.
 - 7) tehdä budjetti ja hallinnoida johtokunnan operaatiot ja PCAOB:n henkilöstöä.
- (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 101; AICPA:n artikkeli.)

SEC (Securities and Exchange Commission) valitsee PCAOB:n johtokunnan jäsenet (members of the board) konsultoituaan Federal Reserve Board:n pääjohtajaa sekä Treasury sihteeriä. PCAOB:n johtokunta koostuu viidestä talousalan ammattilaisesta,

jotka nimitetään viideksi vuodeksi kerrallaan. Kahden jäsenen pitää olla tai olla olleet hyväksytyjä julkisia tilintarkastajia (Certified Public Accountants [CPA]) sekä loput kolme eivät saa olla hyväksytyjä julkisia tilintarkastajia. Johtokunnan jäsenet toimivat täysipäiväisinä tehtävissään. He eivät saa nauttia mitään etuuksia tilintarkastusyhteisöiltä, paitsi ennalta sovittuja, jatkuvaisluontoisia suorituksia kuten eläkesuorituksia. SEC voi myös erottaa johtokunnan jäsenen. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 101; AICPA:n artikkeli.)

Pykälässä 102 laki määrää julkisia yhtiöitä tarkastavat tilintarkastusyhteisöt rekisteröitymään PCAOB:in. Rekisteröimätön henkilö ei saa osallistua julkisen yhtiön tilintarkastukseen tai sen valmisteluun. PCAOB:in rekisteröityneet tilintarkastusyhteisöt joutuvat raportoimaan PCAOB:lle vuosittain tai tarpeen vaatiessa useammin. Rekisteröinti on siis pakollista, mikäli haluaa tarkastaa julkisesti listattuja yhtiöitä Yhdysvalloissa ja tästä rekisteröinnistä PCAOB kerää rekisteröitymispalkkion sekä rekisteröityneiltä tilintarkastusyhteisöiltä vuosimaksun. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 102; AICPA:n artikkeli.)

PCAOB:n tehtävänä on tilintarkastuksen laadunvalvonta, jota se ohjaa luomalla itsenäisiä standardeja ja sääntöjä. Näitä standardeja luodaan tai omaksutaan tiiviissä yhteistyössä laskentatoimen asiantuntijoista koostuvien ryhmien kanssa. Pykälä 103 määrää PCAOB:n luomaan tilintarkastus-, laadunvalvonta-, etiikka- ja riippumattomuusstandardit ja -säännöt tilintarkastusyhteisöjen käytettäväksi. Standardien tulee täyttää Sarbanes – Oxley lain ja SEC:n vaatimukset. Standardien luomisen, omaksumisen, sisällön sekä yhteistyön muoto määritellään pykälässä 103. Standardien tulee esimerkiksi sisältää vaatimus tilintarkastajille säilyttää tarkastuksessa käytetyt työpaperit 7 vuotta. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 103; AICPA:n artikkeli; http://www.pcaob.com/Standards/Standards_Setting.aspx.)

Laadunvalvontaa suoritetaan osaksi tekemällä tilintarkastusyhteisöihin kohdistuvia tarkastuksia. Tarkastukset tulevat pykälän 104 mukaan painottumaan suuriin tilintarkastusyhteisöihin, tosin mikään ei estä PCAOB:a tarkastamasta tarvittaessa myös pienempiä tilintarkastusyhteisöjä. Samassa pykälässä käsitellään myös tarkastusten määrää ja tiheyttä. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 104; AICPA:n artikkeli.)

Pykälässä 105 kerrotaan PCAOB:n tarkastusten ja kurinpitotoimien menettelytavoista. Tarkastuksessa kerätyt dokumentit käsitellään kuten mitkä tahansa todistusaineistolliset dokumentit käsiteltäisiin Yhdysvaltojen oikeusistuimissa. Tosin kaikkiin tällaisiin dokumentteihin on oikeus päästä käsiksi seuraavilla tahoilla; SEC, U.S. Attorney General, ja muut asianmukaiset Yhdysvaltojen virastot. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 105; AICPA:n artikkeli.)

PCAOB voi kurinpidollisina sanktioina rangaista rekisteröitynyttä tilintarkastusyhteisöä tai yksittäistä tilintarkastajaa. Toimenpidevalikoimaan kuuluu huomautus, varoitus, määräaikainen tai pysyvä toimintakielto tietyiltä osa-alueilta tai määräaikainen tai pysyvä jäsenyydestä erottaminen. Rikkomuksista PCAOB voi myös määrätä sakkoja. Mikäli kyseessä on vakavampi rikos, joka käsitellään oikeusistuimissa, PCAOB:lla ei ole määräysvaltaa, mutta sen suosituksilla on suuri painoarvo. Vankilatuomiot näistä rikoksista voivat olla jopa 10 – 20 vuoden mittaisia. Vahingonkorvausmäärät vaihtelevat törkeyden mukaan yksittäisillä henkilöillä 100 000\$ - 750 000\$ ja yhteisöillä 2 000 000\$ - 15 000 000\$ per yksittäinen väärinkäytös. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 105; AICPA:n artikkeli.)

Pykälässä 106 määrätään kaikki Yhdysvaltojen ulkopuolella olevat tilintarkastusyhteisöt, mitkä suorittavat tilintarkastusta Sarbanes – Oxley lain vaikutuksen alaisissa yrityksissä, rekisteröitymään PCAOB:in. Tämä koskee myös sellaisia yhteisöjä, jotka tarkastavat Sarbanes – Oxley lain vaikutuksen alaisten yritysten tytäryrityksiä. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 106; AICPA:n artikkeli.)

Pykälä 107 määrittää PCAOB:n toiminnan valvonnan SEC:n vastuulle. Kaikki PCAOB:n mahdolliset sisäiset sääntömuutokset ja jäsenelle kohdistetut rangaistusvaatimukset tulee hyväksyttää SEC:llä ja se voi halutessaan muuttaa näitä rangaistuksia. Pykälä 108 määrittelee SEC:n toiminnan minkä tahansa arvopaperilainsäädäntöä koskevan laskentatoimen standardin hyväksyjänä ja tunnustajana. Laskentatoimen standardin laatijaorganisaatiolle on annettu tarkat vaatimukset, jotka niiden tulee täyttää, jotta hyväksyminen ja tunnistaminen tapahtuisivat. Viimeinen ensimmäisen luvun pykälistä, pykälä 109 käsittelee PCAOB:n toiminnan rahoitusta. PCAOB:n toiminnan rahoitus katetaan useasta

lähteestä. Yhdysvalloissa listatut yhtiöt ja PCAOB:in rekisteröityneet tilintarkastusyhteisöt maksavat vuotuisen jäsenmaksun ja lisäksi PCAOB perii rekisteröitymisen yhteydessä rekisteröitymismaksuja. Jäsenmaksujen ja rekisteröitymismaksujen määrä määritellään PCAOB:n budjetin yhteydessä. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 102; 107; 108; 109; AICPA:n artikkeli.)

2.2 Tilintarkastajan riippumattomuus (Auditors Independence)

Toinen luku Sarbanes – Oxley laista pitää sisällään tilintarkastajan riippumattomuuteen liittyvät määräykset ja säännöt. Riippumattomuussääntöjen tarkennuksella Yhdysvalloissa haluttiin osaksi vaikuttaa Enron – tyyppisten tapausten ennalta ehkäisemiseen. Enron – tapauksessa tilintarkastusyhteisön jäsenet olivat suunnittelemassa ja toteuttamassa vuosikautia jatkunutta tilinpäätöksen vääristelyä (<http://www.aicpa.org/info/birdseye02.htm>).

Pykälä 201 käsittelee tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluita. Kiellettyjä palveluita ovat kirjanpito palvelut tai muut asiakkaan tilinpäätökseen vaikuttavat palvelut, laskentainformaatiojärjestelmien suunnittelu ja asentaminen, erilaiset arvostamispalvelut, aktuaaripalvelut, sisäisen tarkastuksen ulkoistamispalvelut, johtamispalvelut, henkilöstöhallinnon palvelut, erilaiset sijoitusneuvontapalvelut, lakipalvelut, sekä muut PCAOB:n erikseen kieltämät palvelut. Näitä palveluita tilintarkastajat eivät saa tehdä tarkastamissaan yhtiöissä. Pienet poikkeukset näistä kielletyissä palveluissa ovat kuitenkin mahdollisia, kunhan niistä vain raportoidaan asianmukaisesti ja ne ovat esihyväksytyjä tilintarkastuskomiteassa. Tavallisimpia tilintarkastajan suorittamia hyväksyttäviä ulkopuolisia palveluita ovat veroneuvontaan liittyvät palvelut. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 201; AICPA:n artikkeli.)

Pykälässä 202 käsitellään sitä, miten tilintarkastuksen ulkopuoliset palvelut esihyväksytään. Hyväksyntä pitää hakea tilintarkastuskomitealta viimeistään siinä vaiheessa kun huomataan sellaista toimintaa, mikä luokitellaan tilintarkastuksen ulkopuoliseksi palveluksi. Näiden palvelujen osuus verrattuna saatavaan

tilintarkastuspalkkioon saa olla maksimissaan 5 %. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 202; AICPA:n artikkeli.)

Pykälä 203 määrittää kuinka tilintarkastuspartnerien rotaatio tehdään. Päävastuullinen tilintarkastaja tulee vaihtaa 5 vuoden välein. Aikaisempi käytäntö on mahdollistanut saman tilintarkastusyhteisön ja tilintarkastajan käytön ilman minkään laista rotaatiovaatimusta. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 203; AICPA:n artikkeli.)

Seuraava pykälä 204 määrittelee mitä tilintarkastajien tulee raportoida tarkastamansa yrityksen tilintarkastuskomitealle. Tilintarkastuskomitealle on raportoitava kaikki ne kriittiset laskentamenetelmät, joita tarkastettavan yrityksen johdon kanssa on käsitelty. Samoin on raportoitava kaikki perusteet, miksi käytettävät menetelmät on valittu. Kaikkien käytettyjen laskentamenetelmien tulee olla yleisesti hyväksytyjä USGAAP -menetelmiä. (Sarbanes – Oxley Act, Section 204; AICPA:n artikkeli.)

Securities Exchange Act antoi vuonna 1934 SEC:lle laajan toimivallan yli koko arvopaperitoimialan. Laki antoi SEC:lle valtuutuksen rekisteröidä, säädellä ja valvoa arvopaperimarkkinoiden eri toimijoita. New Yorkin arvopaperipörssi esimerkiksi kuuluu tämän lain piiriin. Vanha laki identifioi ja kielsi tietyn tyyppiset toimintatavat markkinoilla sekä antoi SEC:lle kurinpitovallan valvoa arvopaperimarkkinoilla toimijoita. (<http://www.sec.gov/about/laws.shtml>.)

Pykälä 205 päivittää vuonna 1934 julkaistun Exchange Act:n vastaamaan Sarbanes – Oxley lain tulkintoja. Tässä tarkennetaan ja täsmennetään termit tilintarkastuskomitea ja rekisteröity tilintarkastusyhteisö merkitys uuden Sarbanes – Oxley lain mukaan. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 205; AICPA:n artikkeli.)

Pykälä 206 käsitellään niitä eturistiriita tilanteita (Conflicts of Interest), jossa yrityksen toimitusjohtaja, controller, talousjohtaja, laskentajohtaja tai joku muu vastaavassa asemassa oleva henkilö on rekrytoitu yritykseen tilintarkastusta tekevästä tilintarkastusyhteisöstä. Tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen riippumattomuus tulee kaikissa tilanteissa säilyä. Tilintarkastajalle ja tilintarkastusyhteisölle asetetaan tässä pykälässä vuoden karenssiaika. Jotta tilintarkastusyhteisö saa jatkaa yrityksen

tilintarkastusta, ei yritykseen siirtynyt entinen tilintarkastaja ei ole saanut osallistua kyseisen yrityksen tarkastustoimintaan edeltävän vuoden aikana. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 206; AICPA:n artikkeli.)

Pykälässä 207 määrätään ”The Comptroller General of the United States” laatimaan raportin niistä vaikutuksista, mitkä tilintarkastusyhtiöiden rotaatiovaatimuksista aiheutuu. Raportti toimitetaan Yhdysvaltojen senaatille. Seuraava pykälä 208 määrittelee SEC:n valtuutusta ja tilintarkastajan riippumattomuuden käsittelyä. Sarbanes – Oxley lain toisen luvun viimeinen pykälä 209 käsittelee muiden kuin tämän lain vaikutuksen piirissä toimivien pienten ja keskisuurien yritysten valvontaa. Pykälä antaa Yhdysvaltojen eri osavaltioiden päättää itsenäisesti siitä, haluaako osavaltio laajentaa lain käytön koskemaan myös pieniä ja keskisuuria ei-listattuja yrityksiä vai ei. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 207; 208; 209; AICPA:n artikkeli.)

2.3 Yrityksen vastuut (Corporate Responsibility)

Luku kolme käsittelee yritysten vastuita ja rangaistuksia koskien tiedottamista osakkeenomistajille sekä tilintarkastuksen suorittamista kohtaan. Tässä luvussa käsitellään myös tilintarkastuskomitean toimintaa sekä siihen liittyviä sääntöjä.

Pykälässä 301 käsitellään julkisten yritysten tilintarkastuskomitean toimintaa (Public Company Audit Committees). Ensimmäinen osa tilintarkastuskomitean toiminnasta koostuu tilintarkastukseen liittyvistä asioista. Sen tehtävinä ovat tilintarkastuksen käytännön järjestelyt, tilintarkastajan valinta ja valvonta sekä yleisesti asioiden hoitaminen tilintarkastajan kanssa. Tilintarkastuskomitean tarkoituksena on varmistaa tilintarkastuskertomuksen tai muun vastaavan työn valmistuminen. Lisäksi se toimii välittäjänä kaikissa yrityksen johdon ja tilintarkastajien välisissä konflikteissa. Pykälä velvoittaa tarkastusta tekevän tilintarkastusyhteisön raportoimaan toiminnastaan suoraan tilintarkastuskomitealle. Toinen puoli tilintarkastuskomitean toimintaa on luoda ja ylläpitää kirjanpitoon, sisäisiin kontroleihin ja tilintarkastukseen liittyvien valitusten käsittelylle menettelytavat. Samoin tilintarkastuskomitea on velvollinen

luomaan ilmiantojärjestelmän yrityksen työntekijöille, jotta työntekijät voivat nimettömästi ilmoittaa havaitsemistaan kyseenalaisista kirjanpidon tai tilintarkastuksen toimista. Tilintarkastuskomitean jäsenen tulee olla riippumaton (independent) ja kaikkien jäsenten tulee kuulua yrityksen hallitukseen (board of directors). Tilintarkastuskomitean jäsenen itsenäisyys määritellään siten, että jäsen ei saa nauttia mitään muita etuuksia yrityksestä kuin mitä hän tilintarkastuskomitean jäsenyydestä saa. Yrityksen vastuulla on varmistaa tilintarkastuskomitean riittävä rahoitus. Tilintarkastuskomitealla on myös oikeus käyttää tarvittaessa ulkopuolisia asiantuntijoita. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 301; AICPA:n artikkeli.)

SEC kieltää Yhdysvaltojen pörssiä listauttamasta tai hyväksymästä listautumisanteja sellaisilta yrityksiltä, jotka eivät täytä pykälä 301 vaatimuksia tilintarkastuskomiteasta (SEC:n määräys listatun yrityksen tilintarkastuskomiteasta 2003).

Pykälässä 302 käsitellään yrityksen vastuuta julkistettavista taloudellisista raporteistaan. Toimitusjohtaja, talousjohtaja ja muut vastaavassa asemassa olevat joutuvat allekirjoittamaan ja siten vakuuttamaan, että tilinpäätös ja muut julkistettavat raportit ovat oikein eivätkä sisällä mitään sisäisiä heikkouksia. Tämä pykälä myös määrittää allekirjoituksen tarkoittavan sitä, että mitään oleellista tietoa yrityksen toiminnasta ei ole jätetty julkistamatta. Allekirjoittajat ovat vastuussa yrityksen sisäisistä kontrolleista. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 302; AICPA:n artikkeli.)

Lyhyessä 303 pykälässä johtoa kielletään vaikuttamasta tilintarkastuksen suorittamiseen millään sopimattomalla tavalla. On lainvastaista vaikuttaa tilintarkastukseen tai tilintarkastajaan siten, että julkistettava talousinformaatio sisältää harhaanjohtavaa informaatiota. Seuraavat toimet ovat SEC:n mukaan kiellettyjä; tarjota lahjuksia tai tehdä siihen taloudellisesti verrattavissa olevia muita aloitteita, antaa tilintarkastajalle virheellistä informaatiota, uhata tilintarkastajaa tulevien työmahdollisuuksien menetyksellä, kiristää tai uhata tilintarkastajaa fyysisellä väkivallalla. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 303; AICPA:n artikkeli; SEC:n määräys tilintarkastukseen haitallisesti vaikuttamisesta 2003.)

Pykälissä 304 – 306 käsitellään yrityksen johdon kiellettyjä toimia ja niiden rangaistuksia. Pykälässä 304 otetaan kantaa erilaisten tulospalkkioiden epäsuotuisen vaikutukseen tilinpäätöstä laadittaessa. Mikäli väärinkäytöksiä ilmenee, palkkiot voidaan tietyin perustein periä takaisin. Pykälä 305 antaa SEC:lle oikeuden erottaa väärinkäytöstapauksissa sopimattomaksi katsomansa johtaja tai toimihenkilö yrityksestä. Pykälässä 306 käsitellään sekä kielletään johdon sisäpiirikauppojen tekeminen yrityksen henkilöstö- ja eläkerahastoilla. Pykälä 307 käsittelee asianajajien velvollisuuksia tilintarkastukseen liittyvissä asioissa. Pykälä velvoittaa asianajajat raportoimaan havaitsemansa väärinkäytökset yrityksen johdolle. Jos johto ei aloita asianmukaisia toimenpiteitä, tulee asianajajan raportoida väärinkäytöksistä tilintarkastuskomitealle. Viimeinen luvun pykälä 308 käsittelee sijoittajien turvaksi perustettavaa korvausrahastoa. Rahastosta on tarkoitus korvata sijoittajien menetyksiä, mitkä ovat aiheutuneet Sarbanes – Oxley lain rikkomisesta. SEC päättää korvausten jakamisesta tapauskohtaisesti. Varoja rahastoon kerätään Sarbanes – Oxley lain rikkomisesta määrättyjen sakkojen ja muiden rangaistusmaksujen muodossa. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 304; 305; 306; 307; 308; AICPA:n artikkeli.)

2.4 Julkistettavan taloudellisen informaation laatuvaatimukset (Enhanced Financial Disclosures)

Lain neljännessä luvussa käsitellään yrityksen julkaisemien taloudellisten raporttien laatuvaatimuksia. Laatuvaatimukset kohdistuvat julkistettavan informaation sisältöön ja sen uskottavuuteen.

Pykälä 401 käsittelee säännöllisin väliajoin julkaistavien raporttien sisältöä, kuten tilinpäätös ja osavuosikatsaukset. Kaikki tilinpäätösinformaatiota sisältävät taloudelliset raportit tehdään USGAAS – periaatteiden mukaan. Kaikki materiaaliset tasesiirrot, järjestelyt, vastuut ja muut velvollisuudet konserniin yhdistelemättömien yhteisöjen ja henkilöiden kanssa, joilla on vaikutusta yrityksen taloudelliseen asemaan tai tulokseen tällä hetkellä tai tulevaisuudessa, tulee sisällyttää julkistettavaan raporttiin. SEC tulee antamaan asiasta tarkemmat säännöt

myöhemmin. Tarkoituksena on varmistaa, että taloudellinen informaatio ei ole harhaanjohtavaa. Samassa pykälässä SEC velvoitetaan tekemään asiasta tutkimuksen ja esittämään tulokset Yhdysvaltojen kongressille. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 401; AICPA:n artikkeli.)

Pykälä 402 parantaa yrityksen ylimmän johdon riippumattomuutta kieltämällä yritystä antamasta ylimmälle johdolle lainaa. Poikkeuksena pääsäännölle on pienimuotoiset kulutusluotot ja luottokortit, joiden myöntäminen sallitaan edelleenkin. Pykälä 403 koskee yrityksen johtajia ja pääomistajia. Heidät määrätään ilmoittamaan jos he omistavat yli 10 % yrityksestä ja raportoimaan tekemistään transaktioista SEC:lle (Tämä koskee omistajia, jotka omistavat yli 10 % yrityksestä). (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 402; 403; AICPA:n artikkeli.)

Pykälä 404 velvoittaa yrityksen jokaisen tilinpäätöksen sisältävän johdon raportin sisäisistä kontroleista. Raportin tulee osoittaa johdon vastuu asianmukaisten sisäisten kontrollien luomisesta ja ylläpidosta taloudellisten raporttien luomiseksi. Samoin raportin tulee sisältää johdon arvion kuluneen vuoden yrityksen sisäisten kontrollien toiminnasta ja mahdollisista sisäisten kontrollien muutoksista, millä on tai voi olla materiaallinen vaikutus tilinpäätökseen. Tilintarkastajan tulee vahvistaa johdon arvio sisäisistä kontroleista ja raportoida siitä. Vahvistus tulee tehdä PCAOB:n standardien mukaan. SEC:n tarkoitus ei ole, että tilintarkastajien arvio on erillinen peruste korotetuille palkkioille. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 404; AICPA:n artikkeli; SEC:n määräys sisäisten kontrollien raportoinnista 2004.)

Pykälä 405 määrittää poikkeukset pykälien 401, 402 tai 404 vaatimuksiin. Pykälien määräykset eivät koske niitä sijoitusyhtiöitä, jotka ovat rekisteröityneet ja kuuluvat vuoden 1940 ”Investment Company” – lain, pykälä 8 vaikutuspiiriin. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 405.)

Pykälä 406 sisältää SEC:n vaatimuksen siitä, että yrityksen tilinpäätöksen tulee sisältää erillinen ilmoitus siitä, onko yritys ottanut käyttöön eettiset toimintaohjeet (code of ethics) ylimmälle talousjohdolle ja selvityksen siitä mitä nämä ohjeet ovat. Käytössä olevien eettisten ohjeiden muutokset pitää myös raportoida. Mikäli yritys ei ole ottanut käyttöön eettisiä toimintaohjeita, sen pitää selvittää raportissa miksi se ei

ole ottanut niitä käyttöön. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 406; SEC:n määräys eettisestä raportoinnista 2003.)

Pykälä 407 määrää, että yrityksen tilintarkastuskomiteassa on vähintään yksi talousasiantuntija (financial expert). Talousasiantuntijalla tulee olla ymmärtämys USGAAP:sta ja tilinpäätöksestä, kokemusta tilinpäätöksen valmistelusta tai tarkastuksesta sekä ymmärrystä kirjanpidon estimaateista (estimates), jäämistä (accruals) ja varauksista (reserves). Lisäksi hänellä tulee olla kokemusta laskentatoimen sisäisistä kontrolleista sekä hänen tulee ymmärtää tilintarkastuskomitean tehtävät. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 407; AICPA:n artikkeli.)

Myös SEC:n määräyksen mukaan yrityksen tilintarkastuskomiteassa tulee olla vähintään yksi talousasiantuntija ja yrityksen tulee raportoida SEC:lle tämän talousasiantuntijan henkilötiedot sekä varmennuksen, onko tämä henkilö toimessaan riippumaton eli yrityksen johdosta riippumaton. Jos tilintarkastuskomiteassa ei ole tällaista henkilöä, tulee yrityksen raportoida SEC:lle syyt, miksi heillä ei ole talousasiantuntijaa tilintarkastuskomiteassa. (SEC:n määräys eettisestä raportoinnista 2003.)

Pykälä 408 määrää kaikkien lähettävän julkistettavat talousraportit SEC:lle esihyväksyttäväksi tietyin määräajoin. Raportit pitää lähettää tarkastettavaksi vähintään kolmen vuoden välein, mutta erityisten olosuhteiden tai SEC:n muuten niin halutessa, raportit tulee lähettää myös useammin. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 408)

Pykälä 409 edellyttää julkistamaan muutokset yrityksen taloudellisessa tilassa tai toiminnassa niin usein kuin on tarpeellista tai välttämätöntä suojehtaessa sijoittajien intressiä tai julkista intressiä. Julkistamisen tulee tapahtua välittömästi ja jatkuvalla tavalla (current basis). SEC määrittelee mitä tietoja tulee julkistaa. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 409; AICPA:n artikkeli.)

2.5 Analyytikon eturistiriidat (Analyst Conflicts of Interest)

Sarbanes – Oxley lain viides pääluku sisältää vain yhden pykälän, pykälä 501:n. Pykälä käsittelee arvopaperialyitikoiden mahdollisia eturistiriitoja. Rekisteröityneiden arvopaperiyhteisöjen tai kansallisten pörssien tulee noudattaa tätä pykälää. Tällä pykälällä pyritään kasvattamaan julkista luottamusta arvopaperianalyysiin ja niiden puolueettomuuteen erottamalla selvästi investointipankkitoiminnassa mukana olevien arvopaperivälittäjien ja arvopaperikauppiaiden sekä muiden vastaavissa tehtävissä olevien henkilöiden vaikutus analyysistä. Arvopaperianalytikko ei saa olla edellä mainittujen tahojen palveluksessa. Pykälä sisältää varsin yksityiskohtaiset rajoitukset ja normit eturistiriidan välttämiseksi. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 501; AICPA:n artikkeli.)

2.6 SEC:n resurssit ja toimintavaltuudet (Commission Resources And Authority)

Lain kuudes luku keskittyy SEC:n toimivaltuuksiin, rahoitukseen ja suhteeseen muihin valvontaviranomaisiin liittyen Sarbanes – Oxley lain toimeenpanoon. Pykälä 601 käsittelee SEC:n saamaa valtionrahoitusta ja sen määrää. SEC:n määrärahaa on kokonaisuudessa nostettu ja se sai ylimääräisen määrärahan 200 uuden työntekijän palkkaamiseen juuri valvomaan tilintarkastajia ja tilintarkastuspalveluita. Pykälä 602 mukaan SEC voi kieltää (censure) kenen tahansa henkilön toimimasta, SEC:n kanssa (before the Commission), mikäli henkilö ei täytä tarvittavia vaatimuksia edustaa muita, häneltä puuttuu uskottavuus (integrity) tai hän on tietoisesti rikkonut arvopaperilakeja. Pykälässä 603 käsitellään penniosakkeiden (penny stock) ostoa, myyntiä ja välittämistä. Pykälä 604 määrittelee arvopaperivälittäjien ja arvopaperikauppiaiden liikekumppanien vaatimukset. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 601; 602; 603; 604; AICPA:n artikkeli.)

2.7 Tutkimukset ja raportit (Studies And Reports)

Luvussa seitsemän käsitellään Sarbanes – Oxley lain piiriin kuuluvia tutkimuksia ja raportteja. Pykälä 701 määrää “The Comptroller General of the United States” (GAO) suorittamaan tutkimuksen tilintarkastusyhteisöjen keskittymisestä. Mitkä ovat keskittymisen vaikutukset alkaen vuodesta 1989 tähän päivään ja mitkä ovat sen vaikutukset tulevaisuudessa? Lisäksi pykälä velvoittaa GAO:n esittämään ratkaisut tutkimuksessa löydettyihin ongelmiin. Pykälä 702 määrää SEC:n tekemään tutkimuksen luottoluokitustoimistojen (credit rating agencies) roolista ja toiminnasta arvopaperimarkkinoilla. Pykälä 703 määrää SEC:n suorittamaan tutkimuksen vuosien 1998 – 2001 välisenä aikana tuomituista arvopaperilakienrikkajista ja siitä, mitä ja miten he lakia rikkoivat. Pykälä 704 määrää SEC:n analysoimaan kaikki käyttämänsä pakkokeinot, joita käytettiin arvopaperilain rikkojia vastaan viiden vuoden ajalta ennen Sarbanes – Oxley lain voimaantuloa. Pykälä 705 määrää “The Comptroller General of the United States” suorittamaan tutkimuksen investointipankkien ja tilintarkastusyhteisöjen taloudellisten neuvonantajien osallisuudesta tilinpäätösinformaation vääristelyyn. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 701; 702; 703; 704; 705; AICPA:n artikkeli.)

2.8 Väärinkäytösten kontrollointi (Corporate And Criminal Fraud Accountability)

Sarbanes – Oxley lain kahdeksannen luvun pykälä 802 käsittelee rangaistuksia tilinpäätös-, kirjanpito- ja tilintarkastusrikoksista. On rikollista yrittää tietoisesti estää käynnissä olevaa tai alkavaa rikostutkintaa tuhoamalla tai väärentämällä asiakirjoja. Vankilatuomion ylärajaksi määritellään 20 vuotta. Tässä pykälässä määrätään myös tilintarkastajat säilyttämään työpapereitansa viisi vuotta tarkastuksen päättymisestä. Pykälä 803 määrittää velkojen suojaa arvopaperipetoslainsäädännön (Securities Fraud) perusteella. Pykälä mahdollistaa velkojen anteeksiantamisen, jos velkaantuminen on johtunut tai on tapahtunut arvopaperilakien rikkomisen seurauksena. Pykälä 804 määrittää arvopaperipetoksen (Securities Fraud) vanhenemiskäytännön. Petos vanhenee kahden vuoden jälkeen havaitsemisesta tai

viisi vuotta tapahtuman jälkeen, mikäli siitä ei nosteta kannetta. Ennen Sarbanes – Oxley lakia vanhenemisajat olivat vuosi ja kolme vuotta. Pykälä 805 käsittelee oikeusistuimen toimintatapoja ja käsittelysääntöjä, silloin kun kyseessä on oikeuden estäminen (Obstruction Of Justice) tai vakava rikosoikeudellinen petos (Extensive Criminal Fraud). Pykälä 806 määrittelee todisteita petoksesta antavan työntekijän suojaa. Ilmiannon takia työntekijää ei saa erottaa tai muuten syrjiä yrityksen toimesta. Mikäli kuitenkin erottaminen tai muuta syrjintää tapahtuu, voi ilmiantaja valittaa ja hakea tilanteeseen helpotusta oikeusteitse. Tätä pykälä kutsutaan myös Whistleblower – suojaksi. Pykälä 807 käsittelee tapauksia, missä osakkeenomistajia on huijattu (Defrauding). Huijaukseksi luetaan esimerkiksi tietoisesti julkaistu harhainformaatio. Huijaustuomion ylärajaksi on asetettu 10 vuotta. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 801; 802; 803; 804; 805; 806; 807; AICPA:n artikkeli.)

2.9 Talousrikosten rangaistukset (White-Collar Crime Penalty Enhancements)

Sarbanes – Oxley lain yhdeksännen luvun pykälä 902 määrittää oikeudellisen toimitavan tai käsittelytavan. Mikä tahansa yritys tai juoni tehdä rikosoikeudellinen petos (criminal fraud offences), tullaan käsittelemään kuin se olisi tapahtunut. Pykälä 903 muuttaa posti- (mail) ja elektronisen petoksen (wire fraud) maksimirangaistukset 5 vuodesta 10 vuoteen. Pykälä 904 nostattaa rangaistuksia vuoden 1974 työntekijöiden eläkerahasto – lakia (The Employee Retirement Income Security Act Of 1974) vastaan tehdyistä rikkomuksista. Pykälä 905 antaa SEC:lle tehtäväksi luoda ohjenuora arvopaperi- ja kirjanpito- petosten tuomitsemiselle. Pykälä 906 määrää Toimitusjohtajan (chief executive officer) ja talousjohtajan (chief financial officer) allekirjoittamaan tilinpäätöksen ja lausunnon siitä, että yrityksen tilinpäätös täyttää täysin "Securities Exchange" – lain vaatimukset ja antaa riittävän (fairly) kuvan yrityksen toiminnasta sekä taloudellisesta tilasta. Tämän pykälän tietoinen rikkominen on rangaistava teko, jonka rangaistussakko voi maksimissaan olla 5 miljoonaa dollaria ja/tai maksimissaan olla 20 vuotta vankeutta. Lisäksi AICPA:n raportin mukaan SEC:illä on oikeus jäädyttää havaitsemansa poikkeukselliset maksut johdolle sekä kieltää ketä tahansa arvopaperipetoksista tuomittua henkilöä toimimasta listatun

yrittäjien johdossa. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 901; 902; 903; 904; 905; 906; AICPA:n artikkeli.)¹

2.10 Yrityspetokset ja tilivelvollisuus (Corporate Fraud And Accountability)

Sarbanes – Oxley lain viimeinen luku numero yksitoista käsittelee yritysten tilivelvollisuutta mahdollisissa väärinkäytöstilanteissa.

Pykälä 1101 sisältää vaihtoehtoisen otsikon käytettäväksi luvusta. Pykälä 1102 määrittää rangaistuksen asiakirjojen ”sorkkimiselle” (tampering). Se ken muuttaa, tuhoaa, hävittää tai piilottaa asiakirjoja tai dokumentteja, tai yrittää tehdä niin vahingoittamistarkoituksessa muuttaakseen kohteen uskottavuutta virallisessa käsittelyssä (official proceeding), tai ken muuten estää tai vaikuttaa viralliseen käsittelyyn millään muotoa, tullaan sakottamaan ja/tai tuomitsemaan maksimissaan 10 vuodeksi vankilaan. Pykälä 1103 antaa SEC:lle toimivallan jäädättää tavanomaisesta poikkeavat maksut yrityksen johdolle tai työntekijöille arvopaperilain väärinkäytösten tutkimuksen aikana. Oikeusistuimen päätöksellä maksujen jäädytys voi kestää maksimissaan 90 vuorokautta. Pykälä 1104 antaa tarkennuksia liittovaltion tuomitsemisohjeisiin (Sentencing Guidelines). Pykälä 1105 antaa SEC:lle mahdollisuuden estää henkilöä toimimasta listatun yrityksen johdossa, mikäli tämä henkilö on tehnyt arvopaperipetoksen. Työskentelykielto voi olla ehdollinen, ehdoton, määräaikainen tai pysyvä kielto. Pykälä 1106 koventaa ” Securities Exchange Act of 1934” lain rangaistuksia. Sakkojen määrät nousevat 1 ja 2,5 miljoonasta dollarista 5 ja 25 miljoonaan dollariin. Vankilatuumion enimmäismäärä kovenee 10 vuodesta 20 vuoteen. Luvun viimeinen pykälä 1107 käsittelee tiedonantajien kohdistuvia kostotoimenpiteitä. Kostotoimenpiteistä tuomittu henkilöä voidaan sakottaa ja/tai

¹**Yritysveron palautukset (Corporate Tax Returns)**

Sarbanes – Oxley – lain kymmenes luku pitää sisällensä vain pykälä numero 1001:n. Senaatin mielestä toimitusjohtajan tulee allekirjoittaa yritysveron palautukset. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 1001; AICPA:n artikkeli.)

hänet voidaan tuomita maksimissaan 10 vuodeksi vankilaan. (Sarbanes-Oxley Act of 2002, Section 1101; 1102; 1103; 1104; 1105; 1106; 1107; AICPA:n artikkeli.)

2.11 PCAOB:n standardit

PCAOB:n standardit ovat suoraan johdettavissa Sarbanes – Oxley laista ja ne ovat merkittävässä roolissa tilintarkastajien ohjauksessa. Sarbanes – Oxley laki määrittä perustettavaksi PCAOB:n ja määräsi sen tehtäväksi luoda tilintarkastukselle standardit. Näistä syistä käsittelemme PCAOB:n standardit erikseen tässä luvussa. PCAOB:n standardit koostuvat kolmesta eri tilintarkastusstandardista. Standardi 1, standardi 2 ja standardi 3. (www.pcaob.com.)

2.11.1 Tilintarkastusstandardi 1

Tämä lyhyt standardi käsittelee tilintarkastajien raportointia PCAOB:lle. PCAOB:in rekisteröityneet tilintarkastajat määrätään toimimaan PCAOB:n hyväksymien ja käyttöönottamien standardien mukaan. PCAOB otti käyttöön siirtymäkaudeksi kaikki AICPA:n yleisesti hyväksytyt tilintarkastusstandardit. Nämä standardit käsitellään ”väliaikaisina standardeina” (Interim Standards). Standardi 1:n liitteenä on raportointi malli, miten PCAOB:lle raportoidaan.

2.11.2 Tilintarkastusstandardi 2

Standardin mukaan tilintarkastajan tavoite on antaa lausunto johdon arviosta sisäisten kontrollien tehokkuudesta. Sisäisillä kontrolleilla tarkoitetaan sitä järjestelmää, jolla valvotaan taloudellisen raportoinnin oikeellisuutta. Tehokas sisäinen kontrolli tarkoittaa sitä, että materiaalisia heikkouksia ei ole. Sisäisten kontrollien tarkastuksessa tavoite on saada riittävä varmuus siitä, että johdon arviopäivänä materiaalisia heikkouksia ei esiinny. Tilintarkastajan tulee huomioida tarkastusta tehdessä, että tuotettuun informaatioon tukeutuu sijoittajat, velkojat, yrityksen johto ja tilintarkastuskomitea sekä eri säätelijät erikoistoimialoilla, kuten

pankki- ja vakuutussektorilla. Lausunnon on tarkoitus parantaa tilinpäätöstiedon laatua ja luotettavuutta.

Yrityksille ja ennen kaikkea sen johdolle standardi määrittelee vastuut sisäisten kontrollien tarkastuksesta. Samoin standardi antaa viitekehyksen sisäisestä kontrollien arvioimiseen. Yhdysvaltalainen, "Committee of Sponsoring Organizations" (COSO) on julkaissut "Internal Control – Integrated Framework" raportin, joka antaa sopivan ja käytettävissä olevan viitekehyksen sisäisten kontrollien arvioimiseen. Johto on veloitettu auttamaan tilintarkastajaa sisäisten kontrollien tarkastuksessa.

Sisäisten kontrollien tarkastuksessa tilintarkastajan tulee hankkia riittävä näkemys kontrollijärjestelmän suunnittelu- ja toiminnallisesta tehokkuudesta. Tilintarkastajan tulee suorittaa sisäisten kontrollien tarkastus pitäen mielessään erityisesti petosriski. Sisäisten kontrollien tarkistus on läheisessä suhteessa myös tilinpäätöksen tarkastamisen kanssa.

Hankkiakseen riittävän ymmärryksen sisäisistä kontrolleista, tulee tilintarkastajan suorittaa seuraavat toimenpiteet:

1. Tiedusteluja osallisilta johtajilta, valvojilta ja henkilöstöltä.
2. Tarkastaa dokumentit.
3. Seurata kontrolleja toiminnassa.
4. Jäljittää tapahtumat informaatiojärjestelmässä.

Tarkastajan tulee ottaa kantaa viiteen COSO – mallin mukaiseen kohtaan: kontrolliympäristö, riskien arviointi, kontrollitoimet, informaatio ja kommunikointi sekä valvonta.

Tilintarkastajan tulisi arvioida myös tilintarkastuskomitean toiminta. Arviointi vaihtelee kohteesta toiseen. Tärkeintä on kuitenkin arvioida tekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastuskomitean tehokkuuteen valvoa ulkoista taloudellista raportointia ja sisäisiä kontrolleja. Tilintarkastuskomitean puutteellista toimintaa tulee käsitellä ainakin merkittävänä puutteena ja vahvana merkinä materiaalisesta heikkoudesta.

Tilintarkastajan alkaessa muodostaa mielipidettään sisäisistä kontrolleista, tulee hänen pohtia ainakin seuraavia asioita:

1. Johdon arvion todenmukaisuus sekä tilintarkastajan arviota kontrollien suunnittelusta ja toiminnallisesta tehokkuudesta.
2. Tilinpäätöksen tarkastamisen ohella havaittuja negatiivisia tuloksia.
3. Kaikkia muita havaittuja puutteita.

Tilintarkastajan tulisi tarkistaa kaikki vuoden aikana sisäisen tarkastuksen tuottamat raportit, jotka koskevat sisäisiä kontrolleja.

Sisäisten kontrollien tarkistamien tulisi yhdistää tilinpäätöksen tarkastamiseen. Tavoitteet ja toiminnot eivät molemmissa tarkastuksissa ole samoja mutta tilintarkastaja tulee suunnitella ajankäyttönsä siten, että hän pysyy vastamaan tarkastusten erilaisiin haasteisiin. Ymmärrys, jonka tilintarkastaja hankkii tarkastaessaan sisäisiä kontrolleja, on yhteyksissä niihin riskeihin, joita tilinpäätöksen oikeellisuuden tarkastamisessa pyritään tarkastamaan.

Kun tilintarkastaja arvioi johdon raporttia sisäisistä kontrolleista, tulee hänen arvioida seuraavat asiat:

1. Onko johto oikein ilmaissut velvollisuutensa muodostaa ja ylläpitää sisäiset kontrollit?
2. Onko toimintamalli, jonka mukaan kontrollit on muodostettu, käyttökelpoinen, esimerkiksi COSO – malli?
3. Onko johdon arvio sisäisistä kontrolleista viimeisimmältä tilikaudelta vapaa materiaalisista virheistä?
4. Onko johto esittänyt arvionsa oikean mallin mukaisesti?
5. Onko mahdolliset materiaaliset heikkoudet käsitelty arviossa riittävästi?

Tilintarkastajan tulisi suorittaa rajoitettu tarkastus yrityksen julkistamiin osavuosikatsauksiin. Ainakin seuraavat kohdat tulisi tarkastaa:

1. Mahdolliset muutokset sisäisten kontrollien suunnittelussa.
2. Mahdollisten havaittujen sisäisten kontrollien puutteiden vaikutus.
3. Selvittää onko sisäisten kontrollien muutoksilla mahdollisesti materiaalista vaikutusta julkistettavaan materiaaliin.

Tilintarkastajan tulee kommunikoida kirjallisesti yrityksen johdolle ja tilintarkastuskomitealle kaikki merkittävät puutteet ja materiaaliset heikkoudet, jotka

on tarkastuksessa havaittu. Tämä kommunikointi tulisi suorittaa ennen kuin tarkastaja antaa lopullisen arvioin sisäisten kontrollien toimivuudesta. Kommunikoinnissa on selkeästi eroteltava merkittävät puutteet ja materiaaliset heikkoudet.

Suorittaakseen sisäisten kontrollien tarkastuksen, tulee tilintarkastajalla olla valmiudet ja koulutus sen suorittamiseen. Tilintarkastajan tulee myös olla riippumaton. Riippumattomuus nojaa neljään tekijään:

1. Tarkastaja ei saa toimia johtajana tai työntekijänä asiakasyrityksessä.
2. Tarkastaja ei saa tarkastaa omaa työtään.
3. Tarkastaja ei saa toimia yrityksen puolestapuhujana missään tilanteessa.
4. Tarkastajalla ei saa olla positiivisia tai negatiivisia intressejä asiakasyritystä kohtaan.

Lisäksi standardi huomioi, että on olemassa pieni mahdollisuus, että huolimatta sisäisistä kontrolleista, materiaalista virhettä ei pystytä estämään tai sitä ei havaita ajoissa.

2.11.3 Tilintarkastusstandardi 3

PCAOB:n tilintarkastusstandardi 3 käsittelee dokumentointia. Standardi asettaa vaatimukset dokumenteille, joita tilintarkastajan tulee laatia ja hankkia tilintarkastuksen aikana. Dokumentit ovat se kirjallinen todistusaineisto, jonka perusteella tilintarkastaja muodostaa mielipiteensä tilinpäätöksestä.

Tilintarkastusdokumentit tulee laatia siinä laajuudessa, jotta on selkeästi havaittavissa niiden tarkoitus, lähde sekä niiden perusteella muodostettu mielipide. Dokumenttien tulee myös olla selkeästi järjestettynä. Tilintarkastajan tulee dokumentoida suorittamansa toimenpiteet, hankittu todistusaineisto ja muodostetut mielipiteet. Dokumenteista tulee käydä ilmi, että tilintarkastustyö on suoritettu loppuun. Dokumenttien tulee lisäksi sisältää informaatiota yksilöidyistä löydöistä, jotka poikkeavat tilintarkastajan lopullisesta mielipiteestä.

Dokumentteja tulee säilyttää seitsemän vuotta tilintarkastuskertomuksen laatimisesta. Mikäli tilintarkastaja ei jostain syystä ole voinut päättää työtään normaalisti, tulee

hänen säilyttää dokumentteja seitsemän vuotta siitä hetkestä kun työ on päättynyt. Tilintarkastaja saa tilanteesta riippuen laatia lisädokumentteja, mutta aikaisempia dokumentteja ei saa poistaa. Jokaisesta lisäyksestä tulee käydä ilmi aika jolloin lisäys on suoritettu, dokumentin laatijan nimi sekä syy lisädokumentin laatimiseen.

3 TILINTARKASTUSYHTEISÖJEN TUOTTAMA KIRJALLINEN AINEISTO

Tässä kappaleessa kuvaamme sitä keskustelua, joka käy ilmi tilintarkastusyhteisöjen itse tuottamista aineistoista. Aineistoa on varsin paljon ja ongelmaksi muodostui se, että suurin osa asiasta keskittyy siihen, mitä vaikutuksia lailla on yrityksille. Vaikutuksista tilintarkastukseen ja tilintarkastajiin on itse asiassa varsin vähän julkista materiaalia. Olemme päättäneet rajata aineiston läpikäynnin vain PWC:n ja KPMG:n aineistoihin, koska olemme haastatelleet vain kyseisten yhteisöjen tilintarkastajia ja yhteisöt kattavat suurimman osan Sarbanes – Oxley lain alaisista yrityksistä.

Esitämme aineiston jaoteltuna viiteen kategoriaan. Tilintarkastajien valvonta luvussa käsitellään uutta valvonta- ja sääntely-ympäristöä. Tilintarkastajan riippumattomuutta käsittelevässä luvussa keskitymme uusiin riippumattomuusvaatimuksiin. Kolmannessa luvussa, sisäiset kontrollit, päähuomio on SOX404 aiheuttamissa vaatimuksissa. Neljäs luku on tilintarkastuskomiteasta. Siinä käsitellään tilintarkastuskomiteaa ja sen tehtäviä, sekä sen vaikutuksia tilintarkastukseen. Viimeisessä luvussa, läpinäkyvyys, käsitellään lain suurempia tavoitteita ja mahdollista tulevaisuutta. Nämä viisi kategoriaa nousivat esille tutkiessamme tilintarkastusyhteisöjen tuottamaa aineistoa.

3.1 Tilintarkastajien valvonta

Sarbanes – Oxley lain myötä on tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen valvonta ja ohjeistus muuttunut. Aikaisemmin tilintarkastajat ovat olleet itseään sääntelevä ja ohjeistava yhteisö. Lain myötä tämä itsesääntely vähenee ja valvovaksi elimeksi on muodostunut julkisen vallan edustaja.

Sarbanes – Oxley laki asettaa tilintarkastusammattikunnan PCAOB:n valvottavaksi. PCAOB on selkeästi SEC:n alainen järjestö, jonka erikoistehtävänä on ohjata ja säännellä tilintarkastusammattikunnan toimintaa. Aikaisemmin ammattikuntaa on

säännellyt tilintarkastajien oma toimielin AICPA. PCAOB:n toimenpiteet ovat SEC:n hyväksynnän alaisia ja siksi kaikki sen päätökset ja toimet ovat julkisia. Myös AICPA:n toimet ovat aikaisemmin olleet julkisia, mutta PCAOB:n prosessi ja SEC:n julkinen asema on omiaan lisäämään yleistä kiinnostusta ja osallistumista valvontaan sekä sääntelyyn. Tästä syystä voidaan olettaa, että koska päätökset ovat kasvaneen julkisen mielenkiinnon kohteena, saavutetaan yhteiskunnan kannalta parempia ja hyväksyttävämpiä ratkaisuja. (PricewaterhouseCoopers – julkaisu, 2003b, 30.)

PCAOB on voittoa tavoittelematon organisaatio, joka ei kuulu Yhdysvaltojen hallintoon. Varat toimintaansa PCAOB saa, siihen ja SEC:in rekisteröidyiltä henkilöiltä ja yhteisöiltä. Sarbanes – Oxley lain mukaan PCAOB:n johtokuntaan kuuluu viisi alan hyvämaineista ammattilaista. Kaksi jäsentä tulee olla hyväksytyjä tilintarkastajia, myös entiset hyväksytyt tilintarkastajat ovat soveltuvia. Muut jäsenet eivät saa olla tilintarkastajia. Nimittäessään johtokunnan jäseniä SEC:n tulee konsultoida Valtionvarainministeriä ja FED:n pääjohtajaa. SEC voi myös erottaa johtokunnan jäseniä. (KPMG –julkaisu, 2003a, 1.)

Vielä ei tarkalleen tiedetä kuinka PCAOB tulee valtaansa käyttämään. Selvää tässä vaiheessa kuitenkin on, että PCAOB tulee olemaan hyvin aktiivinen. Voidaankin hyvin todennäköisesti olettaa, että PCAOB tulee vaikuttamaan koko taloudellisen informaation toimitusketjuun ja kaikkien toimitusketjun osapuolien toimintaan. Lisääntyneet kustannukset ovat jo nyt varmaa, PCAOB:n vaatiessa erilaisia maksuja, mutta merkittävämpää on se, että PCAOB voi asettaa monenlaisia vaatimuksia yritysjohdon ja tilintarkastuskomitean toiminnalle vaatimalla riippumattoman tilintarkastajan tarkastamaan kyseisten toimijoiden toiminnan tehokkuus. PCAOB tulee myös suorittamaan tilintarkastusyhteisöjen tarkastuksia. Vielä ei tiedetä, missä laajuudessa tarkastuksia tullaan suorittamaan, mutta niiden oletetaan ulottuvan jopa yksittäisten tilintarkastustehtävien tarkastukseen. Tämä saattaa johtaa siihen, että tilintarkastaja tarvitsee tehtävässään toisen mielipiteen (second opinion) tai, että tilintarkastuksia tehdään entistä tiukemmin. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 30.)

PCAOB:n yksi tärkeimmistä tehtävistä tulee olemaan tilintarkastusstandardien asettaminen. Tilintarkastuksen monimutkaisuuden huomioonottaen on odotettavissa,

että PCAOB tulee käyttämään tilintarkastusalan ammattilaisia hyväkseen. PCAOB:n oletetaan muodostavan useampia neuvottelu/neuvonantoryhmiä joiden kokoonpano muodostuu tilintarkastajista ja muista asiasta kiinnostuneista osapuolista. Uusien standardien asettaminen, mikäli ne muuttuvat aikaisemmista radikaalisti, saattaa muuttaa sitä kuinka tilintarkastaja suorittaa tarkastuksen tai kuinka tarkastaja työskentelee yritysjohdon ja tilintarkastuskomitean kanssa. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 30-31.)

Eräänä tavoitteena PCAOB:lla on luoda globaalinen tilintarkastusstandardi. Tästä voidaan nähdä lukuisia hyötyjä. Joissakin maissa tilintarkastuksen laatu tulee paranemaan. Toisaalta rajojen yli tapahtuva taloudellinen raportointi helpottuisi ja informaatio olisi helpommin globaalien sijoittajien omaksuttavissa. Euroopan unionissa on jo otettu askelia globaalien standardien käyttöönotossa. Euroopan unioni on ottamassa käyttöön ISA (International Standards of Auditing) standardit. Myös Yhdysvalloissa on tehty työtä kansainvälisten tilintarkastusstandardien omaksumisessa. Nähtäväksi jää miten PCAOB asiaan tarttuu ja vie sitä eteenpäin. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 31.)

PCAOB:n alkaessa luoda omia standardeja on sillä kaksi erilaista lähestymistapaa, joiden väliltä sen on valittava. Se voi valita lähestymistavan, jossa standardit perustuvat periaatteisiin ja elintärkeisiin toimintoihin. Tällöin tilintarkastaja, periaatteita kunnioittaen, voi räätälöidä yksittäiset tilintarkastusohjelmat soveltumaan yksittäiselle asiakkaalle siten, että katetaan erilaisten yritysten erilaiset riskit. Tällöin hyväksytään se, että tilintarkastus ei ole mekaaninen prosessi ja että sen laatu perustuu ammattilaisen tekemiin arvioihin ja valintoihin. Tällainen standardointi mahdollistaa tilintarkastajan oman ammattitaidon ja järjenkäytön jokaisessa tilintarkastustehtävässä. Periaatepohjainen standardointi on myös askel kohti globaalia standardointia, koska se pystyy vastaamaan moniin erilaisiin haasteisiin. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 32.)

Toinen lähestymistapa on säännösmalli tai kohta kohdalta käytävä malli. Tällöin tilintarkastaja veloitetaan käymään tarkasti läpi tarkastuslista ja tietyt toiminnot. Tämä johtaisi suurempaan julkisen vallan sääntelyyn. Tällöin olisi todennäköistä, että tilintarkastajan työn määrä lisääntyisi, mutta tilintarkastuksen laadun ja tehokkuuden

kasvaminen ei kuitenkaan olisi selvää. Riskiksi muodostuu se, että tällöin tarkastaja ei voi käyttää omaa ammattitaitoaan arvioidessaan riskisimmät toiminnot asiakkaassa. On mahdollista, että yritykset oppisivat toimimaan epärehellisesti alueilla, joita tarkastaja ei voisi niin hyvin tarkastaa. Tällä menettelytavalla globaalinen standardointi on käytännössä mahdotonta. (PricewaterhouseCoopers – julkaisu, 2003b, 32.)

PCAOB on vasta hiljattain aloittanut toimintansa, joten sen vaikutuksista on vielä kovin epävarma puhua. Varmimpia vaikutuksia tulee olemaan SOX103 vaatima dokumenttien säilytys. Lain mukaan papereita tulee säilyttää seitsemän vuotta. Lain mukaan PCAOB on velvollinen implementoimaan säännöksen standardeihinsa. Toinen lyhyenaikavälin vaikutus on yksittäisten tilintarkastusyhteisöjen tarkastaminen. Tällaiset tarkastukset voivat olla hyvinkin laajoja. PCAOB on asemassaan myös sanktioita antava elin. Mikäli se tarkastuksissaan tai muuten löytää väärinkäytöksiä on sillä rangaistusarsenaalissaan monia keinoja. Keinoina ovat muun muassa sakot, tilintarkastajan tai yhteisön työtehtävien rajoittaminen tai sen kokonaan kieltäminen. PCAOB voi halutessaan siirtää tutkintavastuun SEC:lle. Eräs, jo nyt toiminnassa oleva valvonnan muoto, on rekisteröitymisvaatimus yrityksille, tilintarkastajille ja tilintarkastusyhteisöille. (PricewaterhouseCoopers – julkaisu, 2003b, 32-33.)

3.2 Tilintarkastajan riippumattomuus

Tilintarkastusyhteisöjen sisäisessä materiaalissa saa tilintarkastajan riippumattomuus varsin ison osan. Se onkin hyvin ymmärrettävää, koska riippumattomuus oli se ehkä suurin pettymyksen kohde, jonka tilintarkastusammattikunta koki uuden vuosituhannen kirjanpitoskandaalien seurauksena. Myös Sarbanes – Oxley lain yhtenä tavoitteista on vahvistaa tilintarkastajan riippumattomuutta.

The Securities Exchange Act of 1934 velvoitti yrityksiä, jotka halusivat kerätä rahaa julkisen osakevälityksen kautta, käyttämään ulkopuolisia tilintarkastajia, jotta sijoittajat saisivat riippumattoman vakuutukset yrityksen taloudellisen informaation

oikeellisuudesta. Sarbanes – Oxley laki uudelleen vahvistaa taloudellisen informaation tilintarkastusprosessin välttämättömyyden ja tarpeen tilintarkastuksen riippumattomuudesta yritysjohtosta. Laki velvoittaa tilintarkastajan raportoimaan suoraan tilintarkastuskomitealle ja rajoittaa tilintarkastusasiakkaille tarjottavien palveluiden laajuutta. Lailla on mittava vaikutus tilintarkastukseen ja riippumattomuuteen. Se sekä kasvattaa vastuita että kaventaa tarjottavia palveluita ja muuttaa tilintarkastusyhteisöjen toimintamalleja. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 5.)

Sarbanes – Oxley laki pyrkii luomaan riippumattomamman ilmapiirin tilintarkastajille, jotta he voisivat antaa panoksensa yrityksen raportointiketjuun. Monella tapaa laki asettaa sijoittajan uudelleen tärkeimpään asemaan muistuttaen, että kaikilla osapuolilla on vastuunsa turvata sijoittajan edut. Laki sisältää monia kohtia, joilla pyritään lisäämään sekä todellista että havaittua riippumattomuutta. Lain mukaan tilintarkastaja on suoraan raportointivelvollinen tilintarkastuskomitealle. Myös tilintarkastuskomitea on velvoitettu raportoimaan tilintarkastajalle. Tilintarkastajan on nyt esihyväksyttävä tilintarkastuskomitealla kaikki yrityksessä suorittamansa työt. Laki myös rajoittaa palveluita joita tilintarkastaja voi yritykselle tarjota. Myös tilintarkastuspalkkioiden julkisuuteen on tehty tarkennuksia. Laki myös estää tilintarkastajia astumaan tarkastamansa yrityksen palvelukseen tiettyyn määräaikaan. Näiden lisäksi laki myös vaatii päätilintarkastajan vaihtamista tietyin väliajoin eli niin sanottu rotaatio. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 6.)

Tilintarkastuskomitea ennakkohyväksyy kaikki tilintarkastajan tekemät työt. Tilintarkastuskomitean tulee julkistaa tiedot siitä minkälainen on yrityksen ennakkohyväksymisprosessi. Jotta laki toimisi siten, kuten sen on tarkoitus toimia, on myös tilintarkastajien toimittava proaktiivisesti. Tällä tavoin toimimalla tilintarkastajat pystyvät täyttämään ennakkohyväksyntävaatimukset. Myös tilintarkastuskomitean on oltava hyvin tarkka siinä, minkä laajuisia palveluita tilintarkastaja voi suorittaa. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 9-10.)

Sarbanes – Oxley lain mukana on tullut entistä enemmän tilintarkastajalta kiellettyjä palveluita. Tämä on jopa muuttanut suurien tilintarkastusyhteisöjen organisaatioita. Kielletyt palvelut on määritellyt SEC:n riippumattomuussäädöksissä. On myös

huomautettava, että tehtävät ovat kiellettyjä vain siinä tapauksessa, että tilintarkastaja tai yhteisö suorittaa myös tilintarkastuksen kyseiseen yhtiöön. Perussääntönä on se, että tilintarkastaja ei saa tarkastaa omaa työtään. Tilintarkastaja ei saa toimia johtajana, työntekijänä tai omata minkäänlaista päätöksentekovaltaa yrityksessä. Tilintarkastaja ei myöskään saa suorittaa palveluja, jotka tekisivät hänestä yrityksen etujen ajajan. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 11-12.)

Kirjanpito palvelujen tarjoamisen kieltäminen pysyi samana lain muutoksesta huolimatta. Lisäyksenä tuli palkkahallinnon palvelujen kieltäminen koska SEC määritteli sen johtamistyöksi. Laki poisti aikaisemmin olleet rajalliset poikkeukset kuten kirjanpidon hoitaminen hätätilanteissa tai muuten. Laki kieltää myös taloudellisen informaation tuottamisjärjestelmien luonnin ja implementoinnin. Tilintarkastaja saa kuitenkin antaa suosituksia siitä, millainen informaatiojärjestelmä tai sisäiset kontrollit tulisivat olla. Kiellettyjä ovat myös kaikenlaiset arvostuspalvelut. Ei-taloudellisen raportoinnin tarkoituksiin tilintarkastajalla on kuitenkin oikeus suorittaa arvostuksia. Sisäisen tarkastuksen suorittamiseenkin on tullut rajoituksia. Tilintarkastaja saa suorittaa korkeintaan 40 prosenttia koko sisäisen tarkastuksen työstä. Tilintarkastaja saa suorittaa sisäisen tarkastuksen kokonaan yritykseen jolla on varoja taseessa alle 200 miljoonaa dollaria. (KPMG –julkaisu, 2003a, 6-7.)

Kirjanpidon tekeminen asiakkaalle on kiellettyä. Havaitessaan tarkastusprosessin aikana virheitä kirjanpidossa, tulee tilintarkastajan antaa ohjeita korjauksen tekemiseen. Tätä ei pidä luokitella riippumattomuutta vaarantavaksi tekijäksi, vaan se on toimi, jota tilintarkastajien tulisi suorittaa. (PricewaterhouseCoopers Comment Letter, 2002, 26.)

Tilintarkastajan palvelut informaatiojärjestelmän valinnassa ja implementoinnissa vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden. Järjestelmien testaamista osana palvelua, jolla tarjotaan objektiivinen näkemys järjestelmän toimivuudesta ja kyvystä vastaamaan asiakkaan vaatimuksiin, ei tulisi kieltää silloin kun tilintarkastaja ei suunnittele tai implementoi järjestelmää. (PricewaterhouseCoopers Comment Letter, 2002, 28.)

Verokonsultointi herätti varsin paljon keskustelua. SEC:n lopullinen kanta olikin, että tilintarkastusyhteisö voi tarjota verokonsultointia vaarantamatta riippumattomuutta. Tilintarkastuskomitean tulisi kuitenkin harkita tarkkaan voidaanko verokonsultointi hyväksyä, jos tilintarkastajan edistämällä strategialla ei ole muuta tarkoitusta kuin veron vältteleminen tai verotuksen toimittaminen ei välttämättä tue verotussäännöstöä. (KPMG –julkaisu, 2003a, 2003, 6.)

Vaikka tilintarkastajan arvostuspalvelut ovat kiellettyjä, ei arvostuspalveluja, joita käytetään pelkästään verotustarkoitukseen, tulisi kieltää. Verotusarvostukset ovat kiinteä osa verotuspalveluita. Tämä on kuitenkin alue, josta tarvittaisiin enemmän yksiselitteisiä ohjeita. (PricewaterhouseCoopers Comment Letter, 2002, 30.)

Sellaisten palveluiden tuottaminen, joissa tarvitaan rekisteröityä lakimiestä, on kielletty Sarbanes – Oxley lain mukaan. Joissain alueilla Yhdysvalloissa on veropalveluiden tuottamisen edellytyksenä se, että sen tuottaa rekisteröity lakimies. Tällaisissa tapauksissa lakimies voi tarjota veropalveluita. (PricewaterhouseCoopers, 2003, 7-8.)

Kaikki tilintarkastus- ja tilintarkastuksen ulkopuoliset tehtävät ja niistä maksetut palkkiot on julkistettava yrityksen raportoinnissa, jotta sijoittajalla olisi mahdollisuus muodostaa kokonaisvaltainen käsitys tilintarkastusyhteisön ja yrityksen välisestä suhteesta. Raportoinnissa tulee julkistaa suoritettujen palvelujen ja niistä maksetut palkkiot kahden vuoden ajalta. Palkkiot ja tehtävät on kategorisoitu neljään osaan. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 12-13.)

Ensimmäinen kategoria on tilintarkastuspalkkiot. Tähän kuuluu tilinpäätöksen, osavuosikatsausten, muut pakolliset raportoinnit ja SOX404 vakuutukset. Toinen kategoria on tilintarkastukseen kuuluvat palkkiot. Tähän kuuluu esimerkiksi tulospalkkauksen tarkistus, sulautumisten ja hankintojen hinnanmäärittelyn tarkastukset (due diligence) ja konsultointi kirjanpitosstandardeista. Kolmas kategoria on verokonsultointipalkkiot. Kategoriaan kuuluu palkkiot verosuunnittelusta, verokonsultoinnista, veronpalautusten hakeminen, avustaminen verotarkastuksissa sekä verotusasiat sulautumisiin ja hankintoihin liittyvissä verotuskysymyksissä. Neljäs kategoria on muut tilintarkastajalle maksetut palkkiot. Tähän kuuluu kaikki ne

tilintarkastajan suorittamat palkkiot, joita ei ole muuten määritelty. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 12-13.)

Sarbanes – Oxley lain myötä on tullut rajoituksia myös siihen, miten tilintarkastaja voi siirtyä työntekijäksi taloudellista informaatiota tuottavaan rooliin tarkastamansa yrityksen palvelukseen. Laki ja SEC määrää vuoden karenssiajan työntekijäksi siirtymiseen. Karenssiaika alkaa siitä päivästä, kun tilintarkastettava yhtiö rekisteröi tilinpäätöksensä ja päättyy siihen, kun yritys seuraavan kerran rekisteröi tilinpäätöksen. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 13-14.)

Karenssiaikaa ei tulisi pidentää tällä hetkellä voimassa olevasta. Pitempi aika olisi häiritsevää asiakkaille, jotka jo nyt joutuvat siirtämään mahdollista uuden ihmisen palkkaamista. (PWC Comment Letter: Submissions, 2002, 18)

Tilintarkastajan rotaatio on jo pitkään ollut apuna varmistettaessa tilintarkastuksen riippumattomuutta ja tilintarkastuksen yleistä laatua. Sarbanes – Oxley lain myötä rotaatiovaatimuksen tiukkenevat. Lisääntyneet vaatimukset sekä rotaatiosta että kohdeyrityksen tuntemisesta tulee lisäämään kustannuksia. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 15.)

Tilintarkastajalla on oma velvollisuutensa vahvistaakseen riippumattomuutta. Tilintarkastajan tulisi tehdä ainakin seuraavat toimenpiteet. Tarkastajan ja tilintarkastuskomitean välille tulee muodostaa suora kommunikointiyhteys sekä toimivat työkäytännöt. Tilintarkastajan tulee suorittaa kaikki vaiheet hankkiakseen työlle ennakkohyväksyntä tilintarkastuskomitealta. Henkilöstöpolitiikan tulee mukautua uuden lain vaatimukseen muun muassa palkkioista, rotaatiosta ja karenssiajasta. Tarkastajan tulee vahvistaa raportti maksetuista palkkioista paikkansapitäväksi. Henkilöstö tulee kouluttaa maailmanlaajuisesti, jotta he tuntevat kielletyt ja sallitut palvelut. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 16.)

3.3 Sisäiset kontrollit

Läpi kaiken aineiston SOX404:n kuvaaminen on varsin yleistä. Se ei ole mikään, ihme koska tämä lain kohta ehkä eniten muuttaa yritysten ja tilintarkastajien vaatimuksia. Tämä on ehkä myös koko lakiuudistuksen monimutkaisin muutos.

Sarbanes – Oxley lain mukaan tulee tilintarkastajan antaa SOX404 perusteella riippumaton arvio yrityksen sisäisten kontrollien toimivuudesta. Yksiselitteisen mielipiteen antaminen yrityksen sisäisistä kontrolleista ei kuulunut ennen lain uudistusta tilintarkastajan tehtäviin. Tämän johdosta tilintarkastajan lausunto antoi vähemmän informaatiota, mitä sijoittajat odottivat. Itse asiassa tilintarkastajan tuli vain saada tarpeeksi laaja kuva sisäisistä kontrolleista, jotta hän pystyi suunnittelemaan ja kohdentamaan tilintarkastuksen. (PricewaterhouseCoopers – julkaisu, 2003b, 17.)

Nykyinen kontrollien kuvaaminen ja tilintarkastajan siitä antama vakuutus, tulee lisäämään läpinäkyvyyttä sijoittajille yrityksen kontrollien tehokkuudesta. Laajempi ja syvempi sisäisten kontrollinen tarkastaminen eittämättä auttaa luottamuksen rakentamisessa yritysjohton laatimiin raportteihin. Odotettavissa samalla kuitenkin on, että tilintarkastajan laajentuvat tehtävät nostavat tilintarkastuspalvelun kustannuksia. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 18.)

Ensimmäiseksi tilintarkastajan tulee suunnitella sisäisten kontrollien tarkastaminen. Tällöin tilintarkastajan tulee arvioida kaikki tekijät jotka vaikuttavat kontrolleihin mukaan lukien, toimiala, liiketoiminta ja muutokset toiminnoissa tai sisäisessä kontrollissa. Tässä vaiheessa tilintarkastaja tekee alustavan arvion materiaalisuudesta, riskeistä ja kontrollien tehokkuudesta. Samalla tilintarkastaja hankkii ymmärryksen siitä, mitä kontrolleja yrityksen johto pitää tärkeinä dokumentoidakseen, arvioidakseen niiden tehokkuuden ja yksilöiden ja arvioiden merkittävät puutteet tai materiaalisen heikkouden. (KPMG -julkaisu, 2003b, 19.)

Seuraavaksi tilintarkastaja hankkii ymmärryksen sisäisistä kontrolleista, arvioi järjestelmien tehokkuuden ja suorittaa testejä järjestelmän toiminnallisesta

tehokkuudesta. Suorittaessaan näitä toimia, tilintarkastajan on pohdittava viittä COSO – mallin mukaista sisäisen kontrollin elementtiä. Testaamista tulee suorittaa koko tilikauden aikana. (KPMG -julkaisu, 2003b, 19.)

COSO (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission) määrittelee sisäisen kontrollin prosessiksi, jonka implementoi organisaation hallitus, johto ja muu henkilöstö, joka on suunniteltu tuottamaan kohtuullisen varmuuden siitä, että organisaatio voi saavuttaa tavoitteensa kolmella alueella: Tehokas toiminta, luotettava taloudellinen raportointi, voimassa olevien lakien ja asetusten noudattaminen (Deloitte & Touche LLP, Ernst & Young LLP, KPMG LLP, PricewaterhouseCoopers LLP, 2004, 34.)

COSO - malli esittelee viisi sisäisen kontrollin elementtiä:

1. Kontrolliympäristö: Kontrolliympäristö muodostaa organisaation ilmapiirin. Tämä on sisäisen kontrollin perusta, tuottaen kurin ja rakenteen.
2. Riskien arviointi: Riskien arviointi on yksilöintiä ja analysointia relevanteista riskeistä ja niiden vaikutuksista tavoiteltaessa yrityksen tavoitteita.
3. Kontrollitoiminnot: Kontrollitoiminnot auttavat varmistamaan sen, että johdon ohjeita noudatetaan ja tarvittavat toimenpiteet suoritetaan riskien kattamiseksi, jotta organisaation tavoitteet saavutetaan. Näitä toimintoja suoritetaan kaikilla organisaatiotasoilla.
4. Informaatio ja kommunikointi: Kaikki oleellinen informaatio tulee valikoida ja kommunikoida eteenpäin tarpeeksi nopeassa aikataulussa, jotta se mahdollistaisi ihmisten täyttävän velvollisuutensa ja suorittavan tarvittavat muutokset kontrolleissa.
5. Kontrollien valvonta: Valvonta on jatkuva prosessi, jota johto käyttää arvioidakseen ja ylläpitääkseen sisäisen kontrollin laatua. Valvonta vaatii jatkuvaa johtamista normaaleissa toiminnoissa sekä raportointia ja jatkuvaa puutteiden korjaamista.

(Deloitte & Touche LLP, Ernst & Young LLP, KPMG LLP, PricewaterhouseCoopers LLP, 2004, 34-35.)

Tilintarkastajan velvollisuus on hankkia riittävä tarkastusaineisto tukemaan tilintarkastajan muodostamaa käsitystä. Myös muut toimijat kuten yrityksen johto, sisäiset tarkastajat tai kolmannet osapuolet voivat suorittaa testejä osana kontrollien tarkastusta. Tilintarkastaja ei voi kuitenkaan luottaa yrityksen johdon testeihin pääsääntöisenä tarkastusaineistonaan. (KPMG -julkaisu, 2003b, 19.)

Suorittaakseen kontrollien tarkastuksen loppuun tilintarkastaja vaatii kirjallisia todistuksen. Tähän todistukseen kuuluu esimerkiksi yrityksen johdon tunnustus siitä, että sillä on vastuu tehokkaiden sisäisten kontrollien asettamisesta ja ylläpidosta ja, että kaikki olennaiset puutteet on mainittu tilintarkastajalle. Tilintarkastaja arvioi puutteiden vaikutukset muodostaessaan mielipidettä sisäisistä kontrolleista. Mikäli sisäisistä kontrolleista havaitaan materiaalisia virheitä, voi tilintarkastaja antaa kahdenlaisia lausuntoja. Toisessa voidaan mainita sisäisten kontrollien olevan tehokkaat, pois lukien materiaallinen heikkous. Toisessa lausunnossa tilintarkastaja voi kuvailla sisäisiä kontrolleja tehottomiksi. (KPMG -julkaisu, 2003b, 20.)

Yrityksen johdolla voi olla mahdollisuus korjata havaittu materiaallinen virhe tarkastuksen aikana ennen raportin julkaisua. Ennen raportin julkaisua, tilintarkastajan on uudelleen testattava kontrollit arvioidakseen korjauksen toiminnallinen tehokkuus. Tärkeintä yrityksen johdolle on se, että se osoittaa reagoivansa havaittuihin puutteisiin ripeästi ja oikealla tavalla, jotta tilintarkastajalle jää aikaa testata muutos. (KPMG -julkaisu, 2003b, 20.)

Yrityksen tilintarkastuskomitealla on ensiarvoisen tärkeä rooli koko kontrolliympäristössä. PCAOB standardi 2:n mukaan tilintarkastaja ei ole velvollinen tekemään itsenäistä arviota tilintarkastuskomitean toiminnasta vaan se tulee sisällyttää osaksi muuta sisäisten kontrollien tehokkuuden tarkastamista. Standardi 2:n mukaan tilintarkastajan tulisi arviossaan keskittyä tekijöihin, jotka koskevat tilintarkastuskomitean valvontavastuun toteutumista. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa tilintarkastuskomitean riippumattomuus, vastuiden artikuloinnin selkeys, komitean ja yritysjohton ymmärrys vastuista, tilintarkastajan yhteistyön taso sisäisen tarkastajan, talousjohton ja toimitusjohtajan kanssa, arvio siitä kiinnitetäänkö tilintarkastuskomiteassa huomiota oikeisiin kysymyksiin sekä reagointi tilintarkastajan nostamiin asioihin. Mikäli tilintarkastuskomitean valvonta on tehotonta, tulee se

arvioida vähintään merkittäväksi puutteeksi sisäisissä kontrolleissa ja se on vahva näyttö materiaalisesta heikkoudesta. (KPMG -julkaisu, 2004, 25.)

Tilintarkastaja on velvollinen antamaan mielipiteensä yrityksen johdon arviosta sisäisistä kontrolleista. Jotta tämä olisi mahdollista sopivalla varmuustasolla, tilintarkastajan testaamisen tulee sisältää ison määrän tutkimusta ja uudelleen toistamista. Pelkkä toimivien kontrollien havainnointi ei riitä mielipiteen antamiseen. Yrityksen johdon oma arvio kontrolleista muodostaa pohjan tilintarkastajan arviolle. Näin yritys joutuu varmistamaan sen, että kontrollit eivät ole pelkästään luotettavat vaan, että ne pystytään myös tarkastamaan. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 18.)

SOX103 rajoittaa tilintarkastajan arviot vain taloudellisen informaation läpikäyntiin. Tulevaisuudessa on todennäköistä, että yritykset tulevat hakemaan tilintarkastajan vakuutusta myös muihin kuin taloudellisiin raportteihin. Jos tilintarkastaja alkaa vakuuttaa muitakin kuin taloudellisia raportteja, tulee se lisäämään yrityksen toiminnan läpinäkyvyyttä. Esimerkiksi monia yrityksen kriittisiä toimintoja voidaan alistaa tarkastuksille. Esimerkkinä voidaan mainita toimitusketju ja sen johtaminen. Tämä on omiaan parantamaan omistajien asemaa. (PricewaterhouseCoopers – julkaisu, 2003b, 19.)

Tilintarkastajan tulee tehdä seuraavia asioita, jotta sisäisten kontrollien tarkastamisesta saadaan täysi hyöty. Tilintarkastajan tulee kohottaa tilintarkastuksen arvoa tarjoamalla laajentunut vakuutus sisäisten kontrollien toimivuudesta. Sisäisten kontrollinen toimivuuden odotuskuilun pienenemiseksi tulee tilintarkastajan suorittaa tarkastus oikeassa laajuudessa. Lisäksi tilintarkastajan tulee kommunikoida suoraan ja selkeästi yrityksen johdon ja tilintarkastuskomitean kanssa havaituista heikkouksista sisäisissä kontrolleissa ja raportoida sijoittajille olemassa olevan standardien mukaan. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 20.)

Sarbanes – Oxley laki asettaa uusia vaatimuksia myös petosten torjuntaan ja havaitsemiseen. SOX302 edellyttää, että yritysjohto ilmoittaa tilintarkastuskomitealle ja tilintarkastajalle kaikki johdon, tai muuten tärkeiden henkilöiden, tekemät petokset olivat ne materiaalisia tai ei. Lain mukaan petosten torjunta on yksin yritysjohton

vastuulla. Se ei kuitenkaan poista tilintarkastuskomitean ja tilintarkastajan vastuuta. Yrityksen hallitus ja tilintarkastuskomitea lopulta vastaavat siitä, mikä on johdon arvio petosriskeistä, ja minkälainen järjestelmä on olemassa petosriskien karttamiseksi. Tilintarkastuskomitean vastuulle on jätetty mahdollisten petosten selvittäminen. Myös riippumattomalle tilintarkastajalle on olemassa tärkeä rooli. Tilintarkastaja tarkastaa ja antaa objektiivisen arvion johdon ohjelmista kontroleista petosriskin hoitamiseksi. Lisäksi tilintarkastaja antaa lausunnon, että tilinpäätös ei sisällä materiaalisia virheitä, jotka johtuvat petoksesta tai omaisuuden väärinkäytöstä. (PricewaterhouseCoopers – julkaisu, 2003b, 21.)

Tilintarkastajan tulee arvioida kontroleja erityisesti siten, että se kattaa sellaisen petosriskin, jolla voi kohtuullisella todennäköisyydellä olla vaikutusta yrityksen tilinpäätökseen. Tilintarkastajan tulisi kiinnittää erikoista huomiota kyseisten kontrollien tarkastamiseen. Mikäli tilintarkastaja havaitsee puutteita kontroleista, jotka koskevat petoksen estoa, määrittelyä ja havaitsemista, tilintarkastajan tulee muuttaa tarkastustoimiaan siten, että voi suorittaa loppuun kyseisen kohdan tarkastamisen myös tilinpäätöksen osalta. (KPMG -julkaisu, 2004, 22.)

SEC:n on antanut säännön miten SOX404 tullaan implementoimaan. Säännössä selvennetään niitä odotuksia, joita SEC:llä on petosriskin pienentämisestä osana sisäisten kontrollien kuvausta. Yrityksen tulee selvittää ne kontrollit, joilla valvotaan kaikkia pankkitileille tehtäviä toimintoja, joilla hoidetaan kaikki ei-rutiininomaiset ja ei-systemaattiset suoritukset, joilla valitaan ja implementoidaan sopivat kirjanpitoikäytännöt ja joilla estetään, yksilöidään ja havaitaan petokset. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 21-22.)

Viimeaikaiset kirjanpitoskandaalit ovat uudestaan nostaneet keskusteluun tilintarkastajan vastuiden odotuskuilun. Tilintarkastajan tulee standardien mukaan muodostaa kohtuullinen käsitys siitä, että tilinpäätös ei sisällä mitään materiaalisia vääriä tietoja johtuen virheestä tai petoksesta. Tässä ovat epävarmuustekijät mahdollistavat erilaisia odotuksia tilintarkastajan vastuulle. Epävarmuustekijöiden joukkoon kuuluu muun muassa seuraavia: Mikä on kohtuullinen käsitys? Mitkä dokumentit sisältyvät tilinpäätökseen? Mikä on materiaallinen? Minkä tyyppinen toiminta luokitellaan petokseksi? Yrityksen johdolla on ollut vastuulla estää kaikki

petosyritykset. Tilintarkastuskomitean vastuulle on jäänyt nimettömien ilmiäntajien paljastamat petosepäilyt. Tilintarkastaja on taas selvittänyt vain tilinpäätökseen oleellisella tavalla vaikuttaneita petoksia. Tämä on kasvattanut sijoittajien odotuskuilua riippumattoman tilintarkastajan toimista. (PricewaterhouseCoopers – julkaisu, 2003b, 22.)

Odotuskuilun kaventaminen on erittäin tärkeää yleisön luottamuksen palauttamiseksi. Johdon, yrityksen hallituksen ja tilintarkastajan on ymmärrettävä, että heidän tulee pyrkiä kohtaamaan sijoittajien ja muiden sidosryhmien odotukset koskien petosten hallintaa. Tilintarkastusammattikunnan tulee kiinnittää huomiota seuraaviin asioihin:

- Tilintarkastajien tulee tarjota erikoistunutta koulutusta petosten ehkäisyssä ja havaitsemisessa.
- Tilintarkastajien tulee myös arvioida johdon toiminta petosten ehkäisyssä ja havaitsemisessa osana sisäisten kontrollien toimivuuden vakuutusta.
- Lisäksi tilintarkastajien tulee kehittää uusia toimivia toimintamalleja petosten havaitsemiseen, mukaan lukien tietokoneavusteisia toimintoja.
- Lopuksi tilintarkastajien tulee ymmärtää se, että vaikka iso määrä petoksia vaatii ylimmän johdon osallisuutta, niin silti on keskityttävä ylimmän johdon motivointiin ja kontrollointiin petosten hoidossa.

(PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 22-23.)

Petoksen hallinnassa tilintarkastajan tulee miettiä seuraavia asioita: Hänen tulee kommunikoida tilintarkastuskomitealle selkeästi arvionsa yrityksen petosriskistä. Hänen tulee arvioida yrityksen petosriski, petoksen vastaiset järjestelmät ja kontrollit ja muodostaa kattavat toiminnot joilla voi kattaa riskit, joita nykyinen järjestelmä ei kata. Lisäksi tilintarkastusyhteisön tulee kehittää ja implementoida uusia toimintatapoja ja tekniikoita petosten havaitsemiseen ja järjestää erikoistunutta petoksen vastaista koulutusta tilintarkastajille. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 24.)

KPMG:n mukaan organisaatiot, jotka näkevät lain vaatimukset vain lähtökohtana tulevien prosessien parantamiseen ottavat oikean askeleen tulevaisuuteen. Yritykset, jotka luovat prosesseja, jotka lisäävät koko yrityksen ymmärrystä raportointiin, operationaaliin ja sääntelyriskeihin sekä kontrolleihin, voivat saada arvokkaita

tuloksia. Näin toimimalla yritykset voivat paljastaa epäjohtonmukaisuuksia, tehottomuuksia ja päällekkäisyyksiä, jotka ovat kalliita. Oikein asennoitumalla ja toimimalla on mahdollisuus tehdä hyvästä liiketoiminnasta entistä parempi. (KPMG -julkaisu, 2004, 30.)

SOX404:n vaatimat toimet ovat jo nyt tuottaneet selkeitä toiminnallisia hyötyjä yrityksille, ei vain lisää töitä. Eräs miljardiluokan yritys käytti kirjanpidon sulkemiseen noin 200 ihmisen työpanoksen 22 päivän ajan. SOX404:n myötä ensimmäistä kertaa läpikäydyt prosessit virtaviivaistettiin ja järkeistettiin. Nykyisin kirjanpidon sulkeminen vaatii puolet vähemmän työvoimaa ja prosessi on ohi kymmenessä päivässä. Toisessa esimerkissä rahoitusalan yritys huomasi, että heidän johdannaiskauppiansa arvostivat vaikeasti hinnoiteltavat tuotteet eri tavalla. Kontrolleja läpikäydessä yritys huomasi mahdollisen epäjohtonmukaisuuden ja standardoi hinnoittelun. Nykyisin yrityksen talouspäällikkö on varmentunut siitä, että taseen varat on oikein arvostettuja. (KPMG -julkaisu, 2004, 31.)

3.4 Tilintarkastuskomitea

Suuri muutos tilintarkastuksen suorittamisessa on tilintarkastuskomitean vastuiden ja merkittävyyden kasvaminen. Tilintarkastuskomitea on Sarbanes – Oxley lain seurauksena ensimmäinen ja tärkein tilintarkastajan linkki yritykseen. Käsittelemme sen uutta roolia tässä tutkimuksessa, koska tilintarkastuskomitealla on merkittävä rooli tilintarkastuksessa.

Sarbanes – Oxley laki määrää tilintarkastajan raportoimaan suoraan yrityksen tilintarkastuskomitealle. Tilintarkastuskomitea on saanut uusia ja laajennettuja tehtäviä. Tilintarkastuskomitea työskentelee yrityksen hallituksen alaisena turvaamassa osakkeenomistajien etuja. Tilintarkastuskomitealla on suora velvollisuus valvoa tilintarkastajan toimia. Tilintarkastuskomitean tehtäviin kuuluu tämän lisäksi myös tilintarkastajan valitseminen ja palkkion määrittäminen. Aikaisemmin ovat monet tilintarkastuskomiteat hyväksyneet ilman kunnollista valintaprosessia yrityksen johdon suositukset tilintarkastajaksi. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 7.)

Laki määrittelee tilintarkastuskomitean yrityksen hallituksen muodostamaksi elimeksi valvomaan kirjapito- ja taloudellisen informaation tuottamisprosessia sekä näiden toimien tilintarkastamista. Koko yrityksen hallituksen katsotaan toimivan tilintarkastuskomiteana, mikäli sitä ei ole erikseen muodostettu. (KPMG –julkaisu, 2003a, 19.)

Lain mukaan tilintarkastuskomitea on suoraan velvollinen hoitamaan koko prosessin tilintarkastajan valinnasta mahdollisten erimielisyyksien selvittämiseen tilintarkastajan ja johdon välillä. Tilintarkastuskomitean vastuu yltää myös muihin tilintarkastusta sivuavien toimien hoitamiseen. Maissa, joissa tilintarkastajan valitsevat yrityksen osakkeenomistajat, tilintarkastuskomitea toimii esittelevänä elimenä. Laki ei anna tilintarkastuskomitealle suoraa toimivaltaa sisäisten tarkastajien toimintaan mutta SEC on antanut ehdotuksen, että tilintarkastuskomitea käyttäisi samaa valtaa myös sisäisiin tarkastajiin. (KPMG –julkaisu, 2003a, 19.)

Toimiessaan yhteistyössä tilintarkastajan kanssa, tilintarkastuskomitean tulee keskusteluihin nostaa seuraavia asioita:

- Tilintarkastuspalveluiden hankkiminen: Mikä on tilintarkastajien pätevyys, ovatko he riippumattomia ja mikä on tarkastustapa.
- Riskit ja sisäinen valvontajärjestelmä: Tilintarkastajien havaitsemat tilinpäätökseen ja sisäiseen valvontajärjestelmään liittyvät avainriskit, sekä niiden vaikutus tarkastussuunnitelmaan ja tarkastuksen laajuuteen.
- Taloudellinen raportointi: Tulee sisältää tilinpäätöksen laatimisperiaatteet, annetut tiedot ja havainnot taloudellisen raportoinnin laadusta.
- Hallintoon liittyvät asiat: Tilintarkastajien havainnot, jotka tulisi saattaa tilintarkastuskomitean tietoon.

(PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003a, 37.)

Seuraavassa kuvio 1:ssä kuvataan tilintarkastuskomitean ja tilintarkastajan välistä yhteydenpitoa tilintarkastusprosessin eri vaiheissa.

Kuvio 1 Tilintarkastuskomitean ja tilintarkastajien vuorovaikutus (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003a, 38.)

PWC:n raportissa Audit Committee luetellaan tilintarkastuskomitean muita tehtäviä. Seuraavana on kuvio 2 tilintarkastuskomitean tehtäväkentästä.

Kuvio 2 Tilintarkastuskomitean (kuviossa tilintarkastusvaliokunta) tehtäväkenttä. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003a, 7.)

Tilintarkastuskomitean jäsenten tulee olla riippumattomia. Komitean jäsenet eivät ole riippumattomia, jos he ottavat vastaan suoraan tai epäsuorasti palkkioita yritykseltä muusta kuin itse komitean työhön liittyvistä töistä. Epäsuoraksi palkkion maksuksi voidaan lukea komitean jäsenen puolisolle tai perheenjäsenelle maksetut palkkiot. Myös yritykselle, jossa komitean jäsen on johtoasemassa tai osallisena, maksetut palkkiot vaarantavat riippumattomuuden. (KPMG –julkaisu, 2003a, 20.)

On olemassa monenlaisia tilanteita, jolloin tilintarkastuskomitean jäsenen riippumattomuus on mahdollisesti vaarassa. Yrityksen hallitus on tällöin parhaimmassa asemassa arvioimassa tilintarkastuskomitean jäsenen riippumattomuutta. Arvioinnin tulee perustua faktoihin sekä tilannetekijöihin. Yrityksen hallituksen tulisi julkistaa tilintarkastuskomitean jäsenen riippumattomuuden arvion sekä arviointiprosessin. (PricewaterhouseCoopers Comment Letter, 2003, 5.)

Käytännössä tilintarkastaja tulee edelleen työskentelemään johdon kanssa päivittäin. Riippumattomuutta kuitenkin vahvistetaan sillä, että tilintarkastuskomitea on aktiivisempi tilintarkastusprosessissa kuin ennen. Tilintarkastuskomitean puheenjohtaja on tästä eteenpäin se yhdyshenkilö yritykseen jonka päätilintarkastaja tarvitsee. Sarbanes – Oxley laki muuttaa yrityksen johtamisympäristöä merkittävästi lisäämällä tilintarkastuskomitean vaikutusvaltaa. Tilintarkastaja joutuu tästä edespäin suunnittelemaan kommunikoinnin tilintarkastuskomitean kanssa entistä paremmin. Vain näin voidaan tilintarkastuksen laatu pitää tarpeeksi korkealla tasolla. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 7.)

Tilintarkastajan ja tilintarkastuskomitean tulee sopia kattava kommunikointisuunnitelma. Suunnitelman tulee vastata molempien osapuolien vaatimuksiin. Ainakin seuraavat asiat tulee suunnitelmassa sopia: tilintarkastuspalvelut, riskit ja kontrollit, taloudellinen raportointi ja Corporate Governance. Tilintarkastajalla tulee olla rajoittamaton pääsy tilintarkastuskomitean luokse. Samoin on myös komitean jäsenillä oikeus päästä päätilintarkastajan luokse. Tilintarkastajan ja tilintarkastuskomitean välisen kommunikoinnin toimiessa, tulee tästä yhteistyöstä arvokas lisä yrityksen johtamiseen ja valvontaan. Tilintarkastuskomitean tulee muodostaa käytännöt, jotta se voi ennakkohyväksyä kaikki riippumattoman tilintarkastajan suorittamat palvelut. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b,8.)

Ennen Sarbanes – Oxley lakia tilintarkastaja oli raportointivastuussa tilintarkastuksen suorittamisesta ja osavuosi-informaatiosta tilintarkastuskomitealle. Sekä AICPA ja SEC olivat vaatineet tätä. Nyt SOX204 määrittelee tarkasti sen informaation, mikä on

raportoitava tilintarkastuskomitealle ennen tilintarkastuskertomuksen julkaisemista. (KPMG –julkaisu, 2003a, 13.)

3.5 Läpinäkyvyys

Yksi uuden lain perusajatuksista on ollut läpinäkyvyyden lisääminen yrityksen raportoinnissa. Voidaan kysyä, olisivatko yritykseen sijoittaneet olleet paremmassa asemassa arvioidessaan riskiä, jos heillä olisi ollut parempi käsitys siitä, mitä yrityksen sisällä tapahtuu. Ennen tilintarkastajat ja yrityksen toimiva johto ovat keskittyneet siihen, että yrityksestä julkaistava taloudellinen informaatio on voimassa olevien lakien ja standardien mukainen. Muuttuvassa maailmassa lait ja standardit eivät kuitenkaan välttämättä takaa riittävää informaatiota sijoittajille ja muille sidosryhmille. Läpinäkyvyys merkitsee enemmän kuin tarkkaa ja oikeaa tietoa yrityksen taloudellisesta menestymisestä. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 24-25.)

Se, miten SEC implementoi Sarbanes – Oxley lakia, osoittaa sen, että läpinäkyvyys on entistäkin selkeämmin tavoitteena. Kasvattamalla läpinäkyvyyttä yrityksen ydintoiminnoissa, voidaan parantaa sijoittajille julkistettavan informaation laatua. Itse asiassa SEC haastaa yrityksiä vielä läpinäkyvämpään informaation, mitä voimassa oleva laki edellyttää. Yrityksen taloudellinen informaatio ei ole rajoitettu vain siihen, että siinä olevat tiedot ovat vain lakien ja standardien mukaista. Yrityksen tavoitteena tulisi olla raportoida kaikista oleellisista asioista, vaikka sitä ei erikseen laissa edellytettäisikään. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 25.)

Myös tilintarkastajalla on roolinsa yrityksen läpinäkyvyyden parantamisessa. Tilintarkastajan tulee olla valmiina auttamaan yrityksiä kun ne miettivät raportointitavoitteitaan ja –menetelmiään, koska Sarbanes – Oxley laki kannustaa yrityksiä käyttämään läpinäkyvyyttä osana raportointistrategiaansa. Tilintarkastaja on tärkeässä asemassa antamassa objektiivisen näkökulman, kuinka läpinäkyvää yrityksen raportointi on. Jakamalla oman näkemyksensä yrityksen johdon ja tilintarkastuskomitean kanssa, tilintarkastaja voi tuoda esille yrityksen sisäisiä ja

ulkoisia vaikuttimia, joita raportoinnissa tulisi ottaa huomioon. Viime kädessä yritykset ovat kuitenkin vastuussa asetettaessa raportointitavoitteita ja kehitettäessä menetelmiä, joilla nuo tavoitteet saavutetaan. Tilintarkastajalle voidaan kuitenkin asettaa joitakin tavoitteita prosessissa. Tilintarkastajan tulisi selvittää, kuinka läpinäkyvä yrityksen toiminta on nykyisin. Hänen tulee kommunikoida tämä näkemys yrityksen johdolle ja tilintarkastuskomitealle. Tilintarkastajan tulisi esittää tilintarkastuskomitealle ja yrityksen johdolle niin sanottuja Best – Practice (parhaita käytäntöjä) esimerkkejä hyvästä raportoinnista. Tilintarkastajan tulisi pystyä toimittamaan myös uusinta tutkimustietoa läpinäkyvästä raportoinnista. Tarvittaessa tilintarkastajan tulisi pystyä auttamaan asiakasta suunnittelemaan läpinäkyvyyttä parantavan toimintasuunnitelman. Voidaan myös realistisesti olettaa, että tulevaisuudessa voidaan tilintarkastajalta pyytää jonkinlainen selvitys tai vakuutus yrityksen raportoinnista, joka ei kuulu perinteisen taloudellisen raportoinnin piiriin. (PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b, 28-29.)

4 HAASTATTELUAINEISTO

Haastatteluaineisto kerättiin äänittämällä jokainen haastattelu. Haastattelut litteroitiin tämän jälkeen auki. Kaikki haastattelut koottiin Excel – taulukoksi siten, että taulukko koostui haastattelun teemoista ja kysymyksistä sekä yksittäisten tilintarkastajien vastauksista. Tätä taulukkoa käyttäen muodostimme yksittäisestä teemasta ja kysymyksestä kokonaiskuvan, joka esitellään tutkimuksen haastatteluaineistossa.

4.1 Taustatilanne Suomessa haastatteluhetkellä

Suomalainen yritys joutuu aina tekemään suomalaisen lainsäädännön mukaisen tilinpäätöksen. Sen lisäksi Yhdysvaltoihin listautuneen yrityksen tulee raportoida Yhdysvaltoihin heidän oman maan säännösten mukaan. Yhdysvaltalaisten yhtiöiden suomalaiset tytäryhtiöt raportoivat emoyhtiölle emoyhtiön antamien ohjeiden mukaisesti. Samoin tytäryritykset tarkastetaan emoyhtiön antamien ohjeiden mukaan. Haastatteluja tehtäessä vain viisi Suomalaista yritystä on listautunut Yhdysvaltoihin ja on siten suoraan Sarbanes – Oxley lain vaikutuspiirissä. Nämä yritykset ovat Nokia, UPM – Kymmene, StoraEnso, Metso ja Dynea. Yksi ja sama tilintarkastusyhteisö hoitaa kaikkien viiden tilintarkastuksen. Näiden viiden suuren yrityksen kohdalla, ja niiden suomalaisten yritysten, joiden emoyhtiö on eurooppalainen, Sarbanes – Oxley lain vaatimukset astuvat voimaan vuoden 2005 tilinpäätöksen yhteydessä. Tällöin vuoden 2005 tilinpäätösinformaatio pitää voida kerätä Sarbanes – Oxley lain vaatimusten mukaisesti. Samoin muut lain vaatimukset tulee olla integroitu yrityksen toimintaan.

Sarbanes – Oxley laki koskettaa myös sellaisia suomalaisia yrityksiä, joiden emoyhtiö on Yhdysvalloissa listautunut. Näiden suomalaisten tytäryhtiöiden kohdalla Sarbanes – Oxley lain vaatimukset ovat jo voimassa ja vuoden 2004 tilinpäätös on tehty uusien vaatimusten mukaan. Suomalaisia tytäryhtiöitä, jotka ovat Sarbanes – Oxley lain vaatimusten piirissä, on Suomessa satoja. Tytäryhtiöiden kohdalla sen vaikutukset riippuvat siitä, miten tärkeä osa tytäryhtiö on toiminnallisesti koko konsernia. Aivan

pienimmät konsernin tytäryhtiöt voidaan jopa jättää Sarbanes – Oxley raportoinnin ulkopuolelle. Tytäryhtiöiden kohdalla Sarbanes – Oxley laki vaikuttaa sen mukaan, kuinka emoyhtiö haluaa yhdistellä tytäryhtiön tiedot. Emoyhtiön tulee kuitenkin täyttää lain vaatimukset kirjaimellisesti.

4.2 Haastateltavat tilintarkastajat

Haastateltavat tilintarkastajat edustavat eri Sarbanes – Oxley tarkastustoiminnan osa-alueita. Yksi haastateltavista tilintarkastajista työskentelee pääkaupunkiseudun ulkopuolella ja osallistuu sisäisten kontrollien tekemiseen sekä on mukana Yhdysvaltoihin listautuneen yrityksen Sarbanes – Oxley tarkastuksessa. Toinen tilintarkastajista sanoi ”*painivansa*” Sarbanes – Oxley lain kanssa päivittäin ja osallistuvansa aktiivisesti tilintarkastusyhteisön järjestämiin koulutuksiin ja keskustelutilaisuuksiin, niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Kolmas haastateltu on päätilintarkastajana yhdelle Yhdysvaltoihin listatusta suomalaisesta yhtiöstä. Neljäs haastateltu toimii tilintarkastuksen tukitoiminnoissa työskennellen USGAAS, USGAAP, tilintarkastuksen ja yhdysvaltalaisen yhtiöiden parissa asiantuntijana. Hän on paljon tekemisissä tytäryhtiötarkastuksien kanssa.

4.3 Tilintarkastusprosessin muutos

4.3.1 Muutokset asiakashankinnassa ja myynnissä

Tilintarkastusyhteisöjen asiakashankinta on pitkälti keskittynyt sekä maiden sisällä että maailmanlaajuisesti yhteisön sisällä. Tilintarkastustoimeksianto myydään useimmiten emoyhtiölle ja käytännöksi on muodostunut, että sama tilintarkastusyhteisö tarkastaa myös kaikki tytäryritykset. Siinä maassa, missä on emoyhtiö, siellä on myös pääsääntöisesti asiakashankinta. Tosin Sarbanes – Oxley laki ei vaikuttanut juurikaan asiakashankinnan yleiseen mekaniikkaan, mutta se lisäsi konsultointipuolen kysyntää sisäisten kontrollien vaatimusten takia. Sisäisten kontrollien rakentaminen on usein ostettu yrityksiin talon ulkopuolelta eli

tilintarkastusyhteisöistä. Lain kieltäessä tilintarkastajia tarkastamasta omia töitään, on sisäisten kontrollien rakentaminen usein hankittu kilpailevalta tilintarkastusyhteisöltä. Eri tilintarkastusyhteisöillä on erilaiset valmiudet ja kokemukset tilintarkastuksista. Erään haastateltavan mukaan tärkein kilpailuvaltti on kuitenkin laatu, eikä hinta vaikka kilpailu on lisääntynyt tilintarkastusalalla. Sama haastateltava totesi myös, että paljon painoarvoa on myös psykologialla ja ihmissuhdetaidoilla. Haastateltavat kommentoivat muun muassa seuraavasti:

"Isot tarkastuksethan perustuu tällaisiin toimistojen välisiin ohjeistuksiin, et yks konserni valitsee yhden toimiston nykyään yleensä... Ja tähän kuulu sisäiset ohjeet ja sitten sisäinen raportointi, eli siellä paikalla missä on pääkonttori..."

"Tarjouskilpailut on lisääntyny valtavasti."

"Mut se on se laatuero, et laatu ratkaisee... Tottakai se on myös psykologista, et tulee toimeen ihmisten kanssa."

SOX201 toi mukanaan listan kielletyistä palveluista, joka vaikutti myyntiin. Nyt tilintarkastusyhteisöjen pitää olla paljon tarkempia sen suhteen, mitä palveluita saa tarjota ja mitkä on kiellettyjä. Tilintarkastuskomitean hyväksynnän hakeminen kaikille palveluille on katsottu vaativan myynniltä entistä enemmän tarkkuutta. Jotkut tilintarkastajat käyttävät *"framework"* –tyyppisiä kokonaispaketteja, kun he sopivat tilintarkastuskomitean kanssa tilintarkastuspalveluista. Kokonaispaketissa sovitaan kerralla kaikki tarkastuksen kriteerit, palvelut ja summat, joiden rajojen sisällä tilintarkastus ja siihen liittyvät ulkopuoliset palvelut tehdään. Tällöin yksityiskohtainen vastuu tilintarkastuksesta siirtyy enemmän päätilintarkastajalle. Hän joutuu silloin valvomaan, mitä voidaan tehdä tämän *"frameworkin"* sisällä. Asiakashankinta on myös jakaantunut entistä selvemmin tilintarkastuspalvelun ja konsultointipalvelun välille. Seuraavaksi haastateltavien kommentteja asiasta:

"Tilintarkastusyhteisöjen toiminta on nyt jakaantunut enemmän. On asiakkaat joille tehdään tilintarkastusta ja muille tehdään konsultointia."

"On enemmän tämmöistä seurantaa ja byrokratiaa ennen kuin sä voit ottaa työn vastaan."

4.3.2 Muutokset tilintarkastuksen suunnittelussa

Tilintarkastajien mielestä suunnittelun merkitys on korostunut entisestään. Suunnittelu on aina ollut olennainen osa tilintarkastustyötä, mutta suunnittelun dokumentointiin ja tarkastuskohteiden materiaalisuuteen kiinnitetään entistä enemmän huomiota. Tilintarkastusyhteisöt käyttävät itse tehtyjä globaaleja suunnittelumalleja, joita nyt lain seurauksena on jouduttu muokkaamaan tarkemmiksi. Hallinnollisen työn osuus on kasvanut ja riippumattomuusasioiden tiimoilta joudutaan tarkistamaan ja raportoimaan paljon. Eräs haastateltava kommentoi:

"SOX:ssa on kielletty palvelu ja on hyväksytty palvelu, ja se on siinä rajoissa, missä audit comitee, tilintarkastuskomitea, sen hyväksyy. Tää teki tässä semmosen ison hallinnollisen työn lisää."

Suunnittelutyössä tuntuu haastattelujen perusteella olevan jatkuva rangaistusuhkien läsnäolo. Tämä on laittanut tilintarkastajat miettimään tarkastuksia uudesta näkökulmasta. Suunnittelusta pitää olla entistä paremmat dokumentit mahdollisia jälkitarkastuksia varten sekä suunnittelussa pitää ottaa huomioon koko vuoden ajankäyttö sisäisen tarkastuksen vuoksi. Muuttuneet tarkastuskohteet ja tarkastusvaatimukset vaikuttavat myös niin sanotun normaalin tarkastuksen ajoittamiseen. Haastateltavien kommentteja suunnittelusta:

"SOX404 on vaikuttanut suunnitteluun, koska se sisäisen kontrollin tarkastus on oleellinen osa siinä yhtiössä sen vuoden tilintarkastuksen suunnittelua"

"Työmäärä lisääntyy. Joudut katsomaan miten ajoitat tilintarkastusta uudestaan."

4.3.3 Muutokset tilintarkastuksen suorittamisessa

Tehdyn työn dokumentointivaatimukset ovat kasvaneet Sarbanes – Oxley lain myötä. On tärkeää pystyä jälkikäteen osoittamaan, miten tarkastaja on päätenyt

tarkastamansa erän kohdalla lopputulokseen. SOX:ssa ovat erityisen tärkeänä osana kontrollit, niiden toimivuus ja testaus. Varsinkin SOX404:n testauksessa kontrolleja testataan läpi koko vuoden ja erityisesti vuodenvaihteen tilanne on kiinnostuksen kohteena, koska siitä tilintarkastaja antaa oman lausunnon.

”Sulla on hirvee vastuu täällä Suomessa. Sulla pitää olla suunniteltu että riskejä tarkastetaan ja sun pitää kokoajan uusiutua että kattoo kaikki.”

SOX404:n sisäisten kontrollien ja SOX302:n toimitusjohtajan ja talouspäällikön vakuutuksen pikkutarkka tarkastaminen koetaan uudeksi ja raskaaksi. Tilintarkastajat olivat sitä mieltä, että suurin muutos on tullut juuri sisäisten kontrollien tarkastamisen muodossa. Periaatteessa kuitenkin perustyö on pysynyt heidän mielestä suunnilleen samanlaisena. Pakollisten tilintarkastustoimien määrä on vain kasvanut samoin kuin tilintarkastajien vastuu. Tilintarkastajien työtä ohjaa PCAOB:n standardit.

”Iso työhän on tää 404. 302 oli vielä aika pientä käytännössä. tää 404 on iso työ, valtava työ.”

”En mä usko että siinä perussetissä on tapahtunut mitään muutosta. Laki toi enemmän pakollisia toimenpiteitä ja ne kaikki heijastuu sitten tilintarkastusohjelmissa.”

”Meitä on valvonut laadunvalvontaorganisaatio, sitten meitä valvonut globaalisti talon sisäinen organisaatio ja nyt meitä valvoo tällainen ulkopuolinen PCAOB. Se on iso muutos.”

4.3.4 Muutokset raportoinnissa ja dokumentoinnissa

Merkittävin muutos raportointiin katsottiin tulevan kontrollien toimivuudesta annettavan lausunnon takia. Yleisesti dokumentoinnin määrä on lisääntynyt jatkuvasti. Osaksi sen katsottiin johtuvan Sarbanes – Oxley lain vaikutuksista, mutta yleinen suuntaus on ollut siihen suuntaan jo muutenkin. Entistä huolellisempi tarkastuksen dokumentointi vie entistä suuremman osan tilintarkastajien työajasta.

"Mut ne dokumentointivaatimukset, mitkä yrityksille ja tilintarkastajille siellä on niin, sehän on niin kuin tosi massiivinen."

Tilintarkastuskomitealle joudutaan esihyväksyttämään kaikki työt ja sitten vielä raportoimaan töiden jälkeen, kuinka työt on tehty. Tilintarkastustyöt, tilintarkastustyön ulkopuoliset työt ja erillään oleva palkkioraportointi työllistävät tilintarkastusyhteisöä sisäisesti paljon. Palkkioraportoinnissa joudutaan ensiksi kokoamaan eri maiden, osastojen sekä yksiköiden maksut yhteen ja siitä puristetaan yhteenvetoraportointi tilintarkastuskomitealle. PCAOB:n standardi numero 3 ohjaa tilintarkastusyhteisöjen dokumentointia. Se sisältää tarkat määräykset siitä, miten dokumentoidaan, kuinka kauan dokumentteja tulee säilyttää, mitä dokumentteja tulee sisältää ja milloin dokumenttien on oltava valmiina. Standardi 3 on lisännyt myös tilintarkastusyhteisön sisäistä kommunikointia *"Audit Complete"* –dokumentoinnin muodossa. Standardin tuoma muutos sisäisissä dokumentointikäytännöissä on katsottu työllistävän tilintarkastajia paljon.

"Standardi 3 pisti aikataulut tiukemmiksi, et silloin kun raportit lähtee ulos, niin silloin tulee olla kaikki dokumentit tehty, sen jälkeen saa tehdä vain pieniä "siivoustöitä" siellä kannassa. Siinä mielessä se kiristi ja anto lisää vaatimuksia."

"Standardi –kirjassa on hirveen tarkat päivämäärät koska kanta pitää sulkee. Sinne ei saa tehdä mitään. Sä voit tehdä ainoastaan housekeeppiä, se tarkoittaa sitä, että sä voit alkuperäisen faksin paikkaa vaihtaa ja niiku tämmöstä."

Tilintarkastusyhteisöjen sisäiset varmistukset ja selvitykset ovat lisääntyneet erittäin paljon Sarbanes – Oxley lainsäädösten vuoksi. Isojen konsernien tarkistaminen on globaalia työtä, johon osallistuu tilintarkastajia useista eri maista. Tällaisen tilintarkastuksen huolellinen valvominen ja koordinointi on työlästä. Kaikkien tilintarkastajien pätevyyden varmistaminen, työkuvausten ja työtehtävien valvonta sekä palkkioiden koordinointi vaatii uudistuneen lainsäädännön vuoksi paljon lisää työtä ja dokumentointia.

"Raportointi ja dokumentointi kulkee tavallaan käsi kädessä tilintarkastuksen suorittamisen kanssa."

”Meillä pitää olla tosi hyvin dokumentoitu kaikki mitä on tehty, ja tosi tarkkaan katsoa mitä siellä kanssa on, koska ulkopuolinen voi tulla katsomaan ja tarkistamaan. Että siinä mielessä pelinhenki on muuttunut todella.”

4.4 Työllistävimmät Sarbanes – Oxley lainkohdat

Tilintarkastajien mielestä ehdottomasti työllistävin Sarbanes – Oxley lainkohta on SOX404 sisäisistä kontrolleista ja sitä tarkentava PCAOB:n standardi 2. Sisäisten kontrollien luominen ja ensimmäiset tarkastukset ovat erittäin työläitä. Myöhemmässä vaiheessa työmäärän uskotaan kuitenkin pienenevän huomattavasti. Tällä hetkellä tilintarkastusyhteisöt työskentelevät SOX404 parissa ristiin. Toinen tilintarkastusyhteisö luo yhtiölle sisäisten kontrollien järjestelmän ja toinen tarkastaa sen työn. Yksi suuri ongelma sisäisten järjestelmien tarkastamisessa on epävarmuus. Erään haastateltavan mukaan epävarmuus johtuu siitä, että tarkastamisesta ja raportoinnista ei ole olemassa kokemusta ja varmaa tietoa. Ei tiedetä, kuinka SOX tarkastuksia tulisi tehdä. Tässä on erään haastatellun kommentti asiasta:

”SOX404 työllistää ihan oikeesti eniten, ihan selvästi. Se muu osa tuo aika paljon hallinnollista työtä.”

Toinen suuri työllistäjä on kiristyneet dokumentointivaatimukset. SOX103 määräämänä PCAOB:n standardi numero kolmen dokumentointivaatimusten toteuttaminen vie paljon tilintarkastajien aikaa. Tilintarkastusyhteisöjen työtä ja vastuuta lisää se, että tilintarkastusyhteisö joutuu SOX201 seurauksena seuraamaan tarkasti omaa toimintaansa, jotta laissa kiellettyjä palveluita ei tehtäisi. SOX202 määrää tilintarkastajat esihyväksyttämään kaiken toimintansa tilintarkastuskomitealla. Tämä ja muu raportointi tilintarkastuskomitealle on lisännyt hallinnollista työtä.

”SOX on tuonut paljon hallinnollista työtä. Sillä tavalla se nostaa tilintarkastuksen kustannuksia, koska meille tulee paljon tollaista pakollista, mikä ei suoraan näy asiakkaille päin.”

Riippumattomuussäädökset vaativat tilintarkastusyhteisöiltä entistä tarkempia selvityksiä ja asiakasyritykset ovat todella tarkkoja riippumattomuussäädösten noudattamisesta. Hallinnollisessa työssä on paljon sellaista, mikä lisää tilintarkastuksen kustannuksia, mutta ei näy asiakkaille. Asiakasyritys vaikuttaa suuresti tilintarkastajan työhön. Systemaattisesti hoidettua yritystä on helpompi tarkastaa kuin hajanaisesti hoidettua. Asiaa on luonnehdittu seuraavasti:

”Joissakin tapauksissa dokumentointivaatimukset saattaa jopa tuplata sen työmäärän mitä se oli aikaisemmin.”

4.5 Mielipiteitä muuttuneista tilintarkastajan vastuista, velvollisuuksista ja koventuneista rangaistuksista

Vaatimukset tilintarkastajia ja yrityksiä kohtaan ovat kasvaneet kovasti ja ne ovat haastateltavien mielestä vaikuttaneet sekä tilintarkastuksen laatuun, että hinnoitteluun. Omaan työhönsä tilintarkastajat ovat alkaneet suhteutua entistä huolellisemmin. Sarbanes – Oxley tarkastuksiin osallistujilla on kovemmat vaatimukset kuin muita tarkastuksia tekeville. Kaksi haastatelluista tilintarkastajista piti uutena asiana sitä, että nyt tilintarkastajien toimintaa tullaan tarkastamaan. Lain mukaan tilintarkastusyhteisöihin tullaan tekemään tarkastuksia ja niitä onkin jo suoritettu. Tarkastusten tulokset ovat julkista informaatiota ja tarkastusten tulokset ovat nähtävillä PCAOB:n kotisivuilla.

”Meillä sanotaan no tolerance, et virheitä ei saa tulla.”

Koventuneet rangaistusajat tuntuivat tilintarkastajista varsin kovilta, jopa liioiteltuilta. Useampi haastateltu sanoi saman vertauksen toisen asteen murhan (second-degree murder) ja Sarbanes – Oxley lain rikkomisen välillä. Ihmetystä aiheutti talousrikolliseksi tuomitun pidempi maksimivankilatuoimio.

Tilintarkastajien ajatukset henkilökohtaisesta rangaistusuhasta vaihtelivat haastateltavien välillä. Joku koki rangaistusuhan erittäin painostavana kun taas joku toinen koki vastaavasti rangaistusuhan vähäisenä asiana, jota juurikaan ei mieti. Havaittavissa on selvä korrelaatio tilintarkastajan henkilökohtaisen vastuun ja rangaistusuhkakäsityksen välillä. Mitä vastuullisemmassa tehtävässä tilintarkastaja työskenteli ja mitä lähempänä tilintarkastaja oli tilintarkastusraporttien allekirjoitusta, sitä enemmän rangaistusuhkan ajattelu on päivittäistä toimintaa.

"Mä koen että on inhottavampi tilanne. Rangaistusuhka on vaikuttanut ihan hirveästi"

"Ei vaikuta rivitarkastajan työhön. Taitaa olla useampi mies edessä."

Päälinja kuitenkin kaikilla oli, että jos työnsä hoitaa hyvin, niin tuskin rangaistuksiakaan on tulossa. Tilintarkastusyhteisöt ovat kuitenkin haastateltujen mukaan ottaneet asian hyvin vakavasti ja uudelleen suunnitelleet toimintaansa sen mukaisesti. Koventuneet sakkomahdollisuudet ovat vaikuttaneet niin tilintarkastusyhteisöjen kuin yritystenkin vakuutuksiin. Korvaussummia on tarkastettu ja vakuutusten kattavuutta tarkistettu.

"Mut mä sanoisin, et miten se vaikuttaa, et kyllähän tää on tiedossa tää, että nää rangaistukset on koventunut, mut kyl mä nään aina, et ei se saa mun työhön vaikuttaa. Sitä vaan täytyy tehdä niiden säännösten ja määräysten mukaisesti ja niin, et voi nukkuu yönsä hyvin."

"...siitä maksetaan erityinen vakuutus, että meillä on näitä jenkkiasiakkaita. Sellainen käsitys mulla on. Kyllä mä luulen että niissä yrityksissäkin on tarkennettu varsinkin johtajien vakuutuksia."

Tilintarkastuskomitean asema tilintarkastajien valvojana on selvästi korostunut. Tilintarkastajien valvontaa hoitaa Sarbanes – Oxley lain voimalla SEC, PCAOB sekä tilintarkastuskomitea. Lisäksi jokainen tilintarkastusyhteisö valvoo oman toimintansa laatua. Kaikki valvovat tahot vaativat tilintarkastajilta omaa raportointia. Valvonnan selvä korostuminen on lisännyt tilintarkastajien työmäärää ja rasittaa tilintarkastajia henkisesti.

”Tää alkaa olla tämmönen iso valvova käsi.”

”Tällä varmaan haluttiin ottaa kiinni väärinkäytöksiä ja virheellistä raportointia. Toisaalta jos miettii tämmöstä, että jos laittaa tämmösen lain, niin loppujen lopuksi, jos johto on epärehellinen, niin eihän mitkään kontrollit sitä estä.”

”Eihän niitä sillei joka päivä oikeesti niin kuin mieti. Ei sitä voi. Sun on pakko tehdä työ sillalaila hyvin ja luottaa siihen, että jos jotain ihan hullusti käy, niin vakuutuksen kattaa sen. Tällei ihan leikillä.”

4.6 Koulutus ja työskentelyvalmiudet

Koulutusta Sarbanes – Oxley lain tiimoilta on järjestetty paljon. Se koostuu jossain määrin lähiopetuksesta, mutta pääasiassa verkossa suoritettavista itseopiskelupaketeista. Koulutusta on sekä pakollista että vapaaehtoista. Pakollisten koulutuspakettien suorittaminen on ehto tilintarkastajan osallistumiselle Sarbanes – Oxley tarkastuksiin. Vapaaehtoisten koulutuspakettien tekeminen on tilintarkastajan omassa harkinnassa. Varsinaista koulutusta sekä erilaisia seminaareja Sarbanes – Oxley asian tiimoilta järjestetään jonkun verran paikallisesti Suomessa, mutta enemmänkin ulkomailla. Tämä rajaa aika paljon tilintarkastajien mahdollisuuksia osallistua näihin tapahtumiin. Paljon kouluttautumisesta ja uusien asioiden opettelusta on tilintarkastajien omilla harteilla, eikä aina aikaa löydy uusien asioiden opettelulle. Olemassa olevat vastuut ja tehtävät tahtovat tilintarkastajien mielestä viedä kaiken ajan. Tilintarkastajat kokevat haasteelliseksi yhdistää koulutuksen ja uuden oppimisen sekä normaalien töiden yhteensovittamisen.

”Meillä on sisäiset koulutukset, järjestelmäkoulutusta, kansainvälisiä kursseja, kansallisia kursseja. Ja sitten työn kautta oppii.”

”Osa koulutuksesta on netin välityksellä, osa on yhdistetty, että on luokkaopetusta.”

"Meillä on jatkuvaa koulutusta. Se vaatii tietenkin itseltään. Sä luet ja pysyt mukana ja olet ite aktiivinen. Ja sulla on sen tyyppisiä asiakkaita jotka vaatii sitä."

"Laki on niin uusi ja siihen on koulutusta tarjolla lähinnä USA:ssa. Tällä hetkellä valmiudet eivät ole hyvät."

Sarbanes – Oxley lakia käsittelevää materiaalia on erittäin paljon ja sitä tulee, kuten eräs haastateltavista sanoi, *"tuutin täydeltä"*. Tästä informaatiotulvasta relevantin informaation löytäminen onkin erittäin haasteellista. Lukuisia Sarbanes – Oxley lakia käsitteleviä pieniä *"sähköisiä foorumeita"* onkin muodostunut oma-aloitteellisesti tiettyjen ongelmien ja ennen kaikkea henkilöiden ympärille. Verkostoituminen oman alan ihmisten kanssa nousi haastatteluissa tärkeäksi apuvälineeksi, kun tilintarkastaja kohtaa uusia asioita ja ongelmia. Omista verkostoista on helppo hakea tietoa käsillä oleviin ongelmiin, eikä kaikkea saatavilla olevaa materiaalia tarvitse käydä läpi. Suomalaiset Yhdysvalloissa listautuneet yhtiöt tulevat vuoden jäljessä Sarbanes – Oxley implementoinnissa. Tästä syystä suomalaiset tilintarkastajat saavat hyvää tietoa yhdysvaltalaisilta kollegoiltaan esimerkiksi asioista, jotka he ovat kokeneet ongelmallisina.

"Selvänä puutteena mä nään, että kun on hirveesti töitä. Tota materiaalia on niin paljon, hyvää materiaalia on paljon. Ihan oikeasti pitäis olla enemmän aikaa lukea."

"Meillä on tällänen SEC-SOX-deski, keskustelufoorumi. Meillä on kokeneempia ihmisiä siinä noin 15 ja aina kun laissa tulee jotain uutta, me käydään se siellä läpi."

Pääsääntöisesti haastateltavat kokivat Sarbanes – Oxley valmiudet hyväksi, mutta vastakkainen mielipide sai myös kannatusta. Omien valmiuksien arvioinnissa oli havaittavissa vastaavuutta työvastuiden kanssa. Tilintarkastajat, jotka joutuivat työskentelemään paljon Sarbanes – Oxley asioiden parissa, kokivat valmiutensa myös hyväksi. Vastaavasti satunnaisesti Sarbanes – Oxley asioissa mukana oleva tunti tarvitsevan lisää koulutusta.

4.7 Sarbanes – Oxley lain vaikutuksesta aiheutuneita muita muutoksia.

Tässä kohdassa käsitellään niitä asioita, jotka tilintarkastajien mielestä muuttuivat Sarbanes – Oxley lain vaikutuksesta, mutta joita eivät haastattelujen teemat kattaneet.

Tilintarkastajat olivat helpottuneita, kun Sarbanes – Oxley lain vaatimuksille saatiin vuoden lisäaika. Euroopassa ja Suomessa suurena muutostyönä on juuri ollut IAS, joten ilmeisesti Yhdysvalloissa oltiin sitä mieltä, että kaksi suurta muutosta yhtä aikaa on liian kova rasitus yrityksille. Näin ollen Eurooppa hyötyy myös tiedollisesti Sarbanes – Oxley lain toteutuksista, kun suurimmat lain implementointivaikeudet on jo selvitetty Yhdysvalloissa. Tilintarkastajille tämä yhtä aikaa tehtävä IAS ja Sarbanes – Oxley työ on jatkuvaa kamppailua siitä, että tietää mitä molemmissa sanotaan ja vaaditaan.

”Mehän oltiin kaikki, et ihanaa. Me saatiin vuosi lisäaikaa.”

Haastatteluissa korostui tilintarkastuskomitean kasvanut vastuu ja valvonta tilintarkastuksesta. Tilintarkastuskomitean läsnäolo läpi koko tarkastustoiminnan on aiheuttanut tilintarkastajille lisää hallinnollista työtä ja yhdessä PCAOB:n valvonnan kanssa tilintarkastajat tuntevat olevansa *”suurennuslasin alla”*.

”Audit Comitee - työ on kasvanut valtavasti.”

Sisäiset kontrollit ovat yksi suurimmista Sarbanes – Oxley lain muutoskohteista, mutta itse sisäisten kontrollien tarkastaminen ei kuitenkaan ole tilintarkastajien mielestä muuttunut paljoa. Sisäisten kontrollien tarkastamiseen on lain myötä tullut vain tarkemmat säännöt. Yrityksissä, joissa näitä tarkastuksia on tehty, tämä samankaltaisuus on yllättänyt. Kyseessä ei ollutkaan mikään aivan uusi asia. Tarkemman tarkastuksen myötä tilintarkastajien ja yrityksen johdon tietämys tarkastettavista yrityksistä on kasvanut ja tarkastukseen käytetty aikamäärä on myös kasvanut.

"Laatu paranee se on ihan selvä."

Sarbanes – Oxley laki vaatii tilintarkastajan antamaan tilinpäätöksessä lausunnon, jossa tilintarkastaja arvioi johdon arvion yrityksen taloudelliseen raportointiin liittyvien sisäisten kontrollien tehokkuudesta. Lisäksi tilintarkastajan pitää antaa oma itsenäinen arvio taloudellisen raportointiin liittyvien kontrollien tehokkuudesta. Tilintarkastajien mukaan tämä on vaikuttanut sisäisten kontrollien tarkastamisessa siten, että tilintarkastajan on pakko tarkistaa asioita laajemmin kuin riskilähtöisesti ajatellen tilintarkastaja olisi tarkastuksen aikaisemmin tehnyt. Tämäkin on lisännyt tilintarkastajan työmäärää.

Rotaatiovaatimuksien takia tilintarkastustiimien rakennetta joudutaan miettimään tilintarkastusyhteisöissä tarkemmin. Tiimin tietotaidon säilymisen varmistamiseksi henkilökiertoa suunnitellaan vuosittain. Täten päätarkastajan kierto pystytään hoitamaan ilman tietotaidon menetystä ja tiimin ammattitaito pysyy hyvänä.

"Tämä on hallittu rotaatio. Sitä aletaan suunnittelemaan jo pari vuotta etukäteen ja ajetaan uusi partneri pikkuhiljaa sisään."

Tilintarkastus on siirtynyt entistä enemmän itse suorittaville pisteille. Käydään perinteisen pääkonttorin lisäksi tarkastamassa yrityksen jokapäiväisiä toimintoja. Kontrollien toimivuuden tarkistus ja testaus pakottaa tilintarkastajat menemään mittauspisteisiin ja varmistamaan systeemien toiminta. Suorituksia ja ohjeistusten toteuttamista tarkastuksessa pitää myös valvoa paikan päällä. Tämä on erään tilintarkastajan mukaan lisännyt globaalisuutta.

"Tää sox vie väistämättä tehtaan lattialle."

Yksi esiin noussut ja muuttunut asia on Whistleblower (ilmianto) säännöstö. Sen on katsottu koskevan myös tilintarkastajia. Haastatteluissa tilintarkastajat sanoivat joutuvansa ottamaan kantaa yrityksen "Code of Conduct" sääntöihin. Tilintarkastajalta vaaditaan selvitys siitä, onko yritys ottanut eettiset toimintaohjeet käyttöönsä ja minkälaiset ne ovat. Jos yritys ei ole ottanut ohjeita käyttöönsä, pitää

olla selvitys siitä, miksi yritys ei ole niin toiminut. Tämän on myös katsottu lisäävän tilintarkastajan työmäärää.

Tilintarkastusyhteisöjen sisäiseen koulutukseen on lain vaikutuksesta lisätty Sarbanes – Oxley opetusta. Lain vaikutukset näkyvät myös tilintarkastusmetodologiassa, jonne on sisällytetty sisäisten kontrollien tarkastus osaksi normaalia tarkastusta. Sarbanes – Oxley on myös löytänyt tiensä tilintarkastuskäsikirjoihin, vaikka laki ei kaikkea tarkastustoimintaa koskekaan. Varsinkin sisäisten kontrollien tarkistamista koskevaa säännöstöä on alettu soveltaa muussa kuin Sarbanes – Oxley tarkastuksessa.

Ensimmäisiä tytäryritystarkastuksia tehdään tänä keväänä Sarbanes – Oxley lain mukaisin ohjein. Sarbanes – Oxley tarkastukset tehdään aina omana erillisenä tarkastuspakettina ja sen laajuus riippuu emoyhtiön ohjeistuksesta. Tytäryhtiön tarkastuslaajuus riippuu siitä, mikä sen tärkeys on suhteesta koko konserniin. Mitä suurempi rooli tytäryrityksellä konsernin toiminnoissa on, sitä laajempi ja tarkempi on se tarkastuspaketti, jonka tilintarkastajat joutuvat tekemään.

4.8 Tilintarkastajien ajatuksia tulevaisuuden kehityksestä

Haastateltavien mielestä Sarbanes – Oxley tyyppinen lainsäädäntö tulee vaikuttamaan myös EU-lainsäädäntöön sekä mahdollisesti myös kansallisiin lakeihin. Haastateltavat tilintarkastajat toivoivat, että Euroopassa vastaava lainsäädäntö ei olisi aivan niin yksityiskohtaista kuin se Yhdysvalloissa nyt on. Samoin uskottiin ja toivottiin, että Eurooppaan tulee IAS – säädöksiä valvomaan oma toimielin. Tällä hetkellä kyseistä organisaatiota ei ole. Suomen tilintarkastusta koskeva lainsäädäntö odottaa erään tilintarkastajan mukaan EU lainsäädännön valmistumista. Sarbanes – Oxley laki antoi painetta myös Euroopassa tehdä vastaavanlainen säännöstö. Mikäli Eurooppaan ei vastaavaa lainsäädäntöä tule, on erään haastateltavan mielestä mahdollista, että yritykset jakaantuvat eriarvoisiksi. Yhdysvaltoihin on listautuneena kaikki Sarbanes – Oxley vaatimukset täyttävät yritykset. Ne, jotka eivät halua tai voi täyttää näitä tiukkoja vaatimuksia, ovat listautuneet löysempiä vaatimuksia vaativaan

Eurooppaan. Syntyykö tästä jako parempien ja huonompien yritysten pörssiin? Tuleeko Euroopasta ”*second choice*” yrityksille?

”...Lontoossa Sox-konferenssissa mietittiin, et Euroopasta tulee semmonen second choice... et jos Eurooppa ei tee jotain vähän ees sinnepäin ees vastaavaa.”

Tilintarkastajat kertoivat useiden yritysten harkitsevan pois lähtöä Yhdysvalloista. Eräs haastateltavista kertoi myös, että ”*delistaus*” (yrityksen osakkeiden poistaminen pörssin listoilta) säännöt ovat Yhdysvalloissa tiukat ja pois lähteminen ei aina ole helppoa. Erään haastateltavan mukaan eräs sääntö on esimerkiksi se, että ”*delistaus*” ei onnistu jos yrityksen osakkeita on yli kolmensadan eri tahon omistuksessa. Kolmesataa piensijoittajaa voi siis pitää miljardiyrityksen listautuneena Yhdysvaltoihin vastoin yrityksen tai osake-enemmistön tahtoa.

”...mitä framilla tässä on lain myötä, niin se on delistaus, eli lähetääkö jenkistä pois vielä kun voi.”

Haastateltavien mielestä tilintarkastajat tulevat jakautumaan kahteen osaan. Toiset jäävät tarkastamaan kansallisen lain mukaan yrityksiä ja toiset siirtyvät tarkastamaan Sarbanes – Oxley lain mukaan yrityksiä. Perinteisesti tilintarkastajan pätevyys on mitattu sillä, kuinka kauan tilintarkastuksia hän on tehnyt. Tällä hetkellä Sarbanes – Oxley huippuasiantuntijaksi pääseminen ei kuitenkaan kestä kauaa Suomessa.

Tilintarkastajat odottavat, että Sarbanes – Oxley tarkastus tulee tulevina vuosina helpottumaan. Sisäiset kontrollit on siihen mennessä jo rakennettu, ja niiden toimivuus on jo testattu. Erään arvion mukaan Sarbanes – Oxley tarkastustyön määrä tulee laskemaan jopa 40 prosenttia ensimmäisen Sarbanes – Oxley vuoden jälkeen. Tilintarkastajat myös uskovat ja toivovat, että ensimmäisen vuoden ”*by the book*” tyyppinen pikkutarkka tarkastustoiminta muuttuisi enemmän riskilähtöiseksi, ”*normaaliksi*” tarkastukseksi. Eräs haastateltu uskoo myös sisäisten kontrollien tarkastamisen ja tilinpäätöksen tarkastamisen yhdistyvän yhdeksi kokonaisuudeksi.

”Kyllähän tän täytyy jollakin tavalla järkevöityä, mut siitähän ei oo mitää varmaa miten paljon.”

Tilintarkastajien toiminta on muuttunut viime aikoina enemmän ja enemmän asiakaslähtöiseksi. Sarbanes – Oxley lain vaikutuksesta toiminnan kehitys nähdään vielä enemmän syventyvän. Erään tilintarkastajan mukaan on erittäin vaikeaa toimia aktiivisesti edes kahdessa isossa Sarbanes – Oxley tarkastuksessa mukana. Yksi haastateltavista oli niin varovainen, ettei lähtenyt spekuloidaan tulevaisuuden kehitystä ollenkaan. Hän totesi vain:

” Sitä pitää vielä vähän katsoa mitä siellä jenkkilässä tapahtuu. Sitä kauttahan se tännekin valuu.”

4.9 Tilintarkastajien arviot Sarbanes – Oxley laista

Pääsääntöisesti tilintarkastajien asenteet Sarbanes – Oxley lain tuomia muutoksia kohtaan oli positiivisia. Tilintarkastajat uskoivat myös yritysten näkevän lain hyödyllisenä pidemmällä aikavälillä. Tilinpäätösinformaation laatu paranee ja väärinkäytösten mahdollisuudet pienenevät. Yrityksissä on hyödyllistä tietää oman toiminnan riskitekijät ja saada niihin toimivat kontrollit. Tilintarkastajalle on myös turvallisempaa, että kontrollit ovat toimivia. Se vähentää tilintarkastusriskiä. Suomalaisissa yrityksissä on löytynyt mittavia puutteita riskienhallinnassa, mikä on tuntunut yllättävän kyseisen haastateltavan. On kuitenkin hyvä, että puutteet ovat löytyneet ennen kuin mitään vakavaa on sattunut.

”On ihan tervettä katsoa ne kontrollit läpi ja miettii ne läpi. Se on jokaiselle yritykselle ihan hyvä asia ja tilintarkastajalle turvallisempaa, että ne toimii.”

Tilintarkastajat näkivät Sarbanes – Oxley laissa lukuisia negatiivisia asioita. Kokonaisuutena sitä arvioitiin liian pikkutarkaksi, erittäin työlääksi sekä osittain ylilyödyksi. Lain vaatimuksien täyttäminen vaatii runsaasti aikaa sekä tilintarkastusyhteisöiltä että tilintarkastajilta. Yritysten osalta laki ei anna tarkkoja ohjeita, kuinka ja miten sisäiset kontrollit tulisi luoda. Tilintarkastajille sitä vastoin on annettu varsin yksityiskohtaiset ohjeet ja standardit, kuinka sisäisiä kontroleja tulee

tarkastaa. SEC on haastateltavien mukaan halunnut viestittää tällä löysyydellä sitä, että ei ole olemassa vain yhtä ja oikeaa tapaa tehdä sisäisiä kontroleja ja siten antaa yrityksille liikkumatilaa. Tämä on johtanut siihen, että yritykset ovat joutuneet opettelemaan tilintarkastussäännöstöjä, jotta he tietäisivät, minkälaisia järjestelmiä heiltä vaaditaan. Tämä ei ole tuntunut hyvältä ajatukselta erään tilintarkastajan mielestä.

”Yrityksille tämä on hirvittävän vapaa. Siinä vaan lukee että tarvitsee olla tarpeeksi sitä ja tätä. Se vie hassuun tilanteeseen että yritykset alkavat lukemaan tilintarkastusstandardeja, jotta ne tietää minkälaisia järjestelmien tulee olla.”

Suurimmaksi haitaksi tilintarkastajat kuitenkin kokevat massiivisen dokumentoinnin. Se on vaikuttanut niin yrityksiä kuin tilintarkastusyhteisöjenkin koko toimintaa. Hallinnollisen työn lisäyksen lisäksi pitäisi pystyä tekemään kaikki normaalit työt. Tämä on kasvattanut henkilöstön työtaakkaa. Kasvaneiden kustannusten ja tehokkaiden työtuntien menetyksen kautta pienentyneet myyntitulot vaikuttavat yrityksen tulokseen. Lopullisia arvioita Sarbanes – Oxley lain kokonaiskustannuksista ei vielä ole, mutta niiden uskotaan olevan erittäin suuret.

”Tietyllä tavalla Sarbanes – Oxley:ssä mennään vähän ylikin. Aikaa käytetään enemmän tommoseen pakolliseen, eikä niihin asioihin mihin pitäisi katsoa.”

”Välillä tulee semmoinen tunne, että kaikkien tulee täyttää vaan semmosia lippuja ja lappuja vaan sen asian vuoksi jota tehdään. Että loppujen lopuksi onko siinä se hyöty niin suuri kun sillä haetaan.”

”On paljon niiku hyvää, mut jotenkin tää järkevöityy tästä, nyt tää vie niin valtavasti aikaa organisaatiolta.”

4.10 Esille nousseita erilliskysymyksiä

4.10.1 Sarbanes – Oxley lain kustannukset

Tämän vuoden huhtikuussa SEC järjesti keskustelutilaisuuden, jossa yksi isoimmista käsiteltävistä asioista oli kustannusten kasvu. Niin tilintarkastajat kuin yrityksen edustajat pitivät kustannusten kasvua suurena Sarbanes – Oxley lain ongelmana. Lain implementointi on tullut yrityksille ja tilintarkastusyhteisöille erittäin kalliiksi. SEC on lupailut erään tilintarkastajan mukaan lisää joustavuutta siten, että järjestelmää muutetaan riskilähtoisemmäksi. Tilintarkastus kohdentuisi tällöin enemmän niihin osa-alueisiin, joita pidetään yrityksessä enemmän riskialttiina. Tällä tavalla pyritäisiin pienentämään kustannuksia. SEC:n uudistunut toiminta-ajatus on ollut myös tilintarkastajien toiveena.

”...on jo tullut SEC:ltä ja PCAOB:ltä palautetta ja ne on nyt sitten enemmän yrittänyt tulla tähän riskilähtöiseen lähestymistapaan, et ei niinku mennä ”by the book” niiku, et on siihen syyllistetty ja kun on ensimmäisen kerran tehty, niin on yritetty tehdä kaikkien sääntöjen mukaisesti. Ni nyt enemmän on yritetty saada joustavuutta, et ne kustannukset pysyisivät kasassa.”

Tilintarkastusyhteisöissä kohonneet kustannukset ovat johtuneet sekä ulkoisen että sisäisen työn lisääntymisestä. Sisäisesti dokumentointivaatimukset ja pakolliset selvitystyöt riippumattomuuden varmistamiseksi ovat kasvattaneet kustannuksia. Pakollisen hallinnollisen työn lisääntyminen yhdessä uusien raportointi- ja tarkastusvaatimuksien kanssa on kasvattanut tilintarkastajien työtaakkaa ja siten nostattanut kustannuksia.

”Valtavia sisäisiä kustannuksia.”

”Se tuo aika paljon hallinnollista työtä. Se ei ole suoraan asiakastyötä, mutta kyllähän sekin työllistää, kun sun pitää tsekata saako nää työt tehdä ja sieltä pitää saada hyväksynnät, se menee ympäri maailman nää kaikki. Se on iso prosessi. Se on tuonut hallinnollista työtä.”

”Sillä tavalla se nostaa tilintarkastuksen kustannuksia, koska meille tulee paljon tollaista pakollista, mikä ei suoraan näy asiakkaille päin.”

Tämä kaikki on vaikuttanut siihen, että tilintarkastuspalkkioihin on kohdistunut hintapaineita. Toinen merkittävä tilintarkastuksen kannattavuutta heikentävä tekijä on ollut koventunut kilpailu. Lain vaikutuksesta yritykset ovat alkaneet kilpailuttamaan tilintarkastuksia enemmän. Myös konsultointipalveluiden uudelleen jakautuminen on lisännyt tarjouskilpailua.

Yksi haastateltavista uskoo kuitenkin pahimman olevan jo takana. Sarbanes – Oxley osajista on resurssipula, kun sekä tilintarkastusyhteisöt että yritykset rekrytoivat ammattilaisia yhtä aikaa. Tästä syystä tilintarkastusyhteisöjen tuottamien palvelujen hinnat ovat lähteneet pikkuhiljaa nousemaan.

”Meillä on aika kova tää hintapaine tässä ollut tällä hetkellä. Kilpailu on ollut kovaa, mutta luulen että maailmalla se on mennyt jo ohi tai pahin hintapaine on ohi. Siellä on sen verran resurssipulaa ja muutenkin siellä pitää saada asiat tehtyä, että hinnat on lähtenyt nousuun.”

4.10.2 Suomalaisen Sarbanes – Oxley lain vaikutuspiiriin kuuluvien tytäryritysten tarkastus.

Tytäryritysten tarkastaminen lähtee emoyhtiöstä. Emoyhtiössä tytäryritykset kategorisoidaan sen mukaan, kuinka oleellisia ne ovat koko konsernin toiminnalle. Konsernin kannalta merkityksellisemmät tytäryritykset tarkastetaan tarkemmin kuin merkityksettömät. Sarbanes – Oxley tarkastuksessa emoyhtiön tarkastajat määrittävät, mitä mistäkin tytäryrityksestä tarkastetaan. Suomessa suureksi yritykseksi luokiteltu tytäryritys voi Sarbanes – Oxley tarkastuksessa olla täysin merkityksetön konsernin kannalta ja sama pätee toisin päin. Pieni suomalainen tytäryritys voi joutua tekemään laajat Sarbanes – Oxley raportit, koska se on erittäin tärkeä osa konsernia. Joissakin tapauksissa tytäryritys voidaan katsoa niin pieneksi merkitykseltään, että sen toimintoja ei tarkasteta ollenkaan Sarbanes – Oxley lain

mukaan. Tällainen tytäryhtiö tarkastetaan silloin vain paikallisen lainsäädännön mukaan.

”Jos sulla on hirveän pieni tytäryhtiö, se ei edes vaikuta konsernin lukuihin... Silloin saattaa tulla vaikka ohje, että tehkää ”editorial audit” [paikallisen lainsäädännön mukaan] eli tää suomalainen.”

”Tytäryhtiö, joka on aika suuri siinä konsernissa. Siitä tulee aika laaja tarkastuskokonaisuus, mikä pitää sitten tehdä.”

Eräs haastateltavista tilintarkastajista kiinnitti tytäryritystarkastuksissa huomiota kontrollienpuutedokumentointiin. Sillä tarkoitetaan sitä, että tytäryrityksen pieneksi koettu kontrollienpuute jää tai jätetään raportoimatta, koska kyseinen kontrollinpuute on tytäryrityksessä pieni ja epäoleellinen asia. Tällöin on vaarana, että sama toistuu muiden saman konsernin pienten tytäryritysten kohdalla. Siitä voi seurata, että yhdessä tytäryrityksessä merkityksettömäksi koettu kontrollinpuute kasvaa koko konsernin kohdalla merkitykselliseksi materiaalivirheeksi. Emoyhtiön päätarkastajan rooli tarkastuksen koordinoijana ja viimeisenä varmistajana on kasvanut entisestään.

”Kontrollipuutedokumentointi on hyvin vaikeaa.”

Suomalaisten tytäryhtiöiden kohdalla työmäärä on jopa kaksinkertaistunut, kun se on joutunut Sarbanes – Oxley tarkastuksen piiriin. Tytäryhtiötarkastukseen on tullut lukuisia uusia ja vaikeita osia. Tytäryritystarkastuksen katsotaankin vaativan ammattitaitoa ja tiivistä yhteistyötä emoyhtiön tarkastajien kanssa. Paikoitellen tytäryhtiötarkastuksissa on löydetty suuria puutteita sisäisissä kontrolleissa. Eräessä esimerkissä pientä tytäryritystä on tarkastettu saman tilintarkastusyhteisön toimesta 10-15 vuotta ja sitä pidettiin *”ihan hyvänä yhtiönä”*. Kyseinen tytäryritys joutui Sarbanes – Oxley tarkastuksen piiriin ja sen sisäisistä kontrolleista löytyi *”karmea litania”* asioita, joita piti alkaa korjata.

”Mä näin tilaston jenkeistä, siinä päässä siitä kontrolleista pitää antaa lausunto, niin 12-13% yrityksistä ei ollut saanut puhdasta lausuntoa sisäisistä kontrolleista.”

4.10.3 Tilintarkastajien rotaatio- ja rekrytointivaatimukset

Rotaatiovaatimukset ovat pakottaneet tilintarkastusyhteisöt suunnittelemaan toimintaansa tarkemmin. Tilintarkastus on tiimityötä, jossa apuna käytetään eri tiiminjäsenten erikoisosaamista. Päättävä tarkastajan vaihtaminen viiden vuoden välein vaatii sen, että uutta päättävää tarkastajaa pitää alkaa kouluttaa tehtävänsä hyvissä ajoin.

”...tää tilintarkastus perustuu tiimityöhön totaalisesti.”

”...kun tiedetään, et on tää rotaatio, niin sitä ruvetaan hallitusti tekemään jo pari vuotta ennen... sinne tuodaan uus partneri ja se ajetaan sinne sisään pikkuhiljaa...”

Rekrytointisäädösten pitkäaikaisia vaikutuksia ei vielä osattu arvioida. Tällä hetkellä asiakkaan palvelukseen siirtymistä ohjaa tilintarkastusyhteisön sisäiset säännöt. Sarbanes – Oxley laki asettaa tarkastukseen osallistuvalla tilintarkastajalla vuoden karenssiajan, jos tilintarkastaja siirtyy tarkastamansa yrityksen johtotehtäviin. Tilintarkastaja saa siirtyä asiakasyrityksen johtotehtäviin välittömästi, mutta sen jälkeen tilintarkastusyhteisö, josta tilintarkastaja yritykseen siirtyi, ei saa suorittaa tilintarkastusta kyseiseen yritykseen vuoteen.

”...tilintarkastusyhtiöillä voi olla sisäiset säännöt, jotka kieltää sen [rekrytointin asiakasyritykseen].”

Kolmen tilintarkastajan mukaan yritykset ja tilintarkastusyhteisöt ovat rekrytoineet lisää työvoimaa juuri Sarbanes – Oxley lain vaatimuksien implementointiin. Lisääntynyt työmäärä on näkynyt aktiivisena rekrytointina ja konsultointi palveluksien ostoina. Eräs haastateltava sanoi Sarbanes – Oxley lain koskevan ensisijaisesti yrityksiä ja vasta toissijaisesti tilintarkastajia. Yritykset ensin luovat sisäiset kontrollijärjestelmät ja tilintarkastajat tarkistavat nämä sitten jälkikäteen. Tilintarkastusyhteisöt tarjoavat kuitenkin yrityksille konsultointina sisäisten kontrollien rakentamista, joten Sarbanes – Oxley laki koskettaa tältä osin sekä yrityksiä että tilintarkastusyhteisöjä yhtäaikaaisesti.

"On mun mielestä hirveen tärkeitä, et yritys ei oo konsulttien varassa ikuisesti täysin vaan kyllä sen pitää siellä olla se knowledge ja vahva johtaminen yrityksen puolelta ja sitten meiltä meidän puolella."

4.10.4 Sarbanes – Oxley lain vaikutukset muuhun tarkastustoimintaan

Eräs haastateltavista arvioi Sarbanes – Oxley lain koskettavan suurinta osaa kyseisen tilintarkastusyhteisön tilintarkastajista. Tilintarkastuspuolella lähes jokaisella oli joku tytäryhtiötarkastus käynnissä, missä tehdään Sarbanes – Oxley tarkastusta. Konsulttipuolella tällä hetkellä tehdään paljon töitä sisäisten kontrollien parissa ja sisäiset tukitoiminnot auttavat tilintarkastajia, konsultteja sekä johtoa suoriutumaan Sarbanes – Oxley muutoksista.

"...kyllä se koskettaa aika suurta osaa jollain tavalla."

Erään tilintarkastajan mielestä Sarbanes – Oxley lain vaikutukset ovat jo koskettaneet muitakin yrityksiä kuin Sarbanes – Oxley laki suoranaisesti vaatii. Sisäisiä kontrolleja on alettu katsoa kauttaaltaan tarkastuksissa ja yrityksissä aktiivisemmin. Vaikutuskanavana näille muutoksille on monessa tapauksessa ollut yritysten toimintatapaohjeistukset ja eettiset ohjeet. Haastateltavan mukaan pitkällä aikavälillä Sarbanes – Oxley lain vaikutukset tulevat laajenemaan huomattavasti.

"Nää kontrolli asiat ovat supisuomalaisissa yrityksissä ovat ihan eritavalla pöydällä kuin ennen."

"Sillä lailla maailma on niin pieni nykyään. Kaikki heijastuu joka paikkaan."

5 TULOKSET

Tässä luvussa tiivistämme haastatteluaineiston, tilintarkastusyhteisöjen tuottaman aineiston ja Sarbanes – Oxley lain tuloksiksi. Tulee huomata, että tässä tulostenkäsittelymuodossa yksittäinen lakipykälä heijastuu useampaan kokonaisuuteen. Tämän johdosta joitakin pykäläiä on käsitelty useamman kerran. Merkittävimmät Sarbanes – Oxley lain tuomat muutokset ovat koottuina tämän luvun lopussa Taulukossa 1 ja Taulukossa 2.

5.1 Tilintarkastustyön muutokset

Aikaisemmin rahoitusmarkkinat odottivat tilintarkastajien työltä enemmän kuin laki heiltä edellytti ja vaati. Yksi Sarbanes – Oxley lain tarkoituksista on pienentää tätä tilintarkastuksen odotuskuilua. Lain seurauksena tilintarkastajien vastuut ovat koventuneet ja samoin myös mahdollisuudet tuottaa monipuolisempaa ja laadukkaampaa tilinpäätösinformaatiota. Toisaalta lain seurauksena rahoitusmarkkinat tietävät paremmin, mikä on tilintarkastustyön todellinen arvo.

Suunnittelun merkitys on entisestään kasvanut. SOX201 mukaan tuomat kielletyt palvelut vaativat sen, että tilintarkastaja ja tilintarkastuskomitea joutuvat tarkemmin suunnitteluvaiheessa miettimään, mitä voidaan tehdä ja mitä ei. Monet tilintarkastuskomiteat ovatkin ottaneet käyttöön niin sanotun framework - mallin, jossa tilintarkastaja ja tilintarkastuskomitea yhdessä suunnittelevat vuoden alussa rajat palveluista, joita tarkastaja oman harkintansa mukaan käyttää. Huomattavaa on, että uuden lain seurauksena tilintarkastusyhteisöjen suorittama verokonsultointi on edelleen sallittua.

SOX404 ja AS2 vaatii sen, että tilintarkastajan on entistä tarkemmin suunniteltava ajankäyttönsä. Vaatimusten mukaan tarkastajan on testattava kontroleja koko tilikauden ajan. Ei riitä, että vuoden lopulla testataan kontrollien toimivuus. Sisäisten

kontrollien tarkastaminen tulee vaatimaan aikaa, joten tarkastajan on hyvin tarkkaan suunniteltava myös muun tarkastuksen aikataulutus.

Tilintarkastajan hallinnollinen työ on lisääntynyt huomattavasti. Mitä vastuullisemmassa asemassa tarkastaja on tilintarkastusryhmässä, sitä enemmän hän joutuu työskentelemään hallinnollisen työn parissa. SOX201 kielletyt palvelut, tilintarkastajan riippumattomuus, palkkioraportointi (SOX202), ”*audit complete*” -raportointi sekä kaikki muut riippumattomuusasioiden tarkistamiset aiheuttavat paljon hallinnollista työtä.

SOX103:n ja AS3:n vaatimat uudet dokumentointivaatimukset lisäävät tilintarkastajien työtä huomattavasti. Vaatimuksena on yksityiskohtainen tarkastustyön todentaminen, joka voi viedä huomattavan osan tilintarkastukseen käytettävästä ajasta. SOX104 mahdollistama tilintarkastusyhteisöjen ulkopuolinen tarkastaminen voi johtaa siihen, että tilintarkastus tehdään entistä tiukemmin ja käyttäen niin sanottua toista mielipidettä lausunnon antamiseen. Tällöin tilintarkastuksen suorittamista voi arvioida kilpaileva tilintarkastusyhteisö ja yrityksellä on mahdollisuus valita useammasta tilintarkastuslausunnosta mieleisensä lausunto.

5.2 Riippumattomuus ja tilintarkastuskomitea

On havaittavissa, että aineistomme sisältää paljon keskustelua riippumattomuudesta. Tämä johtuu siitä, että Sarbanes – Oxley laki on tehty palauttamaan sijoittajien ja yhteiskunnan luottamus yritystoimintaan, tilintarkastajiin ja rahoitusmarkkinoihin. Riippumattomuuden korostaminen on saanut tilintarkastusyhteisöissä lämpimän vastaanoton. Luotettavan informaation julkistaminen on tilintarkastusyhteisöjen mielestä edellytys yhteiskunnan luottamuksen vahvistamiselle.

Uutena asiana riippumattomuuteen on tullut entistä tarkempi kiellettyjen palveluiden lista (SOX201). Tämä on johtanut edelleen jatkuvaan muutosprosessiin, jossa tilintarkastusyhteisöt suorittavat organisaatiomuutoksia kohdatakseen uudet vaatimukset. SOX203:n vaatima tilintarkastajan rotaatio on täysin uusi asia. Tämän

johdosta tilintarkastusyhteisöt joutuvat suunnittelemaan henkilöstönsä kierron entistä tarkemmin. Uutena asiana lain mukana on tullut myös SOX206:n vaatima vuoden karenssiaika, jos tilintarkastaja siirtyy tarkastamansa yrityksen palvelukseen. Tällöin tilintarkastusyhteisö ei saa tarkastaa kyseistä yritystä.

Sarbanes – Oxley lain vaikutuksesta on tilintarkastuskomitean merkitys kasvanut entisestään. Komiteasta on tullut läheinen työpari tilintarkastajalle. Komitea valvoo ja ohjaa koko tilintarkastusprosessia tilintarkastajan valinnasta mahdollisten puutteiden korjaamiseen ja erimielisyyksien ratkaisemiseen. SEC on myös ehdottanut, että tilintarkastuskomitean tulisi käyttää samaa valtaa sisäisiin tarkastajiin, mitä se käyttää ulkopuolisiin riippumattomiin tilintarkastajiin. Tämä muuttaa yrityksen johtamisympäristöä merkittävästi.

Sarbanes – Oxley lain lähtökohtana on ollut korostaa tilintarkastajan riippumattomuutta ja se on näkynyt läpi kaikkien muutosten. Tilintarkastajien tarkentuneella valvonnalla, suurentuneella vastuulla ja koventuneilla vaatimuksilla pyritään vahvistamaan rahoitusmarkkinoiden luottamusta tilintarkastajiin ja heidän tuottamaan informaatioon. Riippumattomuussäädöksillä pyritään parantamaan luottamusta tilintarkastajan tuottamaan informaatioon sekä lisäämään läpinäkyvyyttä.

5.3 Sisäiset kontrollit

Tehokkaiden sisäisten kontrollien luomis- ja kuvaamisprosessi (SOX404, AS2) on lisännyt tilintarkastusyhteisöjen konsultointipalveluiden kysyntää. Yritykset ovat aktiivisesti ottaneet tilintarkastusyhteisöt mukaan sisäisten kontrollien kehittämiseen ja kuvauksen tekemiseen. Kiellettyjen palveluiden lisääntyminen on myös jakanut markkinoita uudelleen konsultointipalveluiden osalta. Uutena asiana on tullut myös SOX302:n vaatima yrityksen johdon vakuutus siitä, että taloudellinen informaatio ei sisällä mitään oleellisia virheitä.

Suurin muutos, mitä Sarbanes – Oxley laki ehkä on tuonut mukanaan, on sisäisten kontrollien luominen, kuvaaminen ja tarkastaminen (SOX404). Yritys on vastuussa

siitä, että kontrollit toimivat tehokkaasti. Lain mukaan yrityksen johto antaa vakuutuksen siitä, että kontrollit toimivat. Tilintarkastajan vastuulle jää arvio siitä, onko johdon vakuutus oikeellinen. Tämä luonnollisesti tarkoittaa sitä, että tilintarkastaja joutuu läpikäymään kontrollit ja testaamaan niitä runsaasti. Työmäärän kasvu on merkittävä. Yhdysvalloista on tietoja, että työtä olisi jopa 40 prosenttia enemmän kuin ennen. Aikaisemminkin tilintarkastaja on tarkastanut sisäisiä kontrolleja, mutta vain siinä laajuudessa kuin hän on katsonut sen tarpeelliseksi tarkastaessaan tilinpäätöksen lainmukaisuutta. Nyt sisäisten kontrollien tarkastaminen ja niiden toimivuuden arvioiminen on lain määräys.

5.4 Muita muutoksia

Tilintarkastusyhteisöt joutuvat suunnittelemaan asiakashankintansa tarkemmin uuden lain mukaan. Kielletyt palvelut toisaalta vähentävät vanhoille asiakkaille tarjottavien palvelujen määrää, mutta toisaalta markkinoilla on uusia asiakkaita enemmän tarjolla. Tilintarkastusyhteisöt ovat aloittaneet organisaatiomuutokset kohdatakseen lain tuomat haasteet. Lain jakaessa tilintarkastusyhteisöjen toiminnan selkeästi kahteen eri osaa, tilintarkastukseen ja konsultointiin, on tilintarkastusyhteisöjen mukautettava toimintansa vastaavasti.

Havaittavissa on globalisoituva tilintarkastus, esimerkiksi suomalaisen yrityksen suomalainen vastaava tilintarkastaja joutuu koordinoimaan entistä tarkemmin maailmanlaajuisen tilintarkastuksen. Kasvaneet vaatimukset voidaan täyttää vain kasvaneella yhteistyöllä maanrajojen yli. Korostuneena asiana Sarbanes – Oxley lain myötä on tullut nimettömän ilmiantokanavan pakollisuus. Yritys joutuu lain mukaan luomaan ilmiantojärjestelmän, mikä mahdollistaa vihjeen jättämisen nimettömänä. Myös tilintarkastaja joutuu pohtimaan ilmiantoa tarkastaessaan yritystä. Yritysjohdon tulee lain mukaan luoda toiminnalleen eettiset säännöt. Tilintarkastajan tulee vahvistaa näiden sääntöjen olemassaolo ja sisältö sekä puuttua mahdollisiin puutteisiin.

Sarbanes – Oxley -laki käsittelee varsin laajasti erilaisten väärinkäytösten rangaistuksia. Koventuneiden rangaistusten uhka on voimakkaasti mukana tilintarkastustoiminnassa. Tilintarkastajat ovat kokeneet tämän uhan ahdistavana ja paikoitellen liian kovana. Koventuneiden rangaistusten uhka näkyy koko tarkastustoiminnassa entistä tarkempina sekä joustamattomimpina toimintatapoina ja sääntöinä.

Tilintarkastajien työmäärän suurimman kasvun aiheuttavat pääsääntöisesti Sarbanes – Oxley lain pykälät 201 kielletyt palvelut, 202 tilintarkastuskomitean esihyväksyntä, 204 raportointi tilintarkastuskomitealle, 404 sisäiset kontrollit ja niihin liittyvä PCAOB standardi 2 sekä PCAOB standardi 3 dokumentoinnista.

Yksi merkittävimmistä ja näkyvimmistä Sarbanes – Oxley lain muutoksista on valvontaympäristönmuutos ja PCAOB:n perustaminen. PCAOB huolehtii lain toimeenpanemisesta ja tilintarkastajien valvonnasta. SOX102 velvoittaa Yhdysvalloissa listautuneet yritykset rekisteröitymään PCAOB:in. SOX103 määrää PCAOB:n luomaan tilintarkastuksen standardeja, joita tilintarkastusyhteisöt joutuvat soveltamaan. SOX104 määrittää PCAOB:n valvontavastuun ja samalla PCAOB määrätään suorittamaan tarkastuksia valvottavien keskuudessa. Tämä tilintarkastajiin kohdistuvat tarkastukset ovat suuri muutos verrattuna aikaisempaan käytäntöön.

Tilintarkastusalan markkinat kokivat muutoksia Sarbanes – Oxley lain myötä. Markkinat kasvoivat konsultointipalvelujen osalta, ja tilintarkastuspalvelujen osalta ne muuttuivat vaativimmiksi. Kiellettyjen palvelujen takia tilintarkastusyhteisöt joutuivat luopumaan osasta omille tilintarkastusasiakkaille tehdyistä palveluista. Samaan aikaan tilintarkastusyhteisöille kuitenkin vapautui kilpailijoiden vanhoja asiakkaita, joille näitä samoja kiellettyjä palveluita pystyttiin nyt myymään konsulttipalveluina. Sisäisten kontrollijärjestelmien luominen yrityksissä vaikutti konsultointipuolen markkinoihin kasvattavasti ja samalla näiden samojen sisäisten kontrollien tarkastaminen asettaa suuremmat vaatimukset tilintarkastukselle. Tilintarkastuksen kasvaneet vastuut ja työmäärä ovat pakottaneet tilintarkastusyhteisöt hinnoittelemaan palvelut uudestaan, mikä osaltansa on lisännyt yritysten halua kilpailuttaa tilintarkastusta enemmän.

5.5 Miten lain vaikutukset koetaan

Sarbanes – Oxley laki on yksi uusi ja suuri säännöskokoelma, jonka hallinta kuuluu erityisesti tilintarkastajien vastuulle. Suurimman ongelman tilintarkastajille aiheuttaa se, että heidän tulisi kansainvälisessä ympäristössä tuntea kaikkien yritysten lakien erilaisuudet ja pystyä mukauttamaan toimintaansa sen mukaan. Monien eri lakien yhtäaikainen hallinta aiheuttaa valtavat paineet tilintarkastajien osaamiselle. Se, että tilintarkastajat ovat joutuneet työnsä ohessa oppimaan niin paljon uutta, on ollut valtava haaste. Tilintarkastajien vastuu on entisestään kasvanut, vaikkakin edelleen toiminnallinen vastuu on yrityksen johdolla.

Tilintarkastajat mainitsivat, että suuri osa kouluttautumisesta on ollut itsestä kiinni. Sarbanes – Oxley lakia käsitteleviä aineistoa ja materiaalia on saatavilla valtavat määrät. Ongelmaksi on muodostunut relevantin tiedon löytäminen sekä tiedon omaksumiseen tarvittavan ajan löytäminen. Peruslähtökohtana tilintarkastusyhteisöissä on, että mikäli tarkastaja ei osaa tiettyjä perusasioita Sarbanes – Oxley laista, ei tilintarkastajalla ole oikeutta osallistua kyseisiin tarkastuksiin. Kaikesta huolimatta valmiudet työn suorittamiseen koettiin varsin hyviksi, vaikka vastakkaisiakin mielipiteitä oli.

Kuten kaikki uusi, myös tämän lain vaikutukset koetaan aluksi epävarmuutena ja epätietoisuutena. Lain lopullisista vaikutuksista ei ole vielä varmaa tietoa ja henkilökohtaisten rangaistusten uhka saa epävarmuuden tuntumaan ahdistavalta. Toisaalta koventuneet rangaistukset saavat tilintarkastajat entistä huolellisemmin keskittymään työnsä tekemiseen.

Tarkastus on uusien vaatimusten mukaan siirtynyt entistä enemmän päätoimistoista yrityksen suorittaville pisteille. Testejä yrityksen erilaisista toiminnoista tulee suorittaa entistä enemmän. Tutkimusaineiston läpi huokui positiivinen ilmapiiri siitä, että kasvaneet vaatimukset myös lisäävät tilintarkastajien tietämystä yrityksistä. Jo nyt on olemassa hyviä esimerkkejä siitä, kuinka yritykset ovat hyötynyt muutoksen aiheuttamista vaatimuksista. Vastaavasti on myös olemassa esimerkkejä siitä, että

kasvaneet vaatimukset ovat paljastaneet yllättäviä heikkouksia yritysten sisäisissä kontrolleissa.

Yksi eniten keskustelua aiheuttanut seikka Sarbanes – Oxley lain vaikutuksista on sen mukanaan tuomat kustannukset. Lisäkustannusten uskotaan, ja osaksi jo tiedetään, kohdistuvan suuresti ensimmäiselle vuodelle. Sen jälkeen kustannusten uskotaan pienenevän merkittävästi. Kustannusten kokonaismäärä on kuitenkin edelleen huomattava.

5.6 Tulevaisuuden näkymät

Sekä tilintarkastajat, tilintarkastusyhteisöt että julkinen valta ovat sitä mieltä, että ajan kuluessa täytyy sisäisten kontrollien tarkastaminen ja tilinpäätöksen tarkastaminen nivoutua entistä enemmän yhteen. Samoin Sarbanes – Oxley lain vaikutusten uskotaan leviävän pikkuhiljaa myös muun tarkastustoiminnan ja yritystoiminnan osaksi.

Yksi Sarbanes – Oxley lain ja PCAOB:n tulevaisuuden tavoitteista on luoda globaali tilintarkastusstandardi. Tämän tavoitteen täyttymisestä voidaan havaita monia mahdollisia etuja. Eräänä tulevaisuuden suuntana on nähty myös se, että tilintarkastajien tuottamia vakuutuksia halutaan myös ei-rahallisiin raportteihin. Näitä voivat olla esimerkiksi tilintarkastajan lausunto henkilöstöhallinnosta tai toimitusketjun laadusta. Tällöin tilintarkastaja vakuuttaa, että kyseinen ei-rahallinen järjestelmä on tehokas.

Voidaankin siis olettaa, että mikäli yritykset ottavat lain vaatimukset tosissaan ja pitävät niitä jatkuvan parantamisen lähtökohtana, on tulevaisuudessa entistä tehokkaampia yrityksiä ja toimivammat rahoitusmarkkinat. Lain tarkoituksena on myös yritysten ja tilintarkastustoiminnan läpinäkyvyyden parantaminen. Tämän onnistuminen tulee varmasti takaamaan entistä toimivammat rahoitusmarkkinat.

ASIA	LAKI	MUUTOS
Tilintarkastustyön muutos		
Suunnittelu	SOX201, SOX404, AS2	Merkitys korostunut muuttuneiden vaatimusten takia, tilintarkastustyön ajankäytön suunnittelu koko vuodelle.
Hallinnollinen työ	SOX201, SOX202	Kiellettyjen palvelujan todentaminen, tilintarkastajan riippumattomuuden varmistaminen, palkkioraportointi, audit complete-raportointi.
Dokumentointi	SOX103, AS3	Lisääntyneet vaatimukset tarkastustyön todennettavuudelle.
Second opinion	SOX104	PCAOB:n tarkastukset voivat johtaa "toisen mielipiteen" hyväksikäyttämiseen.
Riippumattomuus ja tilintarkastuskomitea		
Kielletyt palvelut	SOX201	Tilintarkastajan tehtävien rajoitukset lisääntyneet, hallinnollinen työ lisääntynyt, tilintarkastusyhteisöjen organisaatiomuutokset.
Rotaatio	SOX203	Tilintarkastajan rotaatiovaatimukset vaativat pitkäjännitteistä suunnittelua.
Karenssiaika	SOX206	Vuoden karenssiaika tilintarkastajan siirtymiselle tarkistettavan yrityksen palvelukseen.
Tilintarkastuskomitean aseman vahvistuminen	SOX201, SOX202, SOX301	Kielletyt palvelut, ennakkohyväksynät, tilintarkastuskomitean tehtävät, johtamisympäristön muutos.
Sisäiset kontrollit		
Konsultointi	SOX404, AS2	Myynti kasvanut.
Taloudellisen rapotoinnin oikeellisuus	SOX302	Johdon vakuutus taloudellisen informaation oikeellisuudesta ja tilintarkastajan lausunto.
Sisäinen tarkastus	SOX404, AS2	Tilintarkastajan arvio johdon vakuutuksesta sisäisten kontrollien tehokkuudesta ja vakuutus niiden toimivuudesta.

Taulukko 1 Ensimmäinen osa Sarbanes – Oxley lain merkittävimmistä muutoksista.

Eurooppaan odotetaan ja toivotaan samantapaista valvontaelintä valvomaan IAS – säädöksiä (International Accounting Standards) kuin PCAOB Yhdysvalloissa on. Tällä hetkellä Euroopassa ei ole kootusti tilintarkastusta ja yritysten tilinpäätösinformaatiota valvovaa tahoa. Tätä IAS – säädösten valvomattomuutta pidetään ongelmana varsinkin nyt kun Sarbanes – Oxley laki otti Yhdysvalloissa käyttöön tiukan valvonnan. Euroopan matalampien vaatimusten ja Yhdysvaltojen tiukompien vaatimusten välisestä erosta saattaa ajan kuluessa muodostua yrityksiä listautumistoimintaa ja rahoitushankintaa jakava tekijä. Yritykset listautuvat Yhdysvaltoihin, mikäli ne täyttävät Sarbanes – Oxley vaatimukset. Yritykset, jotka

eivät täytä tai halua täyttää Sarbanes – Oxley vaatimuksia joutuvat listautumaan muualle rahoituksen toivossa. Tuleeko Euroopasta toissijainen markkinapaikka?

ASIA	LAKI	MUUTOS
Muut		
Globalisoituminen		Läheisempi yhteistyö ulkomaisten tilintarkastajien kanssa.
Nimetön ilmianto	SOX806	Yrityksen tulee mahdollistaa nimetön ilmianto työntekijöilleen.
Code of Ethics	SOX406	Yrityksellä tulee olla eettiset toimintaohjeet, jotka tilintarkastajat tarkistaa.
Henkilöstön jakautuminen		Tilintarkastushenkilöstö jakautuu niihin jotka tekevät SOX-tarkastuksia ja niihin jotka eivät tee.
Kustannusten kasvu		Työmäärän kasvu lisää kustannuksia.
Rangaistukset		Rangaistusten koventuminen ahdistavaa.
Työmäärän kasvu	SOX103, SOX201, SOX202, SOX204, SOX404, AS2, AS3	Työllistävimmät lainkohdat.
PCAOB		
Rekisteröinnit	SOX102	Rekisteröityminen PCAOB:in.
Standardit	SOX103	Uusi standardien asettaja.
Valvonta	SOX104	Tilintarkastustyötä tulee tarkastamaan ulkopuolinen taho.
Tulevaisuuden näkymiä		
Ei-rahallinen raportointi		Tilintarkastajilta aletaan vaatia lausuntoja myös ei-rahamääräisiin asioihin. Tilintarkastajien muuttuminen yleistakaajiksi.
Globaali tilintarkastusstandardi		Saadaanko maailmaan yhtenäiset ohjeet ja säännöt tilintarkastuksen tekemisestä?
Jakaantuminen eriarvoisiin rahoitusmarkkinoihin		Tiukkojen sääntöjen markkinoille menevät ne, jotka sinne pääsevät. Loput hakeutuvat helpommille markkinoille. Tuleeko Euroopasta toisen luokan markkina-alue?
SOX-tarkastuksen vaatimusten muuttuminen SOX-vaatimusten leviäminen		SOX-tarkastus muuttuu riskilähtoisemmäksi nykyisistä yksityiskohtaisista määräyksistä. Sisäisten kontrollien tarkastus linkittyy muuhun tarkastukseen.

Taulukko 2 Toinen osa Sarbanes – Oxley lain merkittävimmistä muutoksista.

6. POHDINTA

Pohdinnassamme käsittelemme niitä ajatuksia, mitä varsinaisten tulosten kautta on meille herännyt. Samoin pohdintamme sisältää jatkotutkimuskohteita, joita tulevaisuudessa olisi mielestämme hyvä tutkia. Pohdinta sisältää myös kritiikkiä tätä tutkimusta kohtaan.

Esitietämyksemme aiheesta oli varsin kapea. Ennen tarkempaa tutustumista aiheeseen koimme, että uusi laki on monimutkainen ja yliampuva. Tarkemmassa tarkastelussa havaitsimme lain merkittävyyden ja ajankohtaisuuden sekä sen, että uudistuksen positiivisia puolia on paljon. Koko aineistosta välittyi positiivinen asenne uutta lakia ja sen vaikutuksia kohtaan. Voidaankin sanoa, että käsityksemme lain tarpeellisuudesta ja hyvydestä muuttui huomattavasti. Tutkimuksen myötä olemme vankasti sitä mieltä, että Sarbanes – Oxley laki on tuonut paljon hyviä uudistuksia. Mikäli eri toimijat ottavat lain uudistuksen vain lähtökohtana toimintansa jatkuvaan parantamiseen, uskomme lailla olevan paljon positiivisia vaikutuksia yritystoimintaan.

Tutkimuksessamme kävi ilmi, että tilintarkastajan ja tilintarkastuskomitean välinen suhde ei välttämättä ole aivan ongelmaton. SOX301 määrää tilintarkastuskomitean velvollisuudeksi valvoa tilintarkastajan toimintaa. Toisaalta PCAOB:n AS2:n määrää tilintarkastajan arvioimaan tilintarkastuskomitean toiminnan tehokkuutta osana sisäisten kontrollien arviointia. Tästä seuraa se, että molemmat valvovat toisiaan. Tilintarkastuskomitea on tilintarkastustyön tilaava ja maksava toimija. Tilauksen yhteydessä tilintarkastuskomitea tilaa myös oman työnsä arvioinnin. Miten käy tilintarkastuskomitean riippumattomuuden?

SOX404 antaa yrityksille määräyksen sisäisten kontrollien kuvaamisesta. Pykälä on varsin lyhyt, eikä siinä ole vaatimuksia siitä, millainen ja mitä kontrollien tulee olla. PCAOB on kuitenkin standardi 2:ssa antanut yksityiskohtaiset ohjeet siitä, kuinka tilintarkastajan tulee kontrollit tarkastaa. Tästä on seurannut se, että yritysten on pitänyt opiskella tilintarkastajille säädettyjä standardeja ja ohjeistuksia, jotta he pystyvät luomaan hyväksyttävät sisäiset kontrollit. Meidän mielestämme on

ristiriitaista, että yritykset joutuvat opettelemaan tilintarkastajille tarkoitettuja ohjeita ja sääntöjä.

Sisäisten kontrollien parantaminen ja yrityksen uskottavuuden säilyttäminen sidosryhmien suhteen parantaa yrityksen tehokkuutta ja kykyä toimia markkinoilla. Tilintarkastajien vastuun kasvaminen ja riippumattomuusvaatimuksien tiukentuminen sekä tarkentuneet toimintaohjeet parantavat tilintarkastajien uskottavuutta markkinoilla. Vuoden 2003 PCAOB:n vuosikertomuksen etusivulla lukee ”Restoring Confidence” eli luottamuksen palauttaminen. Yrityksien ja tilintarkastajien etuna on toimia Sarbanes – Oxley lain periaatteiden mukaan, vaikka itse laki ei niin määräisikään. Sillä mitä voidaan saavuttaa ilman markkinoiden luottamusta?

Sarbanes – Oxley lain pykälässä 301 määriteltiin tilintarkastuskomitean jäsenen riippumattomuudesta ja tehtävistä. Pykälä määrää tilintarkastuskomitean jäsenen kuuluvaksi yrityksen hallitukseen, mutta samalla pykälä kieltää jäsentä saamasta yritykseltä tästä tehtävästä mitään etuuksia, esimerkiksi palkkiota. Voiko asia olla niin, että korvaus tilintarkastuskomitean jäsenenä työskentelystä, pitää sisällään korvauksen yrityksen johdossa työskentelystä?

Tutkimuksemme myötä on noussut esiin useita uusia tutkimuskohteita. Tutkimuksemme on aihealueeltaan laaja ja kokonaisuutta kartoittava. Tästä syystä mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita löytää helposti. Tässä luettelemme muutamia mielestämme tärkeimpiä jatkotutkimuksen osa-alueita ja perusteita, miksi pidämme aihetta jatkotutkimuksen arvoisena:

- Tilintarkastuskomitea: Komitean vastuut ja merkittävyys kasvavat lain seurauksena huomattavasti. Komitean uudet vastuut voisi olla eräs tutkimusaihe. Toisaalta komitean, ja tilintarkastajan ristikkäisestä valvonnasta olisi hyvä saada tutkimustietoa, sillä se asettaa toimijat hivenen erikoiseen valoon.
- Tämän tutkimuksen toistaminen muutaman vuoden päästä: Tätä tutkimusta tehdessä on muutosprosessi vielä käynnissä. Osa aineistosta, varsinkin haastattelut, ovat vielä odotuksia ja arveluita. Myöhäisemmässä ajankohdassa

tehty samanlainen tutkimus voisi varmistaa tai muuttaa tämän tutkimuksen tuloksia.

- Sisäiset kontrollit: Nämä ovat yksi Sarbanes – Oxley lain suurimmista muutoksen aiheuttajista. Tämän tutkiminen on mielestämme ensiarvoisen tärkeää. Sisäiset kontrollit ovat laaja aihealue ja sen sisältä voidaan löytää useita yksittäisiä tutkimusaiheita.
- PCAOB: Järjestön toiminta ja vaikutukset Suomessa. Vaikka järjestö on Yhdysvaltalainen, on sen toiminnalla vaikutuksia myös Suomessa. Vaikutusten selvittäminen olisi mielestämme olennaista. PCAOB toiminta on erittäin olennaista tilintarkastuksen yleiselle kehitykselle ja jo pelkästään siksi tutkimuksien arvoinen.
- Sarbanes – Oxley lain eri lukujen yksityiskohtaisempi tarkastelu: Laissa on monia pykäläitä, joilla on merkittäviä vaikutuksia tilintarkastukseen ja yritysten toimintaan. Näiden vaikutusten yksityiskohtaisempi tarkastelu on mielestämme tärkeää.
- Tilintarkastuksen muuttuneet kustannukset: Muutaman vuoden päästä tämän tutkimuksen valmistumisesta tiedetään, mitkä olivat uuden lain kokonaiskustannusvaikutukset. Jo tällä hetkellä kustannukset ovat selvästi kasvaneet ja ovat yhtenä tärkeimmistä kohteista kritisoitaessa uutta lakia.
- Sarbanes – Oxley lain vaikutusten leviäminen: Laki koskee Yhdysvaltoihin listautuneita yrityksiä, mutta miten sen vaikutukset tulevat leviämään muihin yrityksiin, maihin, toimintatapoihin ja käytäntöihin. Oliko tämä laki lähtölaukaus johonkin suurempaan muutokseen?

Mikä tahansa tämän tutkimuksen tuloksista tai teemoista on jatkotutkimuksen arvoinen.

Tässä tutkimuksessa ollaan hyvin aikaisessa vaiheessa kartoittamassa muutoksia. Voidaan ehkä väittää, että olemme ehkä liian aikaisin liikenteessä, koska kaikkia muutoksia ei ole vielä Suomessa tehty. Toisaalta muutoksista on jo nyt hyvä käsitys, joten niiden tutkiminen on oleellista. Myöhemmin aiheesta tutkimuksia tehtäessä, voidaan verrata tällä hetkellä koettuja ja odotettuja muutoksia niihin, jotka tulevaisuudessa ovat todellisuutta.

Tutkimuksessa oli ongelmana kirjallisen aineiston saatavuus. Akateemista tutkimusta Sarbanes – Oxley laista ja sen vaikutuksista ei ole vielä juurikaan tehty, johtuen aiheen uutuudesta. Tästä syystä tutkimuksemme aineisto koostuu pääasiassa empiirisestä aineistosta.

Lähdemateriaalimme oli suurimmaksi osaksi englanninkielistä ja käänöksistä johtuen tutkimuksessa saattaa olla pieniä vääristymiä, jotka eivät kuitenkaan mielestämme vaaranna tutkimuksen kokonaisarvoa. Tilintarkastusyhteisöjen aineiston rajaaminen vain kahteen rajoittaa tutkimuksen yleistettävyyttä yli koko Suomen tilintarkastustoiminnan. Toisaalta valitut yhteisöt edustavat suurimpia alan toimijoita ja siten antavat hyvän kuvan Sarbanes – Oxley lain vaikutusten laajuudesta halki eri toimintojen. Tutkimuksemme on helposti toistettavissa. Samoja menetelmiä ja tiedonkeruutapoja käyttämällä voidaan saada samankaltaiset tulokset.

Tutkimuksemme yleistettävyyteen sisältyy tietty paradoksi. Olemme haastatelleet neljää tilintarkastajaa kahdesta isosta tilintarkastusyhteisöstä. Tältä pohjalta tutkimustamme ei voida pitää kovinkaan yleistettävänä. Toisaalta toisella näistä tilintarkastusyhteisöistä on asiakkaina kaikki ne viisi suomalaista yritystä, jotka ovat listautuneet Yhdysvaltoihin ja siten nämä yritykset ovat suoraan Sarbanes – Oxley lain vaikutuksen alaisia. Tästä näkökulmasta voidaan sanoa, että tutkimuksemme on hyvin yleistettävissä. Tutkimuksen yleistystä tehtäessä tulee muistaa, että kyseessä on neljän tilintarkastajan mielipiteet ja ajatukset. Samoin huomioitava on, että Suomessa on satoja Sarbanes – Oxley lain vaikutuksen alaisten yritysten tytäryrityksiä, joita tarkastavat useat eri tilintarkastusyhteisöt.

Haastattelujen kautta saatu tieto oli tutkimuksemme oleellisin osa ja mielestämme onnistuimme haastatteluissa hyvin. Haastateltavien ammattitaito ja tietotaito tutkimastamme alueesta oli toimialan huippua. Onnistuimme valikoimaan haastateltavat tilintarkastajat siten, että he kattoivat tutkimuksemme osa-alueet hyvin. Haastatellut tilintarkastajat edustivat kahta eri tilintarkastusyhteisöä.

Haastatteluaiheet olivat mielestämme onnistuneita ja ennakkoon haastateltaville lähetetyt kysymykset edesauttoivat haastattelujen sisällön laadun parantamisessa. Haastateltavien henkilöiden tarkempi esivalinta mahdollistaa syvällisemmän

tutkimusmateriaalin saamista erityisaihealueilta. Haastattelujen suunnittelussa on hyvä huomioida haastateltavien tilintarkastajien omat aikataulut, koska haastatteluajankohta voi venyä jopa useiden kuukausien päähän tiedusteluajankohdasta.

Tutkimuksemme uutuusarvo ja ajankohtaisuus on erittäin suuri. Sarbanes – Oxley laki on vasta muutaman vuoden ikäinen eikä tästä aiheesta ole juurikaan maailmalla akateemisia tutkimuksia tehty. Tutkimuksemme osoittaa Sarbanes – Oxley lain vaikutusten merkittävyyden tilintarkastuksessa Suomessa. Toisaalta kaikki lain vaikutukset eivät ole vielä todennettavissa, koska Suomessa lain voimaan astuminen sai Yhdysvaltoihin listautuneiden yhtiöiden osalta vuoden jatkoajan.

On mielenkiintoista seurata kuinka Sarbanes – Oxley lain jälkeen globaalien tilintarkastusstandardien kehittyminen etenee. Onko tämä laki vaikuttanut asenteisiin yhteisiä standardeja suosivasti vai ei? Onnistuuko PCAOB:n ja muiden maiden toimijoiden yhteistyö vai jatkuuko edelleen kilpailu eri standardien välillä?

Sarbanes – Oxley lain kokonaisvaikutuksia ei vielä tiedetä, mutta uskomme niiden muodostuvan erittäin huomattaviksi. Tässä tutkimuksessa pääpaino oli lain välittömällä, suorilla vaikutuksilla, mutta ehkä vieläkin suurempi vaikutus tulee mielestämme olemaan epäsuorilla, välillisillä vaikutuksilla. Laki asetti uuden, korkean standardin yrityksen julkaisemalle informaatiolle ja tilintarkastukselle. Samalla se on aiheuttanut suuren muutoksen ihmisten ajattelussa. Ajattelussa vastuiden, velvollisuuksien, laadun ja perusteltavuuden vaatimusten kasvu muovaa toimintatapoja. Laki sinänsä koskettaa vain pientä osaa yrityksistä, mutta ajattelutavan ja toimintatapojen muuttuminen tarkemmiksi tulee uskoaksemme leviämään hyvinkin laajalle.

LÄHTEET

- AICPA:n artikkeli. Summary of Sarbanes – Oxley Act of 2002.
 <URL:http://www.aicpa.org/info/sarbanes_oxley_summary.htm> (15.7.2005).
- Cascarino, R. & van Esch, S. 2005. Internal Auditing an Integrated Approach.
 Lansdowne, South Africa: Juta and Co Ltd
- Deloitte & Touche LLP, Ernst & Young LLP, KPMG LLP, PricewaterhouseCoopers
 LLP, 2004. Perspectives On Internal Control Reporting <URL:http://www.s-oxinternalcontrolinfo.com/pdfs/Perspectives_On_Internal_Control_Reporting.pdf> (18.8.2005)
- Denzin, N. & Lincoln, Y. 1998. Collecting and Interpreting Qualitative Materials.
 Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1993. Teemahaastattelu. Helsinki. Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä
 Oy.
- KPMG –julkaisu, 2003a. Sarbanes - Oxley: A closer look,
 <URL:<http://www.kpmg.fi/Binary.aspx?Section=176&Item=939>> (1.7.2005).
- KPMG -julkaisu, 2003b. Sarbanes - Oxley Section 404: Management Assessment of
 Internal control and the proposed auditing standards,
 <URL:http://www.kpmg.de/library/pdf/030324_SOX404_Management_Assessment_en.pdf> (18.8.2005).
- KPMG -julkaisu, 2004. Sarbanes - Oxley Section 404: An overview of the PCAOB's
 requirements,
 <URL:www.kpmg.de/library/pdf/040413_SOX404_PCAOB_Requirements_en.pdf> (18.8.2005).
- PCAOB:n vuosikertomus, 2003,
 <URL:http://www.pcaobus.org/About_the_PCAOB/Annual_Reports/2003.pdf>
 (15.9.2005).
- PricewaterhouseCoopers, 2003. SEC Rules Update The Sarbanes-Oxley act of
 2002.
- PricewaterhouseCoopers Comment Letter, 2002. Submissions.
- PricewaterhouseCoopers Comment Letter, 2003. 301-Final Response.
- PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003a. Audit Committee: Käytännön ohjeita
 tehokkaasti toimivan tarkastusvaliokunnan muodostamiseksi.
 <URL:www.pwcglobal.com/fi/fin/issues/publ/pwc_audit_committee.pdf>
 (8.7.2005).
- PricewaterhouseCoopers –julkaisu, 2003b. "Sarbanes-Oxley Act of 2002 —
 Understanding the Independent Auditor's Role in Building Public Trust.", A
 Whitepaper,
 <URL:[http://www.pwcglobal.com/Extweb/NewCoAtWork.nsf/docid/CEF1F5BE1EDE886C85256CF30074EFB4/\\$file/pwc_SOWP3.pdf](http://www.pwcglobal.com/Extweb/NewCoAtWork.nsf/docid/CEF1F5BE1EDE886C85256CF30074EFB4/$file/pwc_SOWP3.pdf)> (15.7.2005).
- Sarbanes-Oxley Act of 2002, <URL: <http://www.sec.gov/about/laws/soa2002.pdf> >
 (8.8.2005).
- SEC:n määräys eettisestä raportoinnista, 2003, Disclosure Required by Sections
 406 and 407 of the Sarbanes - Oxley Act of 2002,
 <URL:<http://www.sec.gov/rules/final/33-8177.htm>> (18.7.2005).

- SEC:n määräys listatun yrityksen tilintarkastuskomiteasta, 2003, Standards Relating to Listed Company Audit Committees, <URL:<http://www.sec.gov/rules/final/33-8220.htm>> (18.7.2005),
- SEC:n määräys sisäisten kontrollien raportoinnista, 2004, Management's Report on Internal Control over Financial Reporting and Certification of Disclosure in Exchange Act Periodic Reports, <URL:<http://www.sec.gov/rules/final/33-8392.htm>> (18.7.2005).
- SEC:n määräys tilintarkastukseen haitallisesti vaikuttamisesta, 2003, Improper Influence on Conduct of Audits, <URL:<http://www.sec.gov/rules/final/34-47890.htm>> (18.7.2005).
- Tamminen, R. 1993. Tiedettä tekemään! Jyväskylä: Atena.

SÄHKÖISIÄ LÄHTEITÄ

- <URL:<http://www.aicpa.org/info/birdseye02.htm>> (15.7.2005).
- <URL:<http://www.pcaob.com>> (15.7.2005).
- <URL:http://www.pcaob.com/Standards/Standards_Setting.aspx> (15.7.2005).
- <URL:<http://www.sec.gov/about/laws.shtml>> (15.7.2005).

LIITTEET

Liite 1 Haastattelut

Päivämäärä	Haastateltava	Tilintarkastusyhtiö	Kesto
29.4.2005	SOX-yhtiön tilintarkastaja	PWC	1h
17.5.2005	SOX-yhtiön päätilintarkastaja	PWC	1,5h
17.5.2005	SOX-yhtiön tilintarkastaja	PWC	1,5h
31.5.2005	SOX-tytäryhtiön tilintarkastaja	KPMG	1h